

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2023

Dominik Gallas

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Diplomová práce

Britsko-zulská válka
Dominik Gallas

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

Britsko-zulská válka

Dominik Gallas

Vedoucí práce:

PhDr. Jaroslav Valkoun, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Poděkování

Na tomto místě bych rád srdečně poděkoval PhDr. Jaroslavu Valkounovi, Ph.D., za obětavý přístup, cenné rady a odborné vedení mé práce.

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2023

.....

OBSAH

1	Úvod	7
2	Problematika britsko-zulské války	15
2.1	Dobové britské a zulské vnímání.....	15
2.2	Reakce amerického tisku	19
2.3	Interpretace Colina Webba a reakce moderní historiografie	21
3	Obyvatelé jižní Afriky	25
3.1	Původ Zuluů v ngunijské společnosti	25
3.2	Šaka Zulu zakladatel zulské identity	26
3.3	Příchod evropských mocností.....	28
3.4	Búrové, tvůrci nestability v jihoafrickém regionu	31
3.5	<i>KwaZulu</i> a Natal do roku 1873	34
4	Příčiny britsko-zulské války	37
4.1	Britsko-zulsko-búrská diplomacie v letech 1873–1878	37
4.2	Otázka konfederace	47
4.3	Sir Bartle Frere a vyhlášení války	54
5	První invaze na území <i>KwaZulu</i>	64
5.1	Otázka vojenství v britsko-zulské válce	64
5.2	Střet v údolí Batshe a katastrofa u Isandlwany	70
5.3	Obrana Rorke's Drift.....	78
5.4	Woodova kolona – boje na severu <i>KwaZulu</i>	82
5.5	Obléhání Eshowe	84
5.6	Březnové boje – bitva u Intombe, Hlobane a Kambuli.....	87
5.7	Konec první invaze – bitva u Gingindlovu.....	93
6.	Druhá invaze na území <i>KwaZulu</i>	95
6.1	Pochod na Ulundi.....	96
6.2	Bitva u Ulundi – pád <i>KwaZulu</i>	99
6.3	Zajetí krále Kečvaja	101
7.	ZÁVĚR	104
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	111
	RESUMÉ.....	123
	PŘÍLOHY	126

1 Úvod

Během 19. století se region jižní Afriky stával pro Britské impérium zajímavou a výhodnou lokalitou, která s sebou přinášela vedle rozšíření územní držby i příležitost na hospodářský vzestup či tvorbu zcela samosprávného a životaschopného celku v podobě dominia. V regionu se však již dříve usadili potomci nizozemských přistěhovalců – Búrové, kteří se společně s domorodými národy staly překážkou v realizaci britských plánů a do určité míry i rizikem pro britskou bezpečnost. Britům se nejdříve podařilo ovládnout búrskou republiku Transvaal, načež obsazení zulského království (*KwaZulu*) se stalo dalším dílčím krokem k sjednocení jihoafrického regionu pod britskou vládou. Mezi Brity a Zuluy došlo k sérii vzájemných incidentů, kterých dokázaly britské osobnosti zastávající politiku imperialismu využít k diplomatickému nátlaku na zulského krále Kečvaja. Vzhledem k tomu, že od pacifikace *KwaZulu* si slibovaly vytvoření půdy pro zužitkování veškerých předností jižní Afriky a že diplomatický nátlak k pacifikaci *KwaZulu* nevedl, tudíž se rozhodly vyhlásit domorodému národu válku. V zimě 1879 proto atakovalo britské vojsko pod vedením Frederica Augusta Thesigera, druhého barona Chelmsforda, území Zuluů, čímž započala téměř šestiměsíční britsko-zulská válka. V kontextu britských a zulských dějin 19. století se jednalo o jeden z nejzajímavějších vojenských konfliktů, který nasmazatelně ovlivnil oba národy v politickém, kulturním, ale i vojenském slova smyslu.

Cílem předkládané diplomové práce je analýza britsko-zulské války, která probíhala od ledna 1879 do července téhož roku. Autor se ve své práci zaměřuje především na problematiku soužití Britů, Búrů a Zuluů, diplomatické vztahy, příčiny konfliktu, hlavní osobnosti z britské i zulské strany a pochopitelně i samotný vojenský průběh britsko-zulské války. Pokusí se objasnit proč k dané válce došlo, kdo ji rozpoutal a jaké jí předcházely diplomatické, politické a vojenské události. Taktéž zasazuje konflikt do širších souvislostí a mezinárodních vztahů, objasní britskou i zulskou válečnou strategii či taktiku a s nimi související šance na vítězství, přičemž obdobná pozornost je věnována i analýze jednotlivých střetnutí. Autor si taktéž kladl otázku, zda bylo možné zmíněnému konfliktu v kontextu 19. století vůbec zabránit. Dále se v práci zaměřuje i na problematiku zkoumání britsko-zulské války, její celkový ohlas, vnímání a odkaz u britské a zulské, respektive jihoafrické veřejnosti. Byl to právě výsledek britsko-zulské války, který měl nesporný vliv nejenom na budoucnost zulského národa, ale částečně i na Britské impérium, jehož obyvatelé si z konfliktu odnesli mnoho poznatků, ale i původně nezamýšlených důsledků.

Ze strany metodologie využil autor kombinovaného přístupu v podobě přímé i nepřímé metody, které se staly základním stavebním kamenem pro vypracování předložené diplomové

práce. Především v otázce analýzy příčin bylo však nutné využít i metody indukce a v některých ojedinělých případech dokonce i metodu dedukce. V podkapitole 5.1 autor poté využil i komparativní metody, respektive synchronního přístupu, kdy se snažil porovnat britskou a zulskou strategii, taktiku, motivaci, slabé a silné stránky či šance na vítězství. Autor se snažil aplikovat i modelovou analýzu za účelem vytvořit „typickou bitvu britsko-zulské války“, nicméně během zkoumání došel k závěru, že i přes některé dílčí podobnosti není možné jednotlivá střetnutí takto vnímat.

Tato práce je rozdělena do šesti základních částí, které jsou vyjma první kapitoly za sebou chronologicky seřazeny. V některých pasážích či podkapitolách však bylo nezbytné od tohoto rozdělení upustit, aby text na sebe lépe navazoval. První část objasňuje vnímání, ohlas, a celkový odkaz britsko-zulské války na britské i zulské straně, přičemž se autor taktéž rozhodl zanalyzovat americké veřejné mínění. Byly to právě Spojené státy americké, které v samotném konfliktu sice nehrály žádnou roli, avšak jejich historická zkušenost s indiánskými, respektive domorodými kmeny jim propůjčovala určitý nadhled ve zmiňované problematice. Vzhledem k tomu, že se jednalo o koloniální konflikt na africké půdě, tak je rozebrán vývoj historického zkoumání britsko-zulské války a určitá úskalí, která se s výzkumem zmíněného tématu mohou objevovat.

V další kapitole je vylíčen původ Zuluů, nejdůležitější kulturní aspekty, tvorba válečnické společnosti králem Šakou a následné vytvoření domorodého království. Pozornost je věnována i evropským mocnostem v podobě Búrů a Britů, jejich kulturní, náboženské i politické motivaci, či otázce vzájemných pŕetek a konfliktů. Autor blíže rozebírá i problematiku búrsko-zulských vztahů či vzájemného nepřátelství, načež představuje názor, že potomci nizozemských přistěhovalců byli pomyslným katalyzátorem napětí v jihoafrickém regionu. Dále se autor zaobírá regionem Natalu do roku 1873, stejně tak i významem důležitých osobností z britské, búrské i zulské strany ve stejné době.

Ve třetí kapitole se autor detailně věnuje analýze vzájemných vztahů mezi Búry, Brity a Zuluy v letech 1873–1878, tedy z hlediska příčin nejdůležitějšímu období před samotným konfliktem. Pozornost je věnována i motivacím jednotlivých aktérů, přičemž autor se dopodrobna rozebírá problematiku vytvoření jihoafrické konfederace, která se ve své podstatě stala jedním z hnacích motorů exekuce samotné invaze. Rozebrán je i vliv jednotlivých osobností, v podobě zulského krále Kečvaja či britských představitelů sira Henryho Frera, sira Theophilia Shepstonea, sira Garneta Wolseleye či ministra kolonií Henryho Herberta, čtvrtého hraběte z Carnarvonu, na britskou i zulskou politiku v jihoafrickém regionu; zmíněna je i problematika oficiálního postoje vlády Jejího Veličenstva či britského ultimáta adresovaného Zuluům.

Čtvrtá část z počátku analyzuje vojenství u obou zneprátelených stran, tedy zkoumá strategii, taktiku, výzbroj, výstroj, silné i slabé stránky a z nich vycházející šance na vítězství. Dále se autor zaměřuje především na vojenskou stránku invaze, načež analyzuje průběh invaze, rozhodující faktory, hlavní osobnosti, a nakonec i důsledky jednotlivých střetnutí, které nesmazatelně ovlivnily průběh války. Jmenovitě se jedná o bitvy u Batshe, Isandlwany, Rorke's Drift, boje u Hlobane, Kambuly, oblehání u Eshowe a střetnutí u Gingindlovu. Zejména výsledek bitvy u Isandlwany přinesl rozhodující změny v samotném tažení. Britská invaze, kterou vrchní velitel lord Chelmsford rozdělil na tři samostatná uskupení, byla *de facto* zastavena a po většinu času zůstávala v pomyslné „defenzívě“. Vítězství Zuluů u Isandlwany bylo však pouze ojedinělým vojenským úspěchem ze strany domorodců, načež následně došlo k sérii bitev, ve kterých dokázali Britové úspěšně porazit zulská vojska. Během každého střetnutí získali Evropané navíc cenné poznatky, díky kterým mohli lépe využít svých silných stránek a domorodého nepřítele finálně porazit. První invaze nicméně skončila neúspěchem, neboť britské vojsko se po vítězství u Gingindlovu vrátilo na výchozí pozici, kde lord Chelmsford vyčkal nových posil. Ačkoliv se Zuluům podařilo první část konfliktu *de iure* vyhrát, tak *de facto* důsledky předznamenávaly jasný pád zulského království. Domorodcům klesal počet dostupných bojovníků, bojovnost a morálka upadala, a především vláda Jejicho Veličenstva začala koloniální dobrodružství definitivně podporovat. Autor dále rozebírá, jakých úspěchů či selhání obě strany dosáhly, jak se změnily dlouhodobé válečné cíle a jaký byl vliv těchto skutečností na druhou fázi války.

Té se věnuje pátá kapitola, která pokračuje v nastaveném stylu narace. Autor se znovu věnuje vojenské stránce invaze, analyzuje rozhodující střetnutí v podobě bitvy u Ulundi, ale taktéž poukazuje na určitou změnu v britské i zulské strategii, taktice a přístupu ke konfliktu samotnému. Klíčové střetnutí u Ulundi drtivě vyhráli Britové, neboť byli schopni využít poznatků z první fáze války, načež zulský odpor se Evropanům podařilo v kontextu britsko-zulské války definitivně zlomit. Autor zároveň rozebírá i britský hon na zulského krále Kečvaja, který se poslední zmíněné bitvy neúčastnil. Kapitola zmiňuje i okolnosti předtím, než se panovník Britům definitivně vzdal, načež Kečvajovo zajetí oficiálně ukončilo britsko-zulskou válku. V následujících pasážích poté autor poukazuje na deportaci zulského krále, poválečnou problematiku, kdy Britové modifikovali správu *KwaZulu* a následně i na osud zulského národa.

Česká odborná literatura se vcelku logicky tímto tématem téměř nezabývá, i přesto je však možné, některá využitelná díla nalézt. V obecné rovině je možné české zdroje věnující se britsko-zulské válce rozdělit do tří částí; zaprvé na práce generalizačního typu, například

dílo *Dějiny Jižní Afriky*¹ od Otakara Hulce, které rozebírají kontinuální historii jihoafrického regionu, tedy nepříliš detailně se dotýkají i problematiky britsko-zulské války; zadruhé se jedná o odborné monografie, které se detailně věnují událostem pozdějšího charakteru, nicméně britsko-zulské soupeření zmiňují spíše okrajově, přičemž by bylo vhodné jmenovat zejména knihu *Búrská válka*² od Filipa Nerada. Třetím a zároveň posledním typem je monografie věnující se přímo britsko-zulské válce, jmenovitě se jedná o *Válku Zuluů*³ od Ivo T. Budila. Autor však v předkládané diplomové práci nevyužil ani jeden z těchto případů, neboť první dvě možnosti rozebírají pouze obecné události a již se nevěnují celé problematice do hloubky a dílo profesora Budila je i přes svoji čtivost kratší, a především značně podobné světoznámé monografii *The Washing of the Spears* od Donalda Morrisse.

Českých odborných studií či příspěvků zaměřujících se na britsko-zulskou válku je taktéž velmi málo. Za zmínku stojí příspěvek Ivo T. Budila *Britsko-zulská válka v roce 1879 v globální perspektivě*⁴ či některé studie v edici *Dějiny Afriky*, díl II. od Ivana Hrbka a kol.⁵ Autor v práci nakonec žádné z odborných studií nevyužil, jelikož obvykle nedosahují rozsahu a detailnosti zahraničních zdrojů. V českém prostředí neexistuje ani žádná studentská kvalifikační práce, která by detailně rozebírala problematiku britsko-zulské války. Nehledě na to, je však možné vycházet i z některých jiných studentských prací jako například *Benjamin Disraeli a britská imperiální politika*⁶ od Romany Gajdošové, která představuje život a politiku ministerského předsedy Benjamin Disraeliho, prvního hraběte z Beaconsfieldu, který stál v čele vlády právě i během britsko-zulské války. Jednalo se o zajímavou sondu do problematiky tehdejší politiky, nicméně pasáže věnující se zmíněnému konfliktu jsou spíše ilustračního charakteru. Obdobný charakter má i práce *Politické aspekty Búrské války*⁷ napsaná Lenkou Tlachovou, která představila věcnou analýzu britsko-búrských vztahů i před samotným konfliktem, nicméně otázce britsko-zulského soupeření se věnuje pouze okrajově. Za zmínku stojí i práce Anety Chytilové: *Politika rasové segregace v Jižní Africe*,⁸ která se sice, jak název napovídá, věnuje především otázce segregace, nicméně v expoziční části rozebírá i problematiku během období 19. století, a to s přihlédnutím k problematice vzájemného soužití Britů, Búrů a Zuluů. Studentských kvalifikačních prací tohoto typu je možné dohledat ještě několik, nicméně autor žádnou z nich nevyužil, neboť se britsko-zulské

---

¹ HULEC, Otakar, *Dějiny Jižní Afriky*, Praha 2010.

² NERAD, Filip, *Búrská válka*, Praha 2004.

³ BUDIL, Ivo T., *Válka Zuluů*, Praha 2006.

⁴ BUDIL, Ivo T., *Britsko-zulská válka v roce 1879 v globální perspektivě*. In: (ed.) MACHALÍK, Tomáš, ZÁHOŘÍK, Jan, *Viva Africa* 2006, s. 9–21.

⁵ HRBEK, Ivan, *Dějiny Afriky*, díl II, Praha 1966, s. 614–641.

⁶ GAJDOŠOVÁ, Romana, *Benjamin Disraeli a britská imperiální politika*, Praha 2013.

⁷ TLACHOVÁ, Lenka, *Politické aspekty Búrské války*, Plzeň, 2018.

⁸ CHYTILOVÁ, Aneta, *Politika rasové segregace v Jižní Africe*, Olomouc 2022.

války dotýkají vždy pouze okrajově.

Vzhledem k výše zmíněné problematice českých zdrojů se autor rozhodl využít pouze zahraniční literatury, přičemž zpracování diplomové práce vychází z nevydaných pramenů, vydaných pramenů, dobových periodik a odborné literatury v anglickém, nizozemském a českém⁹ jazyce. Ačkoliv většina využitých děl je psána právě v anglickém jazyce, tak se mnohdy jedná o překlady původních verzí napsaných v nizozemštině či francouzštině. Za zmínku stojí i někteří autoři z řad potomků domorodých kmenů z jihoafrického regionu jako například Hlonipha Mokoena či Magera M. Fuze.

Při vypracovávání diplomové práce byly využity dílčí poznatky z Londýnského archivu – The National Archives, London-Kew, které umožnily autorovi získat zajímavé informace nejenom o jednotlivých účastnících britsko-zulské války, ale především pomohly odhalit, jakým způsobem Britové vnímali samotnou válku. Bohužel dostupných archiválií, které by byly přístupny on-line, je velice málo, což je i důvodem proč využití nevydané prameny mají spíše ilustrační charakter. I přesto je nutné zmínit archiválie ze sekce *Cabinet Office: Photographic Copies of Cabinet Papers*, která autorovi umožnila blíže nahlédnout a pochopit motivaci, respektive pohled ze strany Britů.

Z vydaných pramenů pak byla pro autora nejpřínosnější edice *Zulu 1879 – The Anglo-Zulu War of 1879 from contemporary sources: First Hand Accounts, Interviews, Dispatches, Official Documents and Newspaper Reports*, která autorovi zpřístupnila celou řadu oficiálních dokumentů, depeší či dopisů ke studované problematice. Autor taktéž využil podobné edice *What They Said, 1795–1910: History Documents* či *The Curling Letters of the Zulu War*, kde je možné nahlédnout do osobní korespondence britských vojáků. Z dobových periodik autor nejčastěji čerpal z článků z *The Times* či *The Daily News*, nicméně využito bylo i mnoho dalších. Zmínit je nutné i parlamentní debaty, tzv. Hansard, které společně s British Parliamentary Papers autorovi odkryly dobové listiny, záznamy z jednání parlamentu či korespondenci různorodé provenience.

Na téma britsko-zulské války existuje celá řada významných monografií či studií, avšak obvykle se zabývají pouze příčinami, určitou událostí, osobnostmi, nebo analýzou jednotlivých bitev. Některé dnes již klasické práce jako již zmíněná monografie *The Washing of the Spears* od Donalda Morrisa či poněkud novější dílo *Zulu: The Heroism and Tragedy of the Zulu War* od historika Davida Saula, brilantně představují problematiku britsko-zulské války v širokém rozsahu, přičemž o podobný přístup se ve své podstatě pokusil i autor diplomové práce. V tomto bodě však autor narazil na určitý problém, neboť většina pramenů se zabývá

---

⁹ Jedná se o jediné dílo, konkrétně od historika Nialla Fergusona *Britské impérium: Cesta k modernímu světu*, v anglickém originále *Empire: How Britain Made the Modern World*.

problematikou pouze obecně, či naopak do hloubky rozebírá jeden určitý aspekt, a právě z těchto dvou důvodů se autor rozhodl využít co možná nejširšího záběru dostupných pramenů.

Pokud jde o analýzu příčin britsko-zulské války, tak nepostradatelnou se ukázala bohužel stále nepublikovaná disertační práce *The Origins of the Anglo-Zulu War of 1879* od Richarda L. Copa, který zcela vyčerpávajícím způsobem za využití nepřeberného množství archiválií, vydaných i nevydaných pramenů dokázal představit a rozvést nespočet možných příčin zmíněného konfliktu, načež se ve své podstatě stále jedná o doposud nepřekonanou práci. Jako velmi důležité se ukázalo i dílo *Diamonds, Gold, and War: The British, the Boers, and the Making of South Africa* od Martina Mereditha, jenž precizně analyzuje problematiku britsko-zulsko-búrských vztahů. Určitý vhled do problematiky přineslo i několik biografii, například dvousvazkové dílo od historika Johna Martineaua *The Life and Correspondence of the Sir Bartle Frere*, jenž díky využití dobové korespondence a záznamů z parlamentních jednání umožnil detailní vhled do politiky vlády Jejího Veličenstva a předních představitelů britské politiky v jihoafrickém regionu.

Jádro diplomové práce se v obecném měřítku skládá ze samotného průběhu britské invaze, která přinesla hned několik rozhodujících střetnutí. Zde je nutné zmínit klíčové publikace od historika Iana Knighta, který zasvětil svůj život zkoumání právě vojenské stránce britsko-zulské války. Jedná se především o *Zulu Rising, British Fortifications in Zululand 1879* či *The Anatomy of the Zulu Army: From Shaka to Cetshwayo 1818–1879*. Dále se jedná o perfektní analýzy nejdůležitějších střetnutí od Rona Locka, *Zulu Victory, The Epic of Isandlwana and the Cover-up*, Johna Labanda či Chrise Peerse, který stojí za napsáním detailních monografií *Rorke's Drift & Isandlwana 1879: A Battlefield Guide* nebo *Rorke's Drift and Isandlwana 22nd January 1879: Minute by Minute*. Nutné je zmínit i dílo analyzující geografické zasazení jednotlivých bojišť, a sice *David Rattray's Guidebook to the Anglo-Zulu War Battlefields* od historika Davida Rattraye. Počty jednotlivých pluků, jednotek či celých uskupení, plné seznamy účastníků se vojáků i následný počet padlých zcela detailně rozebírá práce Johna Younga *They Fell Like Stones, Battles and Casualties of the Zulu War, 1879*. Za zmínku stojí i kniha *The Zulu War Through Contemporary Eyes* od Boba Carrutherse, jež představuje průběh celého tažení za využití výhradně nevydaných pramenů jako jsou deníky, zápisky či osobní dopisy účastníků se aktérů. Autor dále využil celé řady dalších odborných prací a monografií, avšak výše zmíněné zdroje se staly zcela esenciálními k sepsání diplomové práce s ohledem na válečnou stránku britské invaze.

Co se týká nejnovější literatury, tak musí autor bohužel konstatovat, že vyjma již zmíněných prací historika Peerse se po přečtení několika děl, kupříkladu *Brutal Valour: The Tragedy of Isandlwana* od Jamese Mace (datum vydání 2021) či *The Anglo-Zulu War: The*

History and Legacy of the British Empire's Conflict with the Zulu Kingdom in South Africa od Charlese Rivera (datum vydání 2020), přiklonil k využití odborné literatury vycházející v období mezi lety 1990–2015, jejichž narace, preciznost, detailnější zpracování, a především analýza za využití četných archiválií či vydaných pramenů, nabízí mnohem větší vědeckou hodnotu než moderní práce spíše popisného charakteru.

Za zmínku naopak stojí dobová díla, z nichž za nejdůležitější lze považovat *History of the Zulu War and Its Origin* od biskupa Johna Williama Colensa. Jedná se skutečně o zcela nezvyklé dílo, neboť Colenso nesouhlasil s agresivní rétorikou vůči Zuluům. Taktéž byl znalcem domorodého národa, načež jeho nestrannost a nadhled dokázaly oproti zastáncům imperialismu představit zcela jiný pohled na nejrůznější problematiku týkající se Zuluů. Neméně důležité je i dílo tiskového korespondenta Charlese Norris-Newmana *In Zululand with the British Army: The Anglo-Zulu War of 1879 through the First Hand Experiences of a Special Corespondent*, které opět nabízí detailní náhled do myšlení tehdejších Britů i Zuluů. Právě Norris-Newman byl téměř neustále v blízkosti předních osobností britské politiky, stejně tak i užší společnosti vrchního velitele Chelmsforda, a právě z tohoto důvodu měl přístup k nejrůznějším detailům o britské armádě v regionu. Lze zmínit i Henryho Francise Fynna, jenž ve svém deníku *The Diary of Henry Francis Fynn* představil problematiku ohledně navázání kontaktu mezi Brity a Zuluy, stejně tak i vnitřní poměry v *KwaZulu*, smýšlení domorodců či vládu krále Šaky. Z pohledu Zuluů je nutné uvést vůbec první dílo historiografického charakteru a sice *Abantu Abamnyama*¹⁰ od Magma Fuzeho, který spolupracoval právě s Colensem. Fuze se ve svém díle snaží poukázat na irelevantnost celého konfliktu a zároveň znevažuje pohled Britů kvitujících politiku imperialismu, že Kečvajo byl pouhý barbar a válečný štváč. Autor však dokázal nahlédnout jen do krátkých úryvků, přičemž celou publikaci se mu nepodařilo zajistit, což je i důvodem absence jejího využití. Dále se jednalo o některé memoáry, případně vydané deníky, avšak jejich přínos byl marginální, respektive ilustrační.

Nutné je také zmínit některé odborné studie, které autorovi detailně představily dílčí faktory, události či osobnosti. Nápomocná byla zvláště studie *The Zulu War In Zulu Perspective* od A. T. Copa, který pomocí analýzy četných nevydaných pramenů, ale i mnoha rozhovorů s domorodci, představil ucelenou analýzu samotného vnímání války. Dále se jedná o několik studií historika stejného příjmení a sice Richarda L. Copa. Ten uvedl skutečně detailní analýzu jednotlivých příčin války; jedná se jmenovitě o *Strategic and Socio-Economic Explanations for Carnarvon's South African Confederation Policy: The Historiography and*

---

¹⁰ V roce 2022 vyšlo nové vydání s anglickým názvem: MAGEMA, Fuze, *The Black People and Whence They Came*, Cape Town 2022.

the Evidence či *Written in Characters of Blood? The Reign of King Cetshwayo Ka Mpande 1872–9.*, přičemž obdobný charakter má i studie *Warfare, Political Leadership, and State Formation: The Case of the Zulu Kingdom, 1808–1879* od Mathieua Deflema. Co se týká samotné války, tak za nejdůležitější autor pokládá studii *Imperial Strategy and the Anglo–Zulu War of 1879* napsanou historikem Damianem P. O’Connorem, který brilantně rozebral strategii, taktiku a samotné vojenské kroky obou zneprátelených stran. Podobný charakter má i studie se jménem *Note on Firearms in the Zulu Kingdom with Special Reference to the Anglo–Zulu War, 1879* od J. Guye, který se věnuje zvláště slabým a silným stránkám zulské armády. Autor dále využil celé řady dalších odborných studií a článků, jejichž pomoc se při psaní diplomové práce stala neocenitelnou.

Na tomto místě taktéž autor pokládá za nutné objasnit některé termíny či postupy v diplomové práci. Autor kupříkladu využívá zulských pojmů jako *impi*, *KwaZulu*, *indun* jakožto synonym k označení zulské armády, zulského království a zulského náčelníka či úředníka. Autor taktéž pracuje s britskou měrnou soustavou, tedy používá termínů jako je yard, míle, či libra, načež v příloze poskytuje pro úplnost tabulku převodů. Důvodem byla snaha zanechat „čistější“ a čitelnější text, který by nenarušovaly u číselných informací termíny jako „zhruba“ či „kolem“, přičemž zároveň nechtěl míry zaokrouhlovat, díky čemuž by mohlo dojít k narušení požadované přesnosti. U místních a vlastních jmen autor dal přednost názvům, které jsou zažitě v anglickém jazyce, avšak pro úplnost uvádí v závorkách i české ekvivalenty dohledatelné na soudobých mapách. Jako poslední je nutné zmínit problematiku přepisu zulských jmen, kdy se autor rozhodl ponechat anglický přepis, avšak u krále Cetshwayo, což je anglický zápis, se rozhodl udělat výjimku a pomocí transkripce využít v českém prostředí známějšího tvaru: král Kečvajo.

2 Problematika britsko-zulské války

Mezi lety 1837–1901 probíhalo v Britském impériu tzv. viktoriánské období, během kterého došlo k přetavení země v globální hegemonní velmoc. Toho bylo dosaženo průmyslovými inovacemi, rozvojem vzdělané střední třídy, rozšiřováním volebního práva, sociálními i hospodářskými reformami a aktivní koloniálně-zahraniční politikou.¹¹ Někdy se prameny taktéž zmiňují o tzv. období *Pax Britannica* (období britského míru), které s výjimkou Krymské války symbolizoval dlouhodobý mír Británie s ostatními mocnostmi.¹² Impérium se zároveň snažilo nevstupovat do dlouhodobých aliancí, čímž mohlo plnit roli světového dohlížitele bez nutnosti vojenské účasti na mocenských konfliktech.¹³ Tak či onak, éra pomyslného klidu umožnila Velké Británii dosáhnout dlouhodobého vrcholného postavení v zahraničním obchodu a průmyslovém rozvoji, díky čemuž mohlo Britské impérium započít masivní koloniální expanzi po celém světě, jejímž výsledkem bylo vytvoření největší říše v historii.¹⁴

Koloniální expanzi utvářela především politika imperialismu, přičemž přilnutí Británie k této politice v konečném měřítku vehnalo zemi každý rok do četných koloniálních střetů po celé zeměkouli.¹⁵ Mezi jednu z hlavních oblastí britských zájmů patřila i jižní Afrika, kde roku 1815 získali Britové bývalou nizozemskou kolonii Kapsko, kterou jim přiřkla závěrečná akta Vídeňského kongresu.¹⁶ V následujících desetiletích se Britům dařilo získávat četná dílčí území, která spadala většinou pod vládu domorodých kmenů, či potomků nizozemských kolonistů tzv. Búrů. V roce 1879 následně Britské impérium vstoupilo do války s lokálním domorodým hegemonelem v podobě Zulského království.¹⁷ Ačkoliv se jednalo pouze o regionální konflikt,¹⁸ svými následky přinesl určité změny v politickém, ekonomickém i vojenském vývoji Britského impéria.¹⁹

2.1 Dobové britské a zulské vnímání

Vnímání britsko-zulského konfliktu občany Britského impéria, stejně tak Zuluy, se od toho moderního značně lišilo. To potvrzuje i skutečnost, že v průběhu necelých 150 let se nahlížení

---

¹¹ FERGUSON, Niall, *Britské impérium: Cesta k modernímu světu*, Praha 2016, s. 192.

¹² JAMES, Lawrence, *The Rise and Fall of the British Empire*, London 1994, s. 169–170.

¹³ LEE, Stephen J., *Aspects of British Political History 1815–1914*, Abington 1994, s. 254–256.

¹⁴ PARSONS, Timothy H., *The British Imperial Century, 1815–1914: A World History Perspective*, London 1999, s. 2–4.

¹⁵ LAYCOCK, Stuart, *All the Countries We've Ever Invaded: And the Few We Never Got Round To*, Cambridge 2012, s. 1–6.

¹⁶ LLOYD, Trevor, Owen, *The British Empire 1558–1995*, Oxford 1997, s. 201–206.

¹⁷ Tamtéž, s. 168, 186, 243.

¹⁸ V Anglickém jazyce označovány jako tzv. *Small wars*.

¹⁹ BEALES, Derek, *From Castlereagh to Gladstone, 1815–1885*, London 1969, s. 228–229.

na britsko-zulskou válku několikrát razantně změnilo, což ale neznamená, že by i ty nejstarší pohledy stále nerezonovaly do dnešních dnů.²⁰ Problém se nicméně ukazuje především v povaze konfliktu, neboť se jedná o jeden z koloniálních konfliktů na africkém či asijském kontinentu a ty s sebou přinášely různorodější motivace a problematiku než typické konflikty západního světa. To plyne především ze skutečnosti, že se mezi sebou střetávaly dva světy, dvě zcela odlišné kultury postavené na veskrze jiném chápání světa.²¹

Obecně převažující Britský pohled se od toho zulského razantně diferencoval, nikterak však v detailech či průběhu celého konfliktu, ale především v chápání příčin a následků války.²² Vzhledem k tomu, že boje se udály pouze na území Zulského království, by se mohlo zdát, že impakt musel být mnohem větší na straně Zuluů nežli na straně Britského impéria. Pochopitelně britsko-zulská válka byla jedním z nejdůležitějších konfliktů v historii Zulského národa, a naopak marginálním střetem v dějinách Britského impéria, ale celková interpretace a vnímání britsko-zulského soupeření svědčí o zcela pravém opaku.²³

Britům se sice podařilo vojensky obsadit území Zuluů tzv. *KwaZulu* během necelých šesti měsíců a definitivně jej anektovat v roce 1887, nicméně vládnoucí zulské dynastii ponechali titul zulského krále (*Ingonyama yamaZulu*), čímž fakticky pokračoval život domorodé společnosti stejně jako před válkou, a to pouze s dvěma rozdíly, a sice celkovou demilitarizací zulských vojsk a dominancí bílé rasy na území jižní Afriky.²⁴ Mnoho autorů, především účastníků konfliktu či osob tíhnoucích k britskému imperialismu, tvrdilo, že porážka ve válce se stala jakýmsi zulským národním traumatem.²⁵ Pokud se však zaměříme na zulské písemné prameny a zachycenou lidovou slovesnost, tak zjistíme, že tomu tak není. Zulští učenci a literáti ve svých spisech, básních či příbězích fakticky nepoukazují ani na své největší vítězství vůči bílým útočníkům v bitvě u Isandlwany, a naopak zveličují například bitvu u Ndongakusuka,²⁶ nástup a vládu krále Šaky nebo problematiku královského interregna v letech 1883–1887, které způsobilo krvavou občanskou válku.²⁷

Zulské nazírání na konflikt je postaveno na zcela jiných základech, jelikož se dle domorodých obyvatel jednalo o zcela nedůležitý, a dokonce irelevantní konflikt, který sice

---

²⁰ COPE, A. T., *The Zulu War In Zulu Perspective*. In: *Theoria: A Journal of Social and Political Theory* 56, 1981, 2, s. 41.

²¹ DE MOOR, Jaap A., WESSELING, H. L., *Imperialism and War: Essays on Colonial Wars in Asia and Africa*. In: DE MOOR, Jaap A. (ed.), *Comparative Studies in Overseas History*, Vol. 8, London 1989, s. 2–8.

²² COPE, *In Zulu Perspective*, s. 41.

²³ HENFREY, Anthony, *The Anglo Zulu War and its Place in History: Imperial Showstopper or Imperial Sideshow?* In: Oxford University Press 2, 2016, s. 28.

²⁴ MAHONEY, Michael R., *Racial Formation and Ethnogenesis from below: The Zulu Case, 1879–1906*. In: *The International Journal of African Historical Studies* 36, 2003, 3, s. 559.

²⁵ CONE, Stephen, R., *Sir H. Rider Haggard and the Anglo Zulu War in Fact and Fiction*. In: *The International Journal of African Historical Studies* 57, 2012, 1, s. 1–7.

²⁶ Dne 2. prosince 1856 tato bitva ukončila tzv. Druhou zulskou občanskou válku.

²⁷ COPE, *In Zulu Perspective*, s. 43.

napáchal značné škody na lidských životech a majetku, ale osud zulského národa příliš neovlivnil. Drtivá většina Zuluů nepochopila, proč k válce vůbec došlo a za co jejich soukmenovci umírali.²⁸ Napovědět může i charakteristika krále Kečvaja, jenž byl považován svými poddanými za dobrého a láskyplného panovníka, zatímco většina britských literátů té doby jej označila za bojechtivého barbara.²⁹ Vedle básní, folkloru a lidové slovesnosti je tento názor zmíněn i v dílech odbornějšího rázu, přičemž za první knihu věnující se britsko-zulské válce vydanou v zulském jazyce se dá považovat *Abantu Abamnyama (Černí lidé)* od Magma Fuzeho,³⁰ jenž žil ve stejné době jako král Kečvajo a po konfliktu spolupracoval s bělošským biskupem Johnem Williamem Colensem, který mu pomohl jeho spisy vydat. Dílo nelze považovat za historicky zcela přesné, avšak zachycuje mentalitu Zuluů a jejich pohled na celý konflikt.³¹ Ve 30. letech 20. století na Fuzeho navázal Rolfus Dhlomo, který je znám svými biografiemi zulských králů, stejně tak i životopisem krále Kečvaja vydaným v roce 1952 a známým v originále jako *UCetshwayo*. Dhlomo se tímto jasně vymezil vůči imperialismu a tzv. „civilizační misi“, čímž pomohl otevřít nezaujatý vědecký dialog ohledně britsko-zulské války.³² Tradiční pojetí irelevance a marginálnosti zulské války nicméně i přes vědecký diskurz v domorodé společnosti přetrvává i nadále.³³

Samotný termín „civilizační mise“ lze frekventovaně nalézt v literatuře zastánců britského imperialismu. Dnes je tento *terminus technicus* vnímán spíše pejorativně, avšak během období dlouhého 19. století se fakticky stal oficiální doktrínou zahraničně-koloniální koncepce Britského impéria. Monarchie původně stavěla na kořistnických myšlenkách korzárů, které záhy vystřídaly kontinuálnější zájmy kupců. Rozhodující změnu nicméně přineslo až definitivní přijetí myšlenek evangelismu a utilitarismu.³⁴ Společně se stále rozšířenější podporou abolicionismu, tedy hnutí za zrušení otrokářství a otroctví, dosáhli představitelé Velké Británie přijetí myšlenky „morálního impéria“, jež stavěla na ideovém základu kalvinismu. Celkový smysl tkvěl v tom, že příslušníci britského národa se považovali za jakési vyslance civilizace, čímž přebírali morální zodpovědnost za kulturně „méně“ vyspělé, než jsou oni sami. Pohled „civilizační mise“ byl fakticky aplikován na každý

---

²⁸ ETHERINGTON, Norman, HARRIES, Patrick, MBENGA, Bernard K., *From Colonial Hegemonies to Imperial Conquest, 1840–1880*. In: HAMILTON, Carolyn (ed.), *The Cambridge History of South Africa, Vol. 1, From Early Times to 1885*, Cambridge 2010, s. 384–388.

²⁹ COPE, Richard L., *Written in Characters of Blood? The Reign of King Cetshwayo Ka Mpande 1872–9*. In: *The Journal of African History* 36, 1995, 2, s. 247–250.

³⁰ COPE, *The Zulu War In Zulu Perspective*, s. 43–46.

³¹ AKYEAMPONG, Emmanuel Kwaku, *Fuze, Magma*. In: GATES, Henry Louis, MOKOENA, Hlonipha (ed.), *Dictionary of African Biography, Vol. 2*, Oxford 2012, s. 403–405.

³² HENFREY, s. 5–7.

³³ COPE, *In Zulu Perspective*, s. 44–48.

³⁴ KNOR, Klaus E., *British Colonial Theories 1570–1850*, Cambridge 1944, s. 4–9, 19–21.

mimoevropský národ, přičemž k pozvolné změně docházelo až na konci 19. století.³⁵

Britský zájem o koloniální války šel ruku v ruce s masivním rozvojem novinářství. Dvě všeobecně nejrozšířenější periodika *The Daily Telegraph* a zejména *The Times* se staly jakousi duší informovanosti britského národa.³⁶ Fakticky každý si díky nízké ceně mohl minimálně jednou za den dopřát koupi nového vydání, což znamenalo aktivnější agitaci většiny složek britské společnosti k ohledu informovanosti toho, co se dělo v Britském impériu.³⁷ Podobně tomu bylo i během britsko-zulské války, kdy různorodá britská periodika zaplavily články ospravedlňující invazi,³⁸ poukazující na „barbarské“ chování zulské společnosti,³⁹ lamentující nad drtivou porážkou u Isandlwany⁴⁰ a oslavující definitivní úspěch trestné výpravy po bitvě u Ulundi.⁴¹ Obdobný pohled byl v absolutním měřítku akceptován i v anglické literatuře kolem roku 1880, jejichž autory byli většinou přímí účastníci války, vojenští důstojníci, zpravodajové či osobnosti vyšších společenských kruhů, mezi které patřila například jména jako kapitán William Edward Montague či ministr pro kolonie v druhé Disraeliho vládě (*Secretary of State for the Colonies*) Henry Howard Molyneux, čtvrtý hrabě z Carnarvonu. Pro tyto muže se jednalo spíše o orientální dobrodružství, vojenskou zkušenost či příležitost k získání slávy a politického vlivu.⁴² Po většinu času se jednalo především o vojenské brožury či vojenská memoranda, která měla propagovat moc impéria, ospravedlňovat invazi i britský imperialismus či zprofanovat osobu autora.⁴³ Obecným faktem přesto zůstává, že Britové se nedokázali s problematikou konfliktu zcela vypořádat, což dokazují jak počty dochovaných britských zdrojů, tak i snaha přesvědčit svět o imperiálním úhlu pohledu, který stavěl na nutnosti „civilizační mise“ a faktické „nevyhnutelnosti“ konfliktu.⁴⁴

Kromě zmíněných „nezaujatých“ osobností se prosadilo několik čistě rasistických literátů zcela opovrhujících čímkoliv jiným než britským. Mezi autory, kteří vyznávali tyto hodnoty, patřil například sir Henry Ridder-Haggard, jenž byl znám svými fiktivními romány odehrávajícími se v jižní Africe či kapitán George Lucas.⁴⁵ Dokonce i během meziválečného období se objevila imperialismem ovlivněná díla jako *The Glamour and the Tragedy of the*

³⁵ KENNETH, Pomeranz, *Empire & "Civilizing" Missions, Past & Present*. In: *Daedalus* 134, 2005, 2, s. 34–37.

³⁶ MANNING, Stephen, *Soldiers of the Queen: Victorian Colonial Conflict in the Words of those Who Fought*, Stroud 2009, s. 9.

³⁷ SÉBE, Berny, *Heroic Imperialists in Africa: The Promotion of British and French Colonial Heroes, 1870–1939*, Manchester 2013, s. 54.

³⁸ MANNING, Stephen, *British Perception of the Zulu Nation Before & After the War of 1879*. In: *The Journal of the Anglo Zulu War Historical Society* 16, 2004, s. 4–6.

³⁹ *The Daily Telegraph*, 20. duben 1878.

⁴⁰ *The Times*, 27. ledna 1879.

⁴¹ Tamtéž, 24. července 1879.

⁴² COPE, *In Zulu Perspective*, s. 41.

⁴³ SÉBE, s. 29.

⁴⁴ NORRIS-NEWMAN, Charles I., *In Zululand with the British Army: The Anglo-Zulu War of 1879 through the First Hand Experiences of a Special Correspondent*, Cape Town 2006, s. 14–15.

⁴⁵ ETHERINGTON, Norman, *Rider Haggard*, Boston 1984 s. 106.

Zulu War od Ralpa Clementse, nebo *Lord Chelmsford and the Zulu War* od generála Geralda Frenche. První zmíněná kniha je absolutním ukazatelem vyhocené britské arogance a pohledu na „méněcennost“ zulského národa a druhé citované dílo Zuluy téměř nezmiňuje, jelikož je autor považoval za zcela bezvýznamné.⁴⁶ Za nejdůležitějšího stoupence těchto názorů lze považovat kapského guvernéra a tvůrce celé invaze sira Henryho Bartle Edwarda Frera. Jeho chování a celkový přístup k řešení diplomacie směrem k Zulskému království si vysloužilo dokonce i rozsáhlou kritiku ze strany Liberální strany a následně i odvolání premiérem Williamem Gladstonem z pozice guvernéra (*High Commissioner for Southern Africa*).⁴⁷ Do jaké míry však šlo vládě Jejího Veličenstva o zachování si tváře před světem, nebo o skutečné odsouzení invaze můžeme jen spekulovat.

Víra tehdejších Britů ve vlastní civilizační nadřazenost byla logická a pochopitelná. Tím nicméně nelze bagatelizovat skutečnost, že ihned po britsko-zulské válce se vynořily osobnosti jako již zmíněný biskup John William Colenso, jeho dcera Ellena⁴⁸ či tiskový korespondent Norris-Newman.⁴⁹ Společně poukazovali na skutečné důvody války, pravou povahu celé invaze, a především přinesli první pohledy na strasti tehdejších obyvatel jižní Afriky.⁵⁰

2.2 Reakce amerického tisku

Problematika britsko-zulské války v sobě skrývá určitou podobnost s konfliktem jiným, a sice s válkou armády Spojených států amerických s válečníky indiánských kmenů. Stejně jako Britové v roce 1879 utrpěli drtivou a „překvapivou“ porážku z rukou „divochů“, tak i Američané zažili podobnou zkázu roku 1876 u Little Bighornu. Paralelu lze najít nejenom v průběhu válečné kampaně, v chybném vymezení strategických cílů, v podcenění protivníka, ale například i v nátlakové politice vůči domorodcům či ve složitosti příčin konfliktu.⁵¹ Nehledě na podobnost se americká veřejnost nebála přetavit problematiku britsko-zulské války na téma, které v roce 1879 silně rezonovalo v novinových titulcích.

Za stěžejní listy lze považovat demokratický *The New York Herald* Jamese G. Benetta či republikánský *The New York Tribune* a *The New York Times*. Ústředním datem se stal 11.

---

⁴⁶ COPE, *In Zulu Perspective*, s. 42.

⁴⁷ MARTINEAU, John, *The Life and Correspondence of the Sir Bartle Frere*, Vol. II, London 2009, s. 436–437.

⁴⁸ Ellena vydala za svého otce v roce 1880, respektive 1885 vlivná díla *History of the Zulu War and Its Origin* a *The Ruin of Zululand*.

⁴⁹ Dopis blíže neurčeného britského vojáka své rodině, 15. listopadu 1878, GREAVES, Adrian, BEST, Brian (ed.), *The Curling Letters of the Zulu War* (dále jen CL), Barnsley 2004, s. 79–80.

⁵⁰ MOKOENA, Hlonipha, *The Queen's Bishop: A Convert's Memoir of John W. Colenso*. In: *Journal of Religion in Africa* 38, 2008, 3, s. 312–315, 333.

⁵¹ WINTER, Cameron, *Three Years and Two Continents Apart: A Comparative Study of the Great Sioux War and Anglo-Zulu War*, Waterloo 2021, s. 1–3.

únor 1879, kdy všechna zmíněná média informovala o britské porážce z rukou domorodců. Jako úplně první vyšel názorový úvodník v *The New York Herald*, kde sice došlo k vyzdvihnutí statečnosti bělošských vojáků bránících se proti „divošským tisícům“, nicméně přišla na řadu i silná kritika britských vojenských velitelů.⁵² Následujícího dne vyšel článek „*England in South Africa–The Zulu War*“, který velmi viditelně srovnával problematiku bojů s domorodci na africké i americké půdě. Opětovně se objevovalo zpochybňování přístupu mocností k otázce strategie či přílišném podceňování domorodého nepřítele. O vůbec největší kritiku britské politiky se však postaralo až vydání z 13. února, kdy se v *The New York Herald* objevilo odsouzení imperialistické politiky Velké Británie v článku „*England’s Troubles at Home and Abroad*“.⁵³

Republikánský *The New York Tribune* se naopak z počátku zdržel jakéhokoliv hodnocení britské invaze. Fakticky se po celou dobu omezil pouze na faktografický popis války a zároveň i jako první přestal informovat o problematice britsko-zulské války.⁵⁴ O to zajímavější zprávy však uveřejnil republikánský *The New York Times*, neboť 12. února vyšel klíčový úvodník „*The Disaster in South Africa*“. Jednalo se o nevybíravý útok na britský imperialismus v Africe, Indii a celkově na Disraeliho administrativu. Navíc stejně jako na stránkách *The New York Herald* došlo k porovnání s událostmi v bitvě u Little Bighornu: „*My v Americe jsme taktéž zhřešili, především v otázce našich divošských kmenů. Avšak politika Velké Británie, s veškerým respektem, je mnohem agresivnější a záměrnější než ta naše, [...] jedná se o drastickou lidskou chybu, která způsobí nové útoky proti africkým domorodcům.*“⁵⁵ Takto silný ambivalentní postoj se dá vysvětlovat tím, že *The New York Times* v této době patřily k hlavním emancipačním a „humanistickým“ listům.

Zdá se, že kritika britského imperialismu nebyla pouze stranickou otázkou a shodovali se na ní jak zástupci demokratických, tak i republikánských periodik. Reakce amerického tisku ve své podstatě nepřinesla žádný větší mezinárodní spor či reakci, nicméně jedná se o dokonalý úkaz toho, že ani tehdejší svět nebyl černobílý. Je pravdou, že kritika byla místy vedena kvůli politické agitaci, nicméně nejde přehlížet fakt, kdy mnoho jedinců si uvědomovalo úskalí, nespravedlnost a problematiku příčin konfliktů s domorodci. Jak bitva u Isandlwany tak u Little Bighornu se staly milníky, respektive symboly boje domorodých národů proti imperialistickým mocnostem, přičemž i z tohoto důvodu na zmíněné britské autory a citované listy přímo navázalo několik historiků novodobější historiografie, čímž byly položeny skutečné základy vědeckého poznání britsko-zulského konfliktu.

⁵² *The New York Herald*, 11. února 1879.

⁵³ Tamtéž, 12. února, 13. února 1879.

⁵⁴ *The New York Tribune*, 11. února, 12. února 1879.

⁵⁵ *The New York Times*, 12. února 1879.

2.3 Interpretace Colina Webba a reakce moderní historiografie

Mezi historiky 50. a 60. let 20. století zabývajících se zulskou problematikou patří mnoho jmen jako například Brian Roberts či Donald Morris. Oba tvrdili, že válka přinesla katastrofální následky pro zulskou společnost a faktický rozpad kontinuity celého národa.⁵⁶ Zvláště Morrisovo dílo *The Washing of the Spears* se stalo při zkoumání britsko-zulské války jakousi povinnou četbou. Morris sice přinesl perfektní naraci celého konfliktu, avšak jeho analýza příčin a následků se stala terčem diskuzí. Na tom měl markantní podíl zejména Colin Webb, jenž se zaměřil na celkové pochopení smyslu konfliktu a následně jej rozdělil na tři interpretace, respektive na tři obecné vysvětlení důvodů vzniku války.⁵⁷

První a nejranější typ příčiny byl již fakticky zmíněn v podobě termínu tzv. „civilizační mise“. Jednalo se tedy o čistě politické důvody, které měly být nějakým způsobem před obyvateli impéria a zbytkem světa ospravedlněny. Království Zuluů bylo považováno za potenciálně nebezpečného souseda, přičemž Británie měla hrát roli ochránce civilizace. Celou ideu přesně definovala otázka historika George M. Theala: „*Co jiného mohl sir Bartle Frere požadovat, zda měla být bezpečnost Natalu zajištěna?*“ Odkaz věnovaný ospravedlnění britské invaze, na které měl Frere lví podíl.⁵⁸ Dominantní propaganda Britského impéria a jeho vítězných aktérů považovala za neoddiskutovatelnou příčinu neslučitelnost zulského barbarství a bojechtivosti s modernitou britské civilizace. Království Zuluů bylo na konci 19. století skutečně čistým anachronismem⁵⁹ a otázkou tedy zůstává, do jaké míry je toto vysvětlení britskou propagandou, či záchvěvem logického úsudku a vznešených cílů. Svě k tomu řekl i klíčový britský politik a strůjce anexe Transvaalu v roce 1877 sir Theophilus Shepstone, který pravil: „*Pokud má být Afrika civilizována a zajištěna vláda práva, válka se Zuluy je v určité době nevyhnutelná.*“⁶⁰ K tomuto názoru se taktéž přidal i již zmíněný přední jihoafrický archivář a historik přelomu 19. a 20. století George M. Theal, jenž si položil otázku: „*Zda má v oblasti převládnout civilizace, či barbarství?*“⁶¹ V dnešní době by bylo jednoduché toto hledisko odsoudit, avšak zulská společnost byla v průběhu své existence všeobecně postavena na silně militantních myšlenkách, válečné elitě, rozsáhlé armádě a vojenských výbojích. Britové tyto skutečnosti vnímali, nicméně již opomenuli fakt, že tehdejší zulský král

⁵⁶ COPE, *In Zulu Perspective*, s. 42.

⁵⁷ WEBB, Colin B., *The Origins of the War: Problems of Interpretation*. In: DUMINY, A., BALLARD, C. (ed.), *The Anglo-Zulu War: New Perspectives*, Pietermaritzburg 1993, s. 195–200.

⁵⁸ THEAL, George M., *History of South Africa*, Vol. X, London, 1919, s. 305.

⁵⁹ *The Daily Telegraph*, 4. února 1879.

⁶⁰ HEADLAM, C., *The Failure of Confederation, 1871–1881*. In: WALKER, E. A. (ed.), *The Cambridge History of the British Empire*, Vol. VIII, Cambridge 1936, s. 475.

⁶¹ THEAL, s. 305–306.

Kečvajo ani zulské obyvatelstvo nemělo žádné pomyslení na válku s impériem.⁶² Vztah mezi Zuluy a Brity byl až na výjimky definován mírovým soužitím, z čehož plyne, že britský zásah stavěl spíše na předsudcích, vypočítavosti, strachu a touze po rozšiřování světové říše. Na druhou stranu invaze přinášela logické odůvodnění. Pokud si chtěli Britové uchovat co možná největší hegemonii a stabilitu v oblasti jižní Afriky, invaze a zničení potenciálního, vojensky silného nepřítele se jevila jako schůdnější alternativa nežli riskovat neúspěch diplomatických jednání s centralizovaným a potažmo nebezpečným domorodým národem.⁶³

Určitou možnost k pochopení britských aktivit a ochoty vyhlásit nevyprovokovanou invazi lze spatřit ve snahách ministra pro kolonie (*Secretary of State for the Colonies*) Henryho Howarda Molyneuxe, čtvrtého hraběte z Carnarvonu, který toužil vytvořit konfederaci, respektive založit v jižní Africe nové dominium podle kanadského⁶⁴ vzoru.⁶⁵ Takovéto spojení zjednodušovalo správu a zvyšovalo celkovou výkonnost správního aparátu a umožnilo aktivní centralizaci.⁶⁶ Tato skutečnost hrála nesmírnou roli v celkovém dění a stala se jednou z hlavních možných příčin vzniku konfliktu. Většina historiků se do jisté míry shoduje, že Carnarvonova honba za konfederací a tím pádem i politické ovlivňování Shepstonu a Frera, stály za vznikem britsko-zulské války, avšak názorová souhra na tom, proč si Carnarvon, tak neodkladně přál vznik nového dominia, nalezena nebyl.⁶⁷

Druhý typ Webbova vysvětlení stavěl čistě na osobních motivech Carnarvona, Shepstonu a Frera. Historici jako J. Robinson, Jack Gallagher a C. F. Goodfellow stáli za vytvořením pomyslné „školy“, jejímž hlavním představitelem se stal Derek Schreuder, který tvrdil, že Shepstonovy ambice se staly hnacím motorem lokálního sub-imperialismu, a tedy stály v pozadí celého konfliktu.⁶⁸ S největší pravděpodobností Shepstonova posedlost nad stálým upevňováním britského vlivu v jižní Africe a zajištěním bezpečnosti impéria skutečně hrála určitou roli, ale v žádném případě se nemohla stát jedinou příčinou války. To samé platilo i o Shepstonových manipulacích a podvodné kampani, jež měly za úkol očernit Zuluy a přesvědčit Frera, aby vyhlásil nativnímu království válku. Autoři této hypotézy zkrátka silně přeceňovali vliv britského úředníka, a naopak zcela ignorovali Frerovu osobnost a geopolitické

---

⁶² BOWMAN, Joye, *Reconstructing the Past Using the British Parliamentary Papers: The Anglo-Zulu War of 1879*. In: *History in Africa* 31, 2004, s. 121–122.

⁶³ MORRIS, Donald R., *The Washing of the Spears. A History of the Rise of the Zulu Nation under Shaka, and Its Fall in the Zulu War of 1879*, New York 1965, s. 123, 138, 308–309.

⁶⁴ V roce 1867 se spojily provincie Nové Skotsko, Nový Brunšvik a Sjednocená kanadská provincie do dominia zvaného Kanada (*Dominion of Canada*).

⁶⁵ WEBB, Colin B., BROOKES, E. H., *A History of Natal*, Pietermaritzburg 1965, s. 124.

⁶⁶ THOMPSON, Leonard M., *The Subjection of the African Chiefdoms, 1870–1898*. In: WILSON, M., Wilson (ed.), *The Oxford History of South Africa*, Vol. II, Oxford 1971, s. 261–265.

⁶⁷ COPE, Richard L., *Strategic and Socio-Economic Explanations for Carnarvon's South African Confederation Policy: The Historiography and the Evidence*. In: *History in Africa* 13, 1986, s. 13.

⁶⁸ SCHREUDER, D. M., *The Scramble for Southern Africa, 1877–1895: the Politics of Partition Reappraised*, Cambridge 1980, s. 1, 72–76.

faktory.⁶⁹

Poslední, tedy třetí typ Webbovy interpretace v moderní historiografii zcela převládá a fakticky kombinuje dva předchozí. Celkový smysl staví na argumentu, že není možné zjednodušovat cestu k britsko-zulskému konfliktu na politické faktory, jakým byla především konfederace a problematika s ní spojená, tak ani na rozhodující vliv osobností typu Shepstonea, Frera či Carnarvona. Všechny zmíněné aspekty se totiž staly součástí širší politiky regionu jižní Afriky.⁷⁰ Právě tento pohled, respektive reakce na něj se staly zcela klíčovým pro zkoumání novodobých historiků jako Jeff Guy, John Laband, Richard Cope, Michael Lieven, Adrian Greaves nebo Ian Knight.⁷¹

Moderní výzkum, respektive hodnocení koloniální politiky Britského impéria však mnohokrát ovlivnil obecně rozšířený antagonismus vůči pojmům kolonialismus či imperialismus. Tento fakt vychází nejenom z obecné neznalosti zmíněných pojmů, ale i z logiky věci, kdy moderní relativistická společnost vnímá svět zcela jinak než generace žijící v době Britského impéria.⁷² Pohled vypjatého anti-imperialismu je možno doložit textem závěrečné deklarace, kterou přijali aktéři *Světové konference proti rasismu, rasové diskriminaci, xenofobii a s nimi související netoleranci*, jež proběhla v letech 2001, 2009 a 2021 ve městě Durban.⁷³ Vůči závěrům typu: „*Kolonialismus vedl k rasismu, rasové diskriminaci, xenofobii, netoleranci [...] za což, potomci kolonizátorů nenesou žádnou zodpovědnost či reparační povinnost vůči bývalým koloniím.*“⁷⁴, nebo: „*Afričané a lidé afrického původu a populace asijského původu a domorodé národy byly oběťmi kolonialismu a jsou nadále oběťmi jeho důsledků.*“⁷⁵ Jedná se o dokonalý příklad příliš vyhocených postkoloniálních studií, které svojí zaujatostí zcela diskreditují jakýkoliv vědecký diskurz.

Značnou aktivitu vykazuje především historik Niall Ferguson, jenž kvitoval názor, že až extrémní anti-imperialistický pohled zcela zazdil skutečnost, kdy Britské impérium šířilo moderní politické, hospodářské a sociokulturní prvky jako společný anglický jazyk, právní normy, jednotný způsob vlastnictví půdy, bankovníctví, evropské zvykové právo, nabídku společného náboženství ve formě anglikánství, koncepci moderního státu, pojetí politické

---

⁶⁹ MARTINEAU, s. 274.

⁷⁰ ATMORE, A., MARKS, S., *The Imperial Factor in South Africa in the Nineteenth Century: Towards a Reassessment*. In: *The Journal of Imperial and Commonwealth History* 3, 1974, s. 105–107.

⁷¹ COPE, *In Zulu Perspective*, s. 42–43.

⁷² MADIOU, Mohamed S. E., *The Death of Postcolonialism: The Founder's Foreword*. In: *Journal of Critical Studies* 1, 2021, 1, s. 1–4.

⁷³ SURYA, Kapur, *World Conference Against Racism*. In: *World Affairs: The Journal of International Issues* 5, 2001, 3, s. 140–145.

⁷⁴ CHAKMA, Uhas, *The Issue of Compensation for Colonialism and Slavery at the World Conference Against Racism*. In: ULRICH, George, BOSERUP, Louise Krabbe (ed.), *Human Rights in Development Yearbook 2001: Reparations: Redressing Past Wrongs*, Copenhagen 2002, s. 58–71.

⁷⁵ FERGUSON, s. 15.

volené reprezentace, celkovou stabilitu a v neposlední řadě technologický pokrok.⁷⁶

Nedá se popřít, že to byl právě sociálně-kulturní systém Britského impéria, který představil mnohým koloniím teorii liberalismu, na níž budoucí dekolonizační hnutí stavěla. V žádném případě není možné vnímat britský imperialismus čistě negativně, avšak ani pozitivně. Četná úskalí nacionalisticky a pateticky zbarvené rétoriky a chybných politických rozhodnutí britských aktérů zasluhují spravedlivou kritiku. Tak či onak, k pochopení toho, proč k britsko-zulské válce, coby jednomu z konfliktů britského imperialismu došlo, je nutné přistupovat s nezaujatostí, objektivismem, pomocí analýzy příčin, v co možná v nejširším možném kontextu a zároveň objasnit historické souvislosti vývoje zneprátelených stran.

---

⁷⁶ FERGUSON, s. 19, 23.

3 Obyvatelé jižní Afriky

Zuluové, Britové, Búrové, tři národy a civilizace jež společně tvořily pomyslný trojúhelník vzájemné nenávisti.⁷⁷ Každý z nich si prošel zcela rozličným vývojem a dosáhl zajisté rozdílných úspěchů a selhání. Kulturní faktory, politika, hospodářství a nábožensko-filozofický kontext byly u každé ze zmíněných stran zcela odlišné, ale společně s rozhodnutími předních představitelů tří civilizací stály v pozadí britsko-zulské války. Jedná se sice o nepřímé příčiny, avšak byly to právě ty, které „nezadržitelně“ nasměrovaly jednotlivé aktéry k příčinám přímým.

3.1 Původ Zuluů v ngunijské společnosti

Zulský lid lze identifikovat, jako rozsáhlou etnickou skupinu pocházející, stejně jako mnoho dalších jihoafrických národů, z tzv. pasteveckého lidu Nguni.⁷⁸ Ti vývojově vycházejí z mnohem větší etnické skupiny Bantuů, jež mezi sebou dnes spojuje zhruba 400 milionů lidí, přes 500 nezávislých jazyků a téměř 200 kmenových společenství. Ta se rozprostírají od centrální Afriky až po jihozápadní a jižní pobřeží černého kontinentu.⁷⁹

Původní ngunijský lid se někdy v 60. letech 16. století dostal během migrace Bantuů zhruba do oblasti Natalu, široké asi 100 mil, ohraničené pohořím Kahlamba (Dračí hory) a Indickým oceánem.⁸⁰ Přímořské klima zajišťovalo dostatek dešťů, díky čemuž se ve vnitrozemí rozprostíraly rozlehlé a hojné pláně vhodné pro pastevectví.⁸¹ Krajinu protínaly meandrovité řeky ze západu na východ a vytvářely vojensko-strategicky využitelná hluboká údolí. Země postrádala rozlehlejší lesy, což však nahrazovala úrodnými travinami a na africké poměry malým výskytem mouchy tse-tse.⁸² Léta byla horká a deštivá, zimy studené a suché. Celková úrodnost půdy nicméně nemohla vydržet extenzivní typ pasteveckého hospodářství, čemuž nepomáhaly ani mohutné deště⁸³ způsobující erozi. Díky tomu se tvořily rozsáhlé rokle tzv. *dongy*, které sehrály významnou úlohu během jednotlivých střetnutí britsko-zulské války.⁸⁴

Vznik samostatného zulského klanu se datuje na konec 17. století, kdy se ngunijskému náčelníkovi Zulu kaMalandelovi podařilo sjednotit obyvatelstvo poblíž Bílé řeky do jednoho kmenového společenství, které po náčelníkově smrti převzalo jeho jméno, coby klanový

---

⁷⁷ MORRIS, s. 1–2.

⁷⁸ GUMP, James, *Origins of the Zulu Kingdom*. In: *The Historian* 40, 1988, 4, s. 521–522.

⁷⁹ BUTT, John J., *The Greenwood Dictionary of World History*, New York 2006, s. 39.

⁸⁰ LABAND, John, *The Rise and Fall of the Zulu Nation*, London 1997, s. 3.

⁸¹ RITTER, E. A., *Shaka Zulu: Rise of the Zulu Empire*, London 1978, s. 15.

⁸² LABAND, s. 3.

⁸³ KNIGHT, Ian, *Zulu Rising*, London 1989, s. 5.

⁸⁴ SPIERS, Edward M., *The Victorian Soldier in Africa*, Belfast 1992, s. 12.

název.⁸⁵ Zuluové sami sebe dodnes označují termínem *AmaZulu*, což v ngunijském i zulském jazyce znamená „Lidé nebes“. Zulské území, respektive království pak v domorodém jazyce získalo název *KwaZulu*.⁸⁶ Kontinuitu nativního národa následně zaručila rodová linie již zmíněného náčelníka, která vládne čistě formálně v oblasti *KwaZulu* do dnešních dnů.⁸⁷ Zulský klan však až do roku 1816 hrál v regionální politice zcela marginální roli,⁸⁸ a proto autor do vymezeného období označuje domorodé obyvatele Natalu a *KwaZulu* jakožto Ngunije.

Rozvoj ngunijské, respektive zulské společnosti byl postaven na extenzivním hospodářství elementárně využívající skot. Právě ten se stal obživou, ukazatelem bohatství, platidlem, věnem ale i základním stavebním kamenem sociálních, mocenských i příbuzenských vztahů. Co se týče osídlení, Ngunijové tradičně budovali své osady na hřebenech vyvýšenin, které je chránily před potenciálním přírodním i lidským nebezpečím.⁸⁹ Součástí domorodé společnosti v Natalu a *KwaZulu* bylo již od počátku násilí, které hrálo v ngunijské, respektive zulské historii ústřední roli. Skutečné války však neexistovaly, neboť se jednalo spíše o rituální boje o úrodné pastviny a stáda skotu.⁹⁰

3.2 Šaka Zulu zakladatel zulské identity

Přelom 18. a 19. století se nesl ve znamení masivního zalidnění celého Natalu, což způsobilo rozsáhlý hladomor a četné vojenské konflikty mezi ngunijskými klany o půdu a zdroje. S ohledem na jihoafrické dějiny mluvíme o tzv. etapách „hladovění“ (*mfecane*) a „ničení“ (*difagane*). Tato temná období způsobila zánik mnoha slabších klanů, stejně tak i první kontakt s bělochy.⁹¹ Během této doby si Ngunijové navíc osvojili způsob válčení podobný stylu starověkých hoplítů, kdy jednotlivé formace oštěpařů s velkými štíty proti sobě vyrážely v koordinovaných útocích.⁹² Válečnictví v Natalu a *KwaZulu* nově získalo atributy skutečných válek, a nikoliv pouze rituálů.⁹³

Zmíněných změn využil především notoricky proslavený muž narozený v roce 1787.

---

⁸⁵ MONTGOMERY-MASSINGBERD, Hugh, FREEMAN-GRENVILLE, G. S. P., *Burke's Royal Families of the World: Africa & the Middle*, London 1980, s. 267–271.

⁸⁶ KNIGHT, *Zulu Rising*, s. 29.

⁸⁷ COPE, *In Zulu Perspective*, s. 43–44.

⁸⁸ RITTER, s. 15.

⁸⁹ MORRIS, s. 17–21.

⁹⁰ DEFLEM, Mathieu, *Warfare, Political Leadership, and State Formation: The Case of the Zulu Kingdom, 1808–1879*. In: *Ethnology* 38, 1999, 4, s. 371–374.

⁹¹ EPPRECHT, Marc, *The Mfecane as Teaching Aid: History, Politics, and Pedagogy in Southern Africa*. In: *Journal of Historical Sociology* 7, 1994, 2, s. 113–119.

⁹² OTTERBEIN, Keith F., *The Evolution of Zulu Warfare*. In: *The Kansas Journal of Sociology* 1, 1964, 1, s. 27–29.

⁹³ RITTER, s. 7.

Jednalo se o Šaku Zulu, jenž by se dal označit za tvůrce zulské identity.⁹⁴ Šakovo dětství poznamenaly rozpad rodiny, vyhnanství, šikana a nalezení nového domova u klanu Mtetvů vedeného náčelníkem Dingisvajem. V jeho službách se Šaka proslavil jako vynikající vojevůdce, díky čemuž mohl prosadit četné vojenské reformy, ze kterých vycházely pozdější zulské armády i během britsko-zulské války.⁹⁵

Původní ngunijští válečníci se nikdy účinně nenaučili využívat luky a namísto nich preferovali k lovu i k boji oštěp *assegaj*, dlouhý přibližně šest stop. Jako zbraň na blízko sloužila hůl s kovovou hlavicí připomínající kyj a obranu zajišťoval tří-stopový štít z kravské kůže.⁹⁶ Šaka na tuto výbavu navázal a vytvořil kratší oštěp *kiva* (*iklwa*) s delší čepelí, který skvěle sloužil v kontaktním boji.⁹⁷ Štít nově získal atributy útočné zbraně a vojáci pozbyli sandálů,⁹⁸ neboť snižovaly rychlost běhu a stabilitu válečníka.⁹⁹ Změny přišly i v rámci uspořádání vojenských oddílů či taktiky, kdy novým systémem boje byla obkličovací formace tzv. „býčí rohy“.¹⁰⁰

V čele takto modernizované armády se mladému vůdci podařilo zpacifikovat několik desítek klanů, včetně toho zulského, za což získal od Dingisvaje titul zulského vladaře.¹⁰¹ O rok později došlo k válce mezi klany Mtetvů a Ndwanděů,¹⁰² ve které Dingisvajo zemřel. Šakovi se však podařilo v obranné bitvě kolem hory Gqokli a řeky Mfolozi proti Nwandeům rozhodně zvítězit,¹⁰³ čímž se stal svrchovaným vladařem, jenž nově ovládal území od řeky Pongola na severu k toku Tugela na jihu a od řeky Ncome (Krvavá řeka) až k Indickému oceánu. Původní ngunijské klany postupně ztrácely svoji identitu a nově se ztotožňovaly se zulským „národem“, přičemž za Zuluy bylo nově označováno na čtvrt milionu osob.¹⁰⁴

Šakovy výboje však pokračovaly i v následujících letech, čímž se Zuluům sice podařilo dobýt vnitrozemské náhorní plošiny, ale zároveň dát do pohybu řetězovou migraci, kdy jednotlivé nepodrobené klany byly nuceny ze strachu opustit své bývalé domoviny.¹⁰⁵ Odhaduje se, že emigrace způsobená zulskou dominancí stála za masivním hladomorem a četnými lokálními střety (*mfecane*), jež si vyžádaly na milion mrtvých. Především západní

---

⁹⁴ RIDEHALGH, Anna, *Some Recent Francophone Versions of the Shaka Story*. In: *Research in African Literatures* 22, 1991, 2, s. 135.

⁹⁵ OMER-COOPER, John D., *The Zulu Aftermath: a Nineteenth-Century Revolution in Bantu Africa*, Cape Town 1966, s. 30.

⁹⁶ OTTERBEIN, s. 27–28.

⁹⁷ MCBRIDE, Angus, *The Zulu War*, London 1976, s. 9.

⁹⁸ MORRIS, s. 32–33.

⁹⁹ EDGERTON, Robert B., *Like Lions They Fought: The Zulu War and the Last Black Empire in South Africa*, London 1988, s. 31.

¹⁰⁰ KNIGHT, Ian, *The Zulus*, London 1989, s. 48–49.

¹⁰¹ OMER-COOPER, s. 30.

¹⁰² GLUCKMAN, Max, *The Rise of a Zulu Empire*. In: *Scientific American* 202, 1960, 4, s. 158.

¹⁰³ RITTER, s. 120.

¹⁰⁴ KNIGHT, Ian, *The Anatomy of the Zulu Army: From Shaka to Cetshwayo 1818–1879*, London 1995, s. 32.

¹⁰⁵ MORISS, s. 63–65.

území, kde se později rozkládal búrský Oranžský svobodný stát, se fakticky vylidnilo, což umožnilo rychlejší nástup bílých kolonistů.¹⁰⁶

V letech 1822–1824 došlo již definitivně k vymezení Zulského království, coby sjednocené oblasti *KwaZulu* definovaného řekou Uinkusi na severu a Tugelou na jihu, na západě lemovala hranici řeka Ncome a východ určoval Indický oceán.¹⁰⁷ Šakova vláda definována vládou ocelové pěsti stavěla na kvalitní byrokratické správě, a především mohutné armádě (*impi*), jež se stala nositelem zulské identity.¹⁰⁸ Byl to právě tento moment, jenž hrál rozhodující roli v evropském, tedy i britském pojetí Zuluů, coby bojechtivých barbarů.¹⁰⁹ Umělá tvorba hegemonního zulského národa, stavěného na násilných a militantních základech, se nakonec ukázala jako Šakova nechtěná prapříčina celého koloniálního konfliktu.

3.3 Příchod evropských mocností

Portugalsko, první evropská velmoc, se kterou se domorodí Ngunijci setkali již v 16. století, využívala jižní Afriku pouze jako přestupní stanici do výnosnějších částí své koloniální domény.¹¹⁰ Přítomnost Evropanů započala v roce 1497, kdy mořeplavec Vasco da Gama dosáhl oblasti zátoky Delagoa, v jejíž blízkosti se 25. prosince setkal s domorodým kmenem Pondů a následně celé zemi propůjčil jméno Natal.¹¹¹ Vliv Portugalců, nicméně brzy vystřídali Nizozemci, výkonnější finančníci, kteří si oproti Portugalcům plánovali v regionu zřídit trvalejší základnu. Dne 6. dubna 1652 proto založil v zátocě pod Stolovou horou představitel holandské Sjednocené východoindické společnosti menší osadu, ze které se brzy rozvinulo Kapské město.¹¹² Již od počátku se museli Nizozemci opírat o pomoc často nepřátelských a nevyzpytatelných nativních „Kafřů“, tedy kmenů Khoikhoiů a Sanů.¹¹³

V následujícím století do regionu emigrovalo stále více evropských národností v podobě francouzských hugenotů, irských katolíků či německých protestantů.¹¹⁴ Hlavní roli však hráli tzv. Búrové¹¹⁵ (*boer* - nizozemské označení pro farmáře; *trekboer* - označení pro búrské nomády), kteří díky asimilaci s původním obyvatelstvem a evropskou přistěhovaleckou směsicí vytvořili zcela novou a jedinečnou civilizaci, která kombinovala prvky evropských severozápadních protestantských kultur a té africké. Žili v početných

---

¹⁰⁶ WRIGHT, John, *Political Mythology and the Making of Natal's Mfecane*. In: *Revue Canadienne des Études Africaines* 23, 1989, 2, s. 286–287.

¹⁰⁷ GLUCKMAN, s. 162.

¹⁰⁸ OTTERBEIN, s. 31–32.

¹⁰⁹ MARTINEAU, s. 329–331.

¹¹⁰ ANDERSON, James Maxwell, *The History of Portugal*, Toronto 2000, s. 49–51.

¹¹¹ MORISS, s. 16.

¹¹² GILIOME, Hermann Buhr, *The Afrikaners: Biography of a People*, Charlottesville 2003, s. 4.

¹¹³ BECK, Roger B., *The History of South Africa*, Westport 2000, s. 37–39.

¹¹⁴ MORISS, s. 8.

¹¹⁵ Někteří autoři se zmiňují o tzv. „bílém kmeni“.

rodinách prostý izolovaný život na farmách, které byly od sebe vzdálené i několik stovek kilometrů a vzájemné styky udržovali jen příležitostně. Díky tomuto způsobu života byli velmi individualističtí a svobodomyšlní a jen těžko se podrobovali autoritám.¹¹⁶ Sami Búrové označovali svůj život pojmem *lekker lewe*, neboli sladký život.¹¹⁷ Ten znamenal tři těžce udržitelné faktory v podobě dostatku levné pracovní síly, nadbytků zemědělské půdy, a především politické nezávislosti. Stinnou stránkou *lekker lewe* se stala určitá forma náboženského fanatismu, kdy Búrové věřili ve svou vyvolenost a nadřazenost vůči domorodým národům, ale i jiným Evropanům.¹¹⁸

Na sklonku století na scénu nicméně vstoupil nový aktér, přesahující historickou zkušenost domorodých kmenů, a sice Britské impérium. Původně Britové okupovali nizozemské Kapsko již roku 1795, kdy Nizozemí obsadili Francouzi a přetvořili v loutkový stát Batávská republika, čímž nadobro zkrachovala dlouhodobě neprosperující Sjednocená nizozemská východoindická společnost.¹¹⁹ Nizozemcům se sice podařilo v roce 1802 nakrátko Kapsko získat na základě dohody z Amiens,¹²⁰ avšak již o čtyři roky později se Britové navrátili a po konci Napoleonských válek v roce 1815, jej na základě Londýnské konvence z roku 1814 (*Verdrag van Londen*) na Vídeňském kongresu definitivně získali.¹²¹

Jižní Afrika se pro Británii stala rychle zcela nezbytným regionem, což dokazují jak paměti lorda Caledona, prvního guvernéra Kapska, jenž označil zmíněné území za ochránce asijských teritorií Východoindické společnosti,¹²² tak i náležení regionu do pěti vyčleněných strategických bodů lorda Fishera, které měly za úkol strážit celistvost impéria.¹²³ Jižní Afrika nabízela pro Brity zcela novou zkušenost postavenou na multietnicitě a multikulturalitě. Rozpory prohlubovaly i boje dvou systémů; továrníci proti pastevcům, černí proti bílým, nomádi proti usedlíkům, búrský individualismus proti britské centralizaci či zulskému kmenovému systému.¹²⁴ Britové si tuto problematiku uvědomovali, a proto se z počátku zcela prozíravě vyhýbali vnitřním konfliktům mezi Búry a domorodci tzv. Xhosy. Búrové toto chování považovali za slabost, nicméně Britská správa stavěla především na smířčím řešení

---

¹¹⁶ THOMPSON, Leonard M., *A History of South Africa*, New Haven 1995, s. 45–49.

¹¹⁷ MORRIS, s. 144.

¹¹⁸ STOKES, Randall, HARRIS, Anthony, *South African Development and the Paradox of Racial Particularism: Toward a Theory of Modernization from the Center*. In: *Economic Development and Cultural Change* 26, 1978, 2, s. 247–248.

¹¹⁹ POTGEITER, Thean, GRUNDLINGH, Arthur, *Admiral Elphinstone and the Conquest and Defence of the Cape of Good Hope, 1795–96*. In: MANDRUP, Thomas, KLEYHANS, Evert (ed.), *Scientia Militaria: South African Journal of Military Studies*, New York 2011, s. 45.

¹²⁰ GRAINGER, John D., *The Amiens Truce: Britain and Bonaparte, 1801–1803*, London 2004, s. 70.

¹²¹ WRIGHT, H. R. C., *The Anglo-Dutch Dispute in the East, 1814–1824*. In: *Economic History Review* 3, 1950, 2, s. 229–239.

¹²² LABAND, John. *The Land Wars: The Dispossession of the Khoisan and AmaXhosa in the Cape Colony*, Oxford 2020, s. 119–122.

¹²³ BACON, Reginald Hugh, *The Life of Lord Fisher of Kilverstone*, London 2007, s. 145–150, 157–159.

¹²⁴ MORRIS, s. 146–147.

potenciálních problémů.¹²⁵ Věčně vyprovokovaná xhoská a později zulská populace ze strany Búrů připomínala osud amerických indiánů, kteří taktéž stáli vůči civilizaci, systému a silám, o jejichž rozsahu neměli žádné tušení.¹²⁶

Co se týká prvního britsko-zulského setkání, tak k němu došlo v září 1822, kdy se Britové pod vedením kapitána Williama Fitz Williama Owena vypravili na lodi *Leven* z Kapského města za účelem prozkoumání jihovýchodní Afriky. Owen se svými muži zakotvil v portugalské zátocce Delagoa, odkud zahájil průzkum vnitrozemí, ve kterém narazil na mnohem vyspělejší domorodce, než do té doby Britové znali.¹²⁷ Následující léta se navíc nesla ve znamení rozšiřování britských obchodních aktivit či stavby nových osad v podobě Port Natalu, což mělo za následek import mnohých dobrodruhů. Jednou z těchto osobností byl i Henry Francis Fynn, jenž se v okolí Port Natalu doslechl od domorodců o existenci krále Šaky a jeho sídla v *KwaBulawajo* zhruba dvě stě mil od Port Natalu.¹²⁸ Fynn se rozhodl zulského krále navštívit a v červenci 1824 jej skutečně nalezl.¹²⁹ Pověsti o Šakově majestátu se mezitím šířily po celém Britském impériu. Mnozí dobrodruzi jako například Nathaniel Isaacs si proto přáli mocného vladaře spatřit na vlastní oči,¹³⁰ načež v následujících dvou letech se Isaacs společně s Fynnem a Francisem G. Farewellem stali blízkými spolupracovníky zulského krále. Během této doby však došli k závěru, že zulská společnost stavěla primárně na válečnictví a Šakově tyranii.¹³¹ Během několika let britská společnost přetvořila osobní názor dobrodruhů do všeobecně přijímaného imperiálního pohledu, stylizujícího Zuluy do role pouhých bojechtivých divochů.¹³²

Pejorativní nazírání na domorodý národ navíc upevňoval Šaka, jehož závěrečná léta vlády symbolizovaly psychické problémy, jež následně stály za masovými popravami, čistkami a tyranskými zákony, které si vyžádaly na desítky tisíc mrtvých.¹³³ Vláda krutého krále se nicméně blížila ke konci, neboť si Šaka zneprátelil armádu, národ i své příbuzné, načež jej 22. září 1828 s podporou dvou dalších atentátníků zavraždil jeho bratr Dingane.¹³⁴

Nově jmenovaný král Dingane stejně jako kdysi Šaka avizoval diplomatické jednání

---

¹²⁵ GON, Philip, *The Last Frontier War*. In: *Military History Journal* 5, 1982, 6, s. 16–17.

¹²⁶ WINTER, s. 406–408.

¹²⁷ MORRIS, s. 73–74.

¹²⁸ FYNN, Henry Francis, STUART, James, MALCOLM, C., *The Diary of Henry Francis Fynn*, Cape Town 1950, s. 56–58.

¹²⁹ RITTER, s. 278.

¹³⁰ ISAACS, Nathaniel, *Travels and Adventures in Eastern Africa, Descriptive of the Zoolus, Their Manners, Customs, Etc. Etc. with a Sketch of Natal*, Vol. I, London 1836, s. 15–20.

¹³¹ FYNN, s. 21, 119, 130–131.

¹³² HAMILTON, Carolyn Anne, *The Character and Objects of Chaka': A Reconsideration of the Making of Shaka as "Mfecane Motor"*. In: *The Journal of African History* 33, 1992, 1, s. 37–58.

¹³³ MORRIS, s. 99–102.

¹³⁴ RITTER, s. 355–357, 368–370.

s Evropany, avšak na rozdíl od svého předchůdce nedokázal udržet říši jednotnou.¹³⁵ Mezitím se z Natalu stala oblíbená destinace bělošských kolonistů,¹³⁶ načež v zimě 1834 se mezi nimi objevila i skupinka jednadvaceti Búrů pod vedením Pieta Uyse, jejichž cíl byl usadit se na sever od Kapska.¹³⁷ Nově příchozí nespoutaná civilizace Búrů prchající před Britským impériem začala zcela ignorovat již dříve vymezený územní *statut quo* na toku Velké rybí řeky.¹³⁸ Tím nejenom že znemožnila stabilizaci Zulského království, ale především položila základy budoucích konfliktů mezi Brity, Búry a Zuluy.

3.4 Búrové, tvůrci nestability v jihoafrickém regionu

Soužití mezi britskými koloniálními správci a Búry vyplňovala již od počátku vzájemná nevraživost pramenící z vlastní historické zkušenosti a kulturně-náboženského odkazu. Zmíněné búrské mesiášské myšlenky se zároveň staly ústřední příčinou nepřekonatelných sporů obou kultur, stejně tak i búrského odchodu z Kapska, což společně s „domorodým problémem“ neustále přizivovalo nestabilitu v regionu.¹³⁹

Dlouhodobě přijímanou hypotézou úprku Búrů bylo vysvětlení ekonomické slabosti búrského etnika, které nedokázalo dlouhodobě vzdorovat Britům. Některé výzkumy však ukázaly, že Búrové byli dostatečně etablovaní, hospodářsky činní a veškeré ekonomické ukazatele dlouhodobě rostly.¹⁴⁰ S největší pravděpodobností na počátku búrské myšlenky vystěhování se z britského území tedy stálo logické ohrožení *lekker lewe* v podobě schválení zákona o zakázání otrokářství v roce 1807 a následné definitivní zrušení otroctví v Britském impériu v roce 1833.¹⁴¹ Prvotní možností se jevilo ozbrojené povstání, avšak díky vylidněnému území na sever od Kapska se vystěhování ukázalo jako bystřejší tah.¹⁴²

První osadníci (*voortrekkers*) v počtu asi 15 000 lidí, mezi kterými byla i skupinka Pieta Uyse, po roce 1834 opustili Kapsko, překročili řeku Orange a následně se ocitli na liduprázdných pláních ještě z období *mfecane*.¹⁴³ V roce 1836 zároveň Búrové přešli řeku Vaal až k povodí Limpopo, zatímco někteří další pod vedením Pieta Retiefa přešli průsmyky

---

¹³⁵ ISAACS, Nathaniel, *Travels and Adventures in Eastern Africa, Descriptive of the Zoolus, Their Manners, Customs, Etc. Etc. with a Sketch of Natal*, Vol. II, London 1836, s. 236, srv. GOLAN, D., *Construction and Reconstruction of Zulu History*, London 1994 s. 20.

¹³⁶ KNIGHT, *Zulu Rising*, s. 39–40.

¹³⁷ BULPIN, Thomas Victor, *The Great Trek*, Cape Town 1976, s. 21.

¹³⁸ KNIGHT, *Zulu Rising*, s. 40.

¹³⁹ THOMPSON, *A History*, s. 50–52, 67.

¹⁴⁰ VAN DUIN, P., ROSS, R., *The Economy of the Cape Colony in the Eighteenth century*, Pietermaritzburg 1987, s. 7.

¹⁴¹ CRAIS, C. C., *The Making of the Colonial Order: White Supremacy and Black Resistance in the Eastern Cape, 1770–1865*, London 1992, s. 87–95.

¹⁴² MORISS, s. 149–150.

¹⁴³ PEIRES, J. B., *The British and the Cape, 1814–1834*. In: ELPHICK, R., GILIOMEE, H. (ed.), *The Shaping of South African Society 1652–1840*, Cape Town 1990, s. 499–511.

Dračích hor a usadili se v Natalu. Jednalo se stále o geopoliticky nejasné území, neboť Britové kolonizovali část pobřeží s centrem v Port Natalu, respektive Durbanu,¹⁴⁴ zatímco Zuluové logicky celé území považovali za periferii svého vlivu.¹⁴⁵

Búrové v čele s Retiefem této skutečnosti náležitě využili, neboť stejně jako dříve Britové požádali zulského vladaře o právo na usídlení.¹⁴⁶ Dingane s Búry 6. února 1838 raději dosáhl dohody, někdy nazývané jako tzv. Retief-Dinganeho smlouva, jež zajišťovala bílým kolonistům území celého Natalu včetně Durbanu.¹⁴⁷ Búrská radost však netrvala dlouho, neboť Dingane ve stejný den přizval Retiefa a jeho družinu na oslavu, při které rozkázal k masakru všech Evropanů.¹⁴⁸ Zulské *impi* následně obdržely instrukce k vyvraždění všech Búrů v Natalu, čímž vznikl první skutečný konflikt mezi bělochy a Zuluy.¹⁴⁹

Do celého konfliktu nicméně vstoupili Britové, již se obávali, že by búrsko-zulský spor způsobil rozsáhlou regionální krizi. Britský guvernér George Napier proto vyslal s požeňáním Koruny menší imperiální expedici,¹⁵⁰ která měla durbanskou oblast zajistit.¹⁵¹ U ní působil jako tlumočnick i 22letý Theophilus Shepstone, syn misionáře, znalec xhoského i zulského jazyka, přesvědčený imperialista, zastánce morálního poslání Velké Británie a budoucí klíčová persona britsko-zulské války.¹⁵²

Mezitím búrské jednotky 9. prosince překročily řeku Tugelu a našly poblíž tábořící zulskou *impi*, kterou dokázaly pod vedením Andrea Pretoria v bitvě u Krvavé řeky porazit.¹⁵³ Búrové díky tomuto úspěchu mohli v roce 1839 založit svrchovanou Svobodnou provincii Nového Holandska, známou též jako Republika Natalia. Byla zvolena 24členná rada (*Volksraad*), nejmenovaný prezident a vojenský vůdce Pretorius, jenž fakticky vedl celou zemi.¹⁵⁴ Ve stejné době přišly i zprávy z Durbanu, kdy se britští zástupci rozhodli přenechat osadu Búrům a popřáli jim hodně štěstí do tvorby nové domoviny. Britové tímto činem přestali Búry považovat za poddané Koruny a umožnili vzpurnému etniku právo na vlastní

---

¹⁴⁴ Dne 23. června 1835 inicioval Allen Francis Gardiner modernizaci, přestavbu a rozšíření osady Port Natal do podoby skutečného města, jež dostalo název Durban na počest guvernéra Kapska sira Benjaminu D' Urbana.

¹⁴⁵ THOMPSON, *A History*, s. 69.

¹⁴⁶ GILIOME, s. 161.

¹⁴⁷ JENKINSON, Thomas B., *Amazulu: The Zulus, Their Past History, Manners, Customs, and Language*, Oxford 2018, s. 139.

¹⁴⁸ THOMPSON, *A History*, s. 91.

¹⁴⁹ OKOYE, Felix N., *Dingane: A Reappraisal*. In: *The Journal of African History* 10, 1969, 2, s. 234.

¹⁵⁰ MULLER, C. F. J., *The Period of the Great Trek, 1834–1854*. In: MULLER, C. F. J. (ed.), *500 Years - A History of South Africa*, London 1980, s. 171–172.

¹⁵¹ MORRIS, Jan, *Heaven's Command*, Cape Town 1998, s. 65.

¹⁵² MILLER, Maskew, *From Major Charters. Message to Faku, Chief of the Amafondas, Port Natal, 11 the December, 1838*. In: MILLER, Maskew (ed.), *John Bird's, The Annals of Natal, Vol. I*, Charleston 2010, s. 437.

¹⁵³ OPPERMAN, A. J. P., *The Battle of Blood River*, Oxford 1982, s. 27–30.

¹⁵⁴ GEY VAN PITTIUS, E. F. W., *Staatsopvattingen van die Voortrekkers en die Boere*, Pretoria, 1941, s. 19–28, 45, 49.

sebeurčení.¹⁵⁵

Búrská nevyzpytatelnost se však ukázala 21. ledna 1840, kdy bez udání důvodů překročilo hranice *KwaZulu* 350 příslušníků ozbrojených milic tzv. *kommanda* v doprovodu zulské *impi* pod vedením králova bratra Mpandeho.¹⁵⁶ Dne 30. ledna se navíc ukázalo, že Mpandeho jednotky vyrazily proti Dinganeho armádě, kterou na pahorcích Maqongqo rozdrtily.¹⁵⁷ Zulský vladař mezitím prohlásil ze země, čímž celé *KwaZulu* padlo na milost drancujícím Búřům. I Mpande si přišel na své, neboť 10. února 1840 na březích Černé řeky dosáhl prohlášení za zulského krále, zatímco Dinganeho ve vyhnanství zavraždili Svazijci.¹⁵⁸

I přes nezměrný vojenský úspěch se existence republiky Natalia blížila ke svému konci, neboť politická neschopnost *Volksraad* včele s Pretoriem neznala hranic. Londýnská vláda i guvernér Napier ovlivnění nevyprovokovanou loupeživou výpravou navíc pochopili, že drancující stát v podobě republiky Natalia přinášel značné bezpečnostní riziko, tudíž požadovali okamžité znovuobsazení Durbanu.¹⁵⁹ V dubnu a květnu téhož roku došlo k několika střetnutím, ve kterých byli Britové úspěšní, přičemž formální ukončení konfliktu přišlo 7. srpna 1843, kdy bezradný *Volksraad* schválil anexi Natalu. Vláda Jeho Veličenstva nato došla k závěru, že se Natal stane integrální součástí Kapska v geopolitickém i zákonodárném rozsahu.¹⁶⁰ Na britský úspěch navázala i zdařilá diplomatická mise k zulskému králi, jenž musel souhlasit 5. října 1843 s dohodou o hranicích, která vymezila britské koloniální území na řekách Mzinyathi a Tugela.¹⁶¹

Konečné slovo neřekli ani Búrové, jejichž touha o znovuvytvoření nezávislého státu zcela nevyhasla. V roce 1845 vznikla menší Lydenburgská republika v regionu stejného názvu a 3. února 1848 Andries Pretorius inicioval mezi řekami Vaal a Orange tvorbu Oranžského svobodného státu s centrem v Bloemfonteinu.¹⁶² Dne 17. února 1852 navíc došlo k podpisu *Sand River Convention*, jež uznala nezávislost Búřů na sever od řeky Vaal¹⁶³ a roku 1854 proběhla signace obdobného dokumentu tzv. *Bloemfontein treaty*. Britové se vzdali odpovědnosti za oblast mezi řekami Vaal a Orange, kde byl následně ustaven Oranžský

---

¹⁵⁵ VOIGT, Johan Carel, *Fifty Years of the History of the Republic in South Africa, 1795–1845*, Cape Town 1899, s. 135–136.

¹⁵⁶ MORRIS, s. 183.

¹⁵⁷ LABAND, John, *Historical Dictionary of the Zulu Wars*, Oxford 2009, s. 201.

¹⁵⁸ RICHNER, J., *Eastern Frontier Slaving and its Extension into the Transoranje and Natal, 1770–1843*, Witwatersrand 1991, s. 22–24.

¹⁵⁹ KNIGHT, *The Anatomy of the Zulu Army*, s. 37.

¹⁶⁰ MORRIS, s. 194–196.

¹⁶¹ VAN ZYL, *Mathys Christoffel, Luitenant-Goewemur Martin West en die Natalse Voortrekkers*, Pretoria 1954, s. 165.

¹⁶² SMITH, Harry, *The Autobiography of Lieutenant-General Sir Harry Smith Baronet of Aliwal on the Sutlej*, London 2018, s. 547, 600–602.

¹⁶³ EYBERS, G. W., The Sand River Convention of 1852, 17. 1. 1852, In: EYBERS, G. W. (ed.), *Select Constitutional Documents Illustrating South African History, 1795–1910* (dále jen SCD), New York 1918, s. 357–360.

svobodný stát (*Oranje Vrij Staat*).¹⁶⁴ K zažehnání partikularismu však definitivně došlo až roku 1860, kdy se búrská území sjednotila do jednotné Jihoafrické republiky (*Zuid Afrikaanhe Republiek*), zvané jako Transvaal.¹⁶⁵ Brzy se ale opět ukázalo, že udržení regionální stability nešlo ruku v ruce s búrskou nezávislostí.

3.5 *KwaZulu a Natal do roku 1873*

Britský zásah vůči Búrům logicky umožnil konsolidaci zulského království, jež by s největší pravděpodobností nedokázalo soustředěnější zásah bílých kolonistů zadržet. Do jaké míry si Búrové přáli svého domorodého souseda obsadit, není zcela jisté, avšak vzhledem k již zmíněné nátuře by invaze dříve nebo později pravděpodobně přišla. Zulský vladař Mpande uvědomujíc si zulskou zranitelnost mezitím modernizoval poměry v armádě a inicioval udržování přátelských vztahů s Brity. Úspěchy vnitřní politiky, ale znevažoval faktický krach zulského vlivu v oblasti Natalu.¹⁶⁶

Hranice mezi Natalem a *KwaZulu* od anexe Natalu Britským impériem představovaly dělicí čáru mezi pomyslnými dvěma světy.¹⁶⁷ Změnu poměrů symbolizoval i populační surplus, kdy rozdrobené búrské obyvatelstvo z Natalu odcházelo za Dračí hory, a naopak jej čile nahrazovali britští přistěhovalci.¹⁶⁸ Populační přísun zaznamenalo i domorodé obyvatelstvo, přičemž přistěhovalectví vycházelo z ekonomických a politických důvodů, neboť území impéria se stalo určitým garantem geopolitické stability, svobody a místem osobní seberealizace.¹⁶⁹

V otázce hospodářství zůstával Natal v pozadí, neboť jediná dvě důležitá centra tvořily Durban a Pietermaritzburg. Na poměry impéria ekonomicky zaostalá kolonie původně stavěla na pastevectví a cukrové třtině.¹⁷⁰ Po dílčích selháních v podobě pěstování lnu, tabáku a různých druhů exotického ovoce přišel znatelný úspěch v domestikování bavlny,¹⁷¹ která společně s rozvojem infrastruktury změnila ráz Natalu do podoby jihoamerických plantážnických států.¹⁷² Život v Natalu se rázem výrazně změnil a dal vzniku svébytné koloniální společnosti, z níž vzešel nespočet vlivných jedinců, již ve výsledku sehráli důležité

---

¹⁶⁴ LABAND, *Historical Dictionary*, s. 264.

¹⁶⁵ Usnesení *Volksraadu* o vytvoření Transvaalu, 10. dubna 1860, SCD, s. 420–422.

¹⁶⁶ GUMP, James, *The Dust Rose like Smoke: The Subjugation of the Zulu and the Sioux*, Lincoln 1994, s. 64–68.

¹⁶⁷ COPE, Richard L., *C. W. de Kiewiet, the Imperial Factor, and South African "Native Policy"*. In: *Journal of Southern African Studies* 15, 1989, 3, s. 486–488.

¹⁶⁸ KNIGHT, *Zulu Rising*, s. 48–49.

¹⁶⁹ NARAIN, Iqbal, *Beginning of Emigration to Natal*. In: *India Quarterly* 11, 1955, 1, s. 31–32, 36–37.

¹⁷⁰ ETHERINGTON, Norman, *African Economic Experiments in Colonial Natal 1845–1880*. In: *African Economic History* 5, 1978, s. 1–4.

¹⁷¹ CHRISTOPHER, A. I., *Colonial Land Policy in Natal*. In: *Annals of the Association of American Geographers* 61, 1971, 3, s. 563–567.

¹⁷² ETHERINGTON, Norman, *African Economic Experiments*, s. 5–11.

role v otázce existence zulského království, směru britské koloniální politiky, a tím pádem i britsko-zulské války.¹⁷³

Jednou z těchto osobností byl James Rorke, vysloužilý voják, obchodník a vlastník rozlehlého pozemku podél toku Mzinyathi, kde na obchodní trase do *KwaZulu* postavil dům a přilehlé skladiště,¹⁷⁴ které později využili britští vojáci v klíčovém střetnutí britsko-zulské války.¹⁷⁵ Dále se jednalo o Johna Roberta Dunna, vlivného dobrodruha, lovce, diplomata, a nakonec i zulského induna.¹⁷⁶ Zvláštní místo v dějinách si vysloužil již zmíněný natalský biskup John William Colenso, duchovní vůdce, zastánce domorodých národů a skutečný odpůrce britských imperialistických snah v regionu.¹⁷⁷ Nejvýraznější osobností předválečného období byl dozajista Colensův blízký přítel a několikrát zmíněný zastánce imperialismu Theophilus Shepstone, jenž nově získal pozici tajemníka pro domorodé záležitosti v Natalu (*Secretary for native affairs in Natal*).¹⁷⁸

Změnami prošlo i Zulské království, jehož slábnoucí král Mpande postupně přenechával vliv svým synům.¹⁷⁹ Na důležitosti získával především prvorozený Kečvajo a jeho mladší bratr Mbulazi, jehož upřednostňoval sám Mpande.¹⁸⁰ Spory mezi oběma bratry stály za vznikem dvou vojenských aliancí v podobě Kečvajovy *uSuthu* a Mbulaziho *iziGqoza*. Mezi oběma aliancemi došlo nakonec roku 1856 k válce, kterou 2. prosince ukončila pro *uSuthu* vítězná bitva u Ndongakusuka.¹⁸¹ V otázce zahraniční politiky však Kečvajo tak úspěšný nebyl. Na konci března 1861 byl donucen búrskou stranou podepsat smlouvu z Waalhoeku, kde přislíbil odevzdání části pohraničí *KwaZulu*.¹⁸² Znatelný posun búrských hranic tedy za prvé poukázal na mocenské ambice nevypočitatelné civilizace a za druhé opět alarmoval britskou koloniální správu, jež s napětím očekávala další regionální krizi.

Strůjcem obnovených britských aktivit nebyl nikdo jiný než Theophilus Shepstone, jenž předpokládal, že *KwaZulu* by nebylo schopno, coby přežívající anachronismus dlouhodobě přežít, a proto požadoval obsazení nativního království ve jménu Koruny dříve, nežli by se to podařilo Búřům.¹⁸³ Prvotní Shepstonovou snahou bylo oficiální jmenování Kečvajy králem, čímž mělo dojít k provázání impéria s *KwaZulu* a zamezení případné války

---

¹⁷³ MORRIS, s. 203.

¹⁷⁴ Jednalo se o strategicky nejdůležitější stanoviště na hranicích s *KwaZulu*. *The Standart*, 3. ledna 1879.

¹⁷⁵ SAUL, David, *Zulu: The Heroism and Tragedy of the Zulu War*, London 2004, s. 158–159.

¹⁷⁶ BALLARD, Charles, *John Dunn and Cetshwayo: The Material Foundations of Political Power in the Zulu Kingdom, 1857–1878*. In: *The Journal of African History* 21, 1980, 1, s. 75–76.

¹⁷⁷ MOKOENA, Hlonipha, *The Queen's Bishop: A Convert's Memoir of John W. Colenso*. In: *Journal of Religion in Africa* 38, 2008, 3, s. 312–316.

¹⁷⁸ MILLER, *Message to Faku*, s. 437.

¹⁷⁹ LABAND, John, *The Eight Zulu Kings: From Shaka to Goodwill Zwelithini*, Johannesburg 2018, s. 196–197.

¹⁸⁰ GUMP, *Zulu and Sioux*, s. 64–68.

¹⁸¹ BALLARD, Charles, *John Dunn and Cetshwayo*, s. 76–79.

¹⁸² SAUL, s. 17.

¹⁸³ MORRIS, s. 253.

s Búry.¹⁸⁴ V říjnu 1872 Mpande zemřel, přičemž Kečvajo se svojí znamenitou vitalitou a bystrým úsudkem se jevil jako potenciálně největší panovník od Šakovy éry.¹⁸⁵ Obdobný názor sdílel i Shepstone, jenž siru Benjaminovi Penovi napsal dopis, v němž zulského vladaře vylíčil takto: „*Muž pozoruhodných znalostí a schopností, se silným charakterem, vznešeným vyjadřováním, upřímný a rovný, přičemž zdaleka přesahuje úroveň jiných domorodých vládců.*“¹⁸⁶ Z dopisů taktéž plyne, že Shepstone neočekával, že by byl Kečvajo ochoten vstoupit do války; i přes tradicionalistické založení jej měla jeho prozíravost odradit od potenciální války s evropskou mocností.

Všeobecně vychvalovaný a nadaný Kečvajo zdědil stát po občanské válce, hospodářské krizi, četných střetnutích s Búry, okleštěný vlivem Britského impéria na jihu a zároveň věčně ohrožovaný kořistnickou búrskou republikou na severu. Do jaké míry se dalo válce již v této době předejít se dá jen diskutovat. Faktem však zůstává, že hlavním hybatelem a tvůrcem regionální nestability nebyli Zuluové ani Britové, ale Búrové, jejichž místy až anarchistický způsob života, hluboce nábožensky zakořeněná víra ve vyvolenost a nadřazenost vůči domorodcům stály na pozadí jednotlivých půtek se Zuluy. Regionální nestabilita definovaná búrsko-zulskými konflikty začala ovlivňovat stabilitu britských kolonií, což společně s britskou vírou ve vlastní morální povinnost přinášení civilizace ostatním „méně“ vyspělým národům stálo za postupnou aktivací sub-imperialismu. Logická a jednoduše zachytitelná motivace obrany impéria se však stále více přetavovala v expanzivní politiku, tolik příhodnou pro závěrečné roky před britsko-zulskou válkou.

---

¹⁸⁴ KNIGHT, *Zulu Rising*, s. 75.

¹⁸⁵ COPE, *Characters of Blood*, s. 247–248.

¹⁸⁶ MEREDITH, Martin, *Diamonds, Gold, and War: The British, the Boers, and the Making of South Africa*, London 2007, s. 87–88.

4 Příčiny britsko-zulské války

K britsko-zulské válce vedla celá řada již zmíněných ekonomických, geopolitických a filozoficko-náboženských faktorů, které se dají vystopovat až ke vzniku Zulského království a příchodu Búrů do Natalu. Právě vytvoření nezávislých búrských republik se stalo katalyzátorem celého dění a nasměrovalo veškeré aktéry k vynucené vzájemné konfrontaci. Británie, jež cítila ohrožení svých pozic a stejně tak i regionální stability, musela začít aktivně jednat, čímž došlo k definitivnímu osvojení politiky imperialismu. Celou situaci podporovalo i pejorativní nazírání na zulský národ, jenž byl vnímán jako bojechtivý, nedůvěryhodný, anachronní, a především nežádoucí. Na cestě k válce kromě zmíněných skutečností hrály roli také hluboce zakořeněné národní stereotypy, a zejména osobní rozhodnutí jednotlivých aktérů z nich vycházející. Právě jedinci jako lord Carnarvon, sir Theophilus Shepstone, sir Garnet Wolseley či sir Bartle Frere ve své podstatě nasměrovali impérium nezadržitelně do války. Jako zlomový se ukázal rok 1873, kdy představitelé impéria začali postupně připravovat živnou půdu pro možnost převzetí vlivu v *KwaZulu*, nejprve diplomatickou a následně vojenskou cestou.

4.1 Britsko-zulsko-búrská diplomacie v letech 1873–1878

První pomyslný krok k přilnutí *KwaZulu* k impériu paradoxně inicioval sám Kečvajo, jenž v únoru 1873 požádal Shepstonea, aby se účastnil slavnostní korunovace.¹⁸⁷ Britský politik si vynutil, že to bude právě on, kdo korunuje Kečvaja králem, načež najal fotografa, nechal zhotovit kočár a korunu. Smysl těchto atributů Zuluům unikal, avšak celý počín *de facto* symbolizoval Kečvajovu snahu o udržení korektních vztahů s Británií, a především vazalské postavení Zulského království vůči impériu.¹⁸⁸ Dne 1. září ke korunovaci i přes určité překážky skutečně došlo, přičemž největší pozdvižení způsobil arogantní Shepstonův projev.¹⁸⁹ Brit mimo jiné požadoval, aby Zuluové zakázali popravy, neodsuzovali bez králova vědomí a následovali evropskou justici.¹⁹⁰ Nadutost kritizoval v soukromí i sám Kečvajo, což však nic nezměnilo na faktu, že s požadavky souhlasil. *KwaZulu* bylo tedy *de iure* postaveno na úroveň domorodých rezervací v Natalu a zulský král byl korunován jménem Britského impéria. Kečvajovo nicméně v budoucnosti nedokázal zajistit dodržování dohodnutých ujednání, což

---

¹⁸⁷ MEREDITH, s. 87–88.

¹⁸⁸ MORRIS, s. 262–263.

¹⁸⁹ SAUL, s. 20–21.

¹⁹⁰ Požadavky jsou v anglickém originále známy jakožto *Coronation laws*.

se nakonec stalo jedním z argumentů ospravedlňujících britskou invazi.¹⁹¹

Úspěch mise zajistil Shepstonovi větší vliv než zástupci guvernéra siru Benjaminovi Pineovi, tedy byl katapultován do role rozhodující osobnosti britské koloniální politiky v Natalu.¹⁹² První problémy se však objevily neprodleně při návratu do Natalu, kde nativní Hlubiové vedením náčelníkem Langalibalelem začali porušovat nepsaný zákon o rozšiřování střelných zbraní mezi domorodce.¹⁹³ Britové se nejprve snažili náčelníka kontaktovat, avšak Langalibalele se koloniálním úřadům vyhýbal,¹⁹⁴ a dokonce nechal usmrtit dva bělošské vyslance.¹⁹⁵

Dle Shepstone se jednalo o otevřenou vzpuru, načež Langalibalele v říjnu 1873 svému klanu nakázal odchod z Natalu do Basutska. Pine si přál nastalou situaci vyřešit diplomacií, nicméně Shepstone, který již nejednal v souhře se svým nadřízeným, rozehrál vlastní mocenskou hru a vyslal neúspěšnou¹⁹⁶ ozbrojenou expedici pod vedením podplukovníka Millese, respektive majora Anthonyho Williama Durnforda.¹⁹⁷ Hlubiové konečné destinace nakonec nedosáhli, neboť je po cestě rozprášily Svazijské kmeny, načež Langalibaleleho 11. prosince předaly britským úřadům.¹⁹⁸

Shepston, jehož pověst rázně utrpěla, nechal náčelníka obvinít ze vzpoury a v pochybném soudu (tzv. Langalibaleleho aféra) odsoudit na doživotí.¹⁹⁹ Shepstonovo počínání vzbudilo nejenom nevoli jeho přítele Colensa, ale taktéž přitáhlo pozornost vlády Jejícího Veličenstva. Coby přední osobnosti Natalu, se oba vydali na žádost ministra pro kolonie v druhé Disraeliho vládě Henryho Howarda Molyneuxa, čtvrtého lorda Carnarvona, do Londýna.²⁰⁰ Jednání se nesla v duchu nutnosti změn v koloniální správě, respektive tvorby konfederativního uspořádání podobného tomu v Kanadě, kde v roce 1867 vzniklo první dominium. Analogický formát plánoval Carnarvon zavést i v jižní Africe, přičemž konfederace se stala ústředním regionálním tématem v letech 1873–1878.²⁰¹

Nejednalo se však o jedinou důležitou událost. Sir Benjamin Pine byl v roce 1875 již

---

¹⁹¹ ETHERINGTON, Norman, *The "Shepstone System" in the Colony of Natal and Beyond the Borders*. In: DUMINY, Andrew, GUEST, Bill (ed.), *Natal and Zululand From Earliest Times to 1910*, Pietermaritzburg 1989, s. 182–186.

¹⁹² SAUL, s. 23.

¹⁹³ WALKER, Eric A., *A History of Southern Africa*, Cape Town 1968, s. 351–353.

¹⁹⁴ Biskup Colenso poukazoval na náčelníkův zlý zdravotní stav.

¹⁹⁵ MORRIS, s. 268–270.

¹⁹⁶ Celá akce se nesla na vlně britského neúspěšného stíhání, přičemž u průsmyku Bushman's River v Dračích horách Hlubiové dokonce zabili 4 britské vojáky a zranili majora Durnforda.

¹⁹⁷ KNIGHT, *Zulu Rising*, s. 96–100.

¹⁹⁸ PEARCE, R. O., *Barrier of Spears – Drama of the Drakensberg*, Pietermaritzburg 1973, s. 248–250.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 251.

²⁰⁰ KNIGHT, *Zulu Rising*, s. 101.

²⁰¹ SMITH, Wilfred I., *Confederation and the British Connection*. In: *Revista de Historia de América* 66, 1968, s. 15–17.

stárnoucí muž, přičemž změna se stávala nutností.²⁰² Carnarvon se proto rozhodl 24. února 1875 do čelní pozice v Natalu jmenovat někoho nového, schopného, možná i lehce ovlivnitelného, zkrátka muže, jenž by pomohl ministrovi dosáhnout jeho cílů. Volba nakonec padla na generálmajora Garneta Josepha Wolseleye, skvělého vojevůdce, rozhodného i zkušeného muže, a především zastávce rázné politiky vůči domorodcům.²⁰³ Vojenské pozadí se ukázalo ihned po jmenování, neboť nový guvernér se obklopil zkušenými důstojníky Colleyem, Butlerem a Brackenburym a fakticky vyhlásil stanné právo. Právě neschopnost rozlišit mezi civilní správou a válečným stavem sice zajistila lepší pozici Britského impéria z vojenského hlediska, nicméně napomáhala rozmíchávat pocit nejistoty v celém regionu.²⁰⁴

Wolseley nejprve požádal Carnarvona o stálou posádku pravidelných jednotek, což odůvodnil nutností obrany proti případné zulské hrozbě a následně požádal o půjčku jednoho milionu liber, aby mohly úřady v Natalu zahájit²⁰⁵ výstavbu železnice do zátoky Delagoa a tím ekonomicky oslabit Búry.²⁰⁶ Ministr však souhlasil jen s prvním požadavkem a s půjčkou nikoliv, čímž postavil Wolseleye do nepříjemné situace. Vzhledem k nedostatku financí na stavbu dráhy a potenciálního nebezpečí ze strany Búrů, kteří si přáli zátoku taktéž získat, byly natalské úřady donuceny se pokusit zajistit zátoku Delagoa diplomacií. Mezinárodní arbitrážní komise, které předsedal francouzský prezident Patrice de MacMahon, však zanechala region ve vlastnictví Portugalska.²⁰⁷

Palčivou otázkou taktéž zůstávalo, jak vyřešit nefunkční shepstonovský systém, tedy řád, kdy se natalské úřady snažily vládnout domorodcům za co nejmenších nákladů a pomocí diplomacie udržet stabilitu v kolonii.²⁰⁸ Počet domorodých obyvatel nicméně totálně převyšoval evropskou populaci, přičemž tato demografická nerovnost negativně ovlivňovala hospodářství i bezpečnost.²⁰⁹ Především již zmíněná Langelibaleleho vzpoura poukázala, že tento systém nebyl dlouhodobě udržitelný, načež ministerstvo kolonií (*Colonial Office*) požadovalo změnu.²¹⁰

Dekonstrukce shepstonovského systému s sebou nicméně přinášela totální změnu celé

---

²⁰² Zpráva lorda Carnarvona siru Benjaminovi Pineovi z 3. prosince 1874. C. 1121, *British Parliamentary Papers*, No. 28 (1874), s. 94.

²⁰³ MORRIS, s. 294–296.

²⁰⁴ COLENSO, Frances, *History of the Zulu War and Its Origin*, London 2014, s. 82–84.

²⁰⁵ MORRIS, s. 304.

²⁰⁶ BIXLER, Raymond W., *Anglo-Portuguese Rivalry for Delagoa Bay*. In: *The Journal of Modern History* 6, 1934, 4, s. 435–437.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 436–440.

²⁰⁸ COPE, *Strategic and Socio-Economic Explanations*, s. 15.

²⁰⁹ COPE, Richard L., *Local Imperatives and Imperial Policy: The Sources of Lord Carnarvon's South African Confederation Policy*. In: *The International Journal of African Historical Studies* 20, 1987, 4, s. 603.

²¹⁰ CARNARVON, Henry Howard Molyneux Herbert, *Speeches on the Affairs of West Africa and South Africa*. In: HERBERT, Robert (ed.), 4th Earl of Carnarvon, Pretoria 1903, s. 315.

domorodé společnosti, která stavěla na zvykovém právu a náčelnické vládě.²¹¹ Carnarvon stejně jako jeho rádce historik James Anthony Froude zastával názor, že „divošská“ společnost musela být dříve nebo později nahrazena imperiální vládou. Froude sám tvrdil že: *“Kmenový systém, respektive uznání dědičných práv jednotlivých domorodých náčelníků je uznatelné pouze do té doby, než budou Afričané způsobilí pro povinnosti civilizovaného života.”*²¹² Carnarvon hnaný motivem tvorby konfederace jasně chápal, že nahrazení kmenového systému individuálním občanstvím, změnou zvykového práva na kodifikovanou justici, a především předání komunální půdy do rukou jednotlivců, by do jisté míry pomohlo zlikvidovat nefunkční shepstonovský systém, upevnit vládu impéria a tím pomoci tvorbě konfederace.²¹³

Shepstone se však obával, že by demontáž dosavadního systému spustila všeobecnou anarchii. Politikův nesouhlasný postoj vycházel patrně ze dvou faktorů; za prvé zastával názor, že domorodci nebyli schopni přijmout evropskou civilizaci,²¹⁴ a za druhé ústřední myšlenkou Shepstonovy politické agitace zůstávala bezpečnost impéria, která měla být rozpadem systému značně limitována.²¹⁵

Je nutno říci, že nový systém nativní politiky nutně nesliboval zvýšení britského mocenského vlivu, a naopak by Afričany v určitém bodě vehnal do otevřené konfrontace s koloniálními správci. Shepstone správně vyhodnotil, že domorodé obyvatelstvo nebylo připraveno přijmout evropskou civilizaci v celém rozsahu, a proto by se ještě výrazněji semklo okolo své kultury a souboru hodnot. Případná hromadná revolta by pravděpodobně hledala pomoc u nejsilnějšího nativního státu, tedy Zulského království, přičemž nepočtená britská posádka by s jistotou nebyla schopna nepřítele dlouhodobě zadržet.

Shepstone vědom si případného nebezpečí proto kontaktoval Wolseleye, od něhož coby vojáka očekával rázný přístup. Přesvědčil jej, že změna systému nebyla možná bez vojenského podrobení *KwaZulu*,²¹⁶ načež kapský guvernér Carnarvonovi napsal: *„Bez ohledu na to, co vše může být v Natalu změněno v nativních záležitostech není možné k celé situaci přistupovat nezodpovědně [...] Často se scházím se sirem Shepstonem, jehož jste mi doporučil jako důvěrníka, s námitkou, že britské vojenské síly jsou v oblasti příliš slabé. Tímto bychom riskovali možnost domorodé vzpoury, která by znemožnila provedení Vašich požadavků.”*²¹⁷ Wolseley podrážděn skutečnou vojenskou slabostí okamžitě vyzval vládu k přísunu nových

---

²¹¹ IVEY, Jacob, *The White Chief Of Natal: Sir Theophilus Shepstone and the British Native Policy in Mid-nineteenth Century Natal*, Orlando 2008, s. 66.

²¹² COPE, *Strategic and Socio-Economic Explanations*, s. 94–95.

²¹³ Tamtéž, s. 98.

²¹⁴ IVEY, s. 66–68.

²¹⁵ MARTINEAU, s. 274.

²¹⁶ ETHERINGTON, Norman, *Labour Supply and the Genesis of South Africa Confederation Issue in the 1870s*. In: *Journal of Africa History* 20, 1979, s. 239–245.

²¹⁷ COPE, *Local Imperatives and Imperial Policy*, s. 604–605.

expedičních sil, což odůvodnil slovy: „Mezi největší nebezpečí, které v jižní Africe existují, patří skutečnost, že na severovýchodě hranic existuje mocné domorodé království [Zulské království], ve kterém je každý muž vojákem a disponuje silou minimálně mezi 30 000 a 40 000 zkušenými válečníky. Osobně jsem byl informován tím, jak proběhla potyčka v průsmyku Bushman's River, což je přímý důkaz, že domorodci jsou pro bílé muže z Natalu vážným nebezpečím.“²¹⁸ Názorová souhra mezi Wolseleyem a Shepstonem nakonec přesvědčila Carnarvona, který v parlamentu často mluvil o „nebezpečné 20 000 až 30 000 armádě v KwaZulu“.²¹⁹ Wolseley sice v korespondenci tvrdil, že válka se Zuluy se jevila jako nepravděpodobná,²²⁰ nicméně brzy se ukázalo, že to byli právě Zuluové, kteří celou situaci nevědomky vyhrotili.²²¹ Na tomto místě je i nutné zdůraznit, že Carnarvon skutečně Shepstonovi, možná až bezmezně důvěřoval,²²² a právě z tohoto důvodu je možné tvrdit, že Shepston měl sice nezanedbatelný vliv na britskou politiku před samotnou britsko-zulskou válkou, ale v žádném případě nebyl jediným.

I Kečvajo měl své vlastní imperialistické ambice ve vztahu ke Svazijské říši, neboť Svazijci byli spojenci Búrů, což je stavělo do role smrtelných nepřátel. Samotný projekt války mezi domorodými říšemi se však nelíbil zulským indunům, což celou invazi oddálilo.²²³ Zulský král mezitím požádal Wolseleye o povolení k válce, avšak guvernér stavěl zájmy impéria nade vše a odmítl. Svůj pohled si zapsal do deníků slovy: „Přál bych si, aby jeho [Kečvajova] pozornost byla vedena k Transvaalu; nenávidí Holanďany, kteří ho vždy podváděli a jednali s ním nespravedlivě; válka mezi těmito dvěma stranami by byla pro impérium užitečná. Nesmírně by to totiž snížilo Kečvajovu moc a zdevastovalo i vliv Transvaalu, [...] nezbyli by peníze na stavbu železnice do zátoky Delagoa. [...] Až dorazí Kečvajovi poslové uvidím, co se dá dělat. Je to skvělá příležitost pro Anglii, protože bychom se měli pokusit vehnat Transvaal do naší náruče.“²²⁴ Z toho vyplývá, že Wolseley doufal, že Kečvajovy ambice přivedou království Zuluů do střetu s Transvaalem, což mělo v budoucnosti přivést oba státy pod britskou vlajku.

Otázkou však zůstávalo, jak by se na případnou anexi dívali obyčejní Búrové. Nalezením odpovědi byl pověřen plukovník George Pomeroy Colley,²²⁵ jenž v Transvaalu

---

²¹⁸ COPE, *The Origins of the Anglo-Zulu War of 1879*, Johannesburg 1995, s. 61–62.

²¹⁹ United Kingdom, House of Lords, 3rd Series, Vol. 234, 7. května 1877, c. 354.

²²⁰ COPE, *The Origins*, s. 63.

²²¹ KNIGHT, *Zulu Rising*, s. 102–103.

²²² Zpráva lorda Carnarvona siru Benjaminovi Pineovi z 7. listopadu 1874. C. 1137, *British Parliamentary Papers*, No. 2 (1874), s. 27.

²²³ PRESTON, A., *The South African Diaries of Sir Garnet Wolseley 1875*. In: PRESTON, A., BALKEMA, A. (ed.), *The South African Journal of Sir Garnet Wolseley 1879–1880*, London 1971, s. 195.

²²⁴ Tamtéž, s. 175.

²²⁵ MORRIS, s. 307.

zjistil, že Búrové okupovali sporné území na řece Ncome, které si nárokovali i Zuluové. Zároveň informoval, že Búrové nejsou svolní akceptovat konfederaci či jiný svazek s Britským impériem, a naopak jsou ochotní vést s *KwaZulu* válku.²²⁶ Wolseley i Shepstone se však obávali, že případný vojenský úspěch Transvaalu by ve své podstatě deklasoval britský vliv, a proto se rozhodli válce, o které si mysleli, že je v dlouhodobém horizontu nevyhnutelná, zabránit diplomatickou intervencí.²²⁷ Z Carnarvonovy korespondence jasně vyplynulo, že Britové již neměli v plánu ponechat Transvaalu a *KwaZulu* nezávislost.²²⁸ Carnarvona primárně poháněl strach z případné devastující války mezi Búry a Zuluy. Vítězství ani jedné strany nevyhovovalo britským zájmům, neboť by došlo k posílení vlivu potenciálního nepřítele impéria. Jako první cíl k obsazení bylo tedy vybráno Zulské království, k čemuž existovala plejáda pádných argumentů.²²⁹

KwaZulu bylo zaprvé vnímáno jako slabší oponent a za druhé by obsazení zulské domoviny vyřešilo „domorodý problém“, neboť by došlo k podrobení nejsilnějšího afrického království, které dlouhodobě hrálo roli jakéhosi „nativního ochránce“.²³⁰ Za třetí Shepstone očekával, že by to bylo právě *KwaZulu* odkud by přišel útok mající za úkol vyhnání Evropanů z regionu. Wolseley s Carnarvonem si navíc slibovali, že obsazení Zulského království by pomohlo celou oblast přeměnit v konfederaci.²³¹ V neposlední řadě určitou roli hrála zajisté i víra v morální povinnost, což dokazují i Wolseleyova slova: „*Osvobození lidu Zuluů od krvavého Kečvajova despotismu by byla pro lidstvo požehnáním.*“

Zmíněná úvaha vlastně definovala dobové nazírání na problematiku následné války. Shepstone a Wolseley dokonce irelevantně doufali, že Zuluové přejdou na stranu Britů během intervence vůči „nenáviděnému“ tyranu Kečvajovi. Zdali tomu skutečně věřili, či se jednalo pouze o propagandu však jisté není.²³² Určitý důkaz může poskytnout fakt, že Shepstone čerpal z nenávidistných zpráv křesťanských misionářů, ačkoliv se obvykle jednalo o neúspěšné církevní činitele k jejichž informacím zůstával zcela nekritický.²³³ Budoucí guvernér sir Bartle Frere oproti tomu s oblibou zmiňoval, že porážka „tyrana“ Kečvaja by přinesla Zuluům výdobytky civilizace a šanci na lepší život.²³⁴

Ministerstvo kolonií s anexí *KwaZulu* souhlasilo i s ohledem na problematiku búrsko-

---

²²⁶ COPE, *The Origins*, s. 66.

²²⁷ PRESTON, s. 175.

²²⁸ Nabídka lorda Carnarvona siru H. Barklymu o svolání konference do Kapska, 4. 6. 1875, MALHERBE, V. C. (ed.), *What They Said, 1795–1910: History Documents* (dále jen WTS), London 1971, s. 142–143.

²²⁹ COPE, *The Origins*, s. 137.

²³⁰ KNIGHT, *Zulu Rising*, s. 103–104.

²³¹ COPE, *Local Imperatives and Imperial Policy*, s. 603–607.

²³² COPE, *The Origins*, s. 68.

²³³ SAUL, s. 24–25.

²³⁴ *The Times*, 28. března 1879.

zulsko-svazijských vztahů. Pokud by Zuluové zaútočili na Svazijce, tak by si logicky jejich spojenci Búrové nárokovali část zulského území, jakožto nárazníkového pásma do dalších bojů. Carnarvon toto nehodlal dovolit, ale pouze do doby, kdy by Transvaal zůstal nezávislý.²³⁵ Búrské snahy o rozšíření území však vyprovokovaly Zuluy k cílenému odporu na hranicích, což vedlo k lokální guerillové válce.²³⁶ Kečvajo s ohledem na své zkušenosti očekával, že se Britové postaví za zulské zájmy a přinutí Búry k vyklizení sporné oblasti. Brzy se však ukázalo, že představy zulského krále o britské podpoře neměly s realitou nic společného.²³⁷

Je však nutné zmínit, že búrsko-zulské pŕtky vedly k povstání kmene Pédiů, které pravděpodobně podporoval sám Kečvajo.²³⁸ Wolseley vzhledem k situaci v Barmě mezitím odjel a na konci srpna 1875 přenechal své místo siru Henrymu Bulwerovi. Zhruba tři měsíce od nástupu nového guvernéra na hranicích Transvaalu a Zulského království panoval neklidný mír,²³⁹ který několikrát narušili Búrové obsazující sporná území. Britové se tedy naposledy a falešně postavili na stranu domorodců, přičemž imperiální atašé skrz dopisy Bulwera varovala búrskou republiku před expanzí proti *KwaZulu*.²⁴⁰

Krizové období v Transvaalu symbolizovaly i problémy s fiskální politikou. Ačkoliv země byla bohatá na minerály, místní obyvatelé odmítali platit daně, což společně s nesnesitelným suchem a všudypřítomným strachem z války dohnalo zemi na hranici hospodářského zhroucení.²⁴¹ Prezident Thomas François Burger se pokusil situaci zachránit půjčkami z Evropy, jejichž cílem byla výstavba zmíněné dráhy do zátoky Delagoa. Záchranný plán však zhatila ekonomická krize ve světě.²⁴² Vyhrocenou situaci navíc podporovaly i neúspěchy ve válce s domorodými Pédií.²⁴³ Právě búrská snaha o získání zátoky Delagoa se stala pro Brity zcela nepřijatelnou, což v konečném měřítku do budoucna snížilo vzájemné vztahy na bod mrazu.²⁴⁴

Búrská koncepce zahraniční politiky a neschopnost slevit ze svých nároků se ve své podstatě staly ničitelem transvaalské nezávislosti. Jedinými spojenci zůstali Svazijci, přičemž búrsko-zulský antagonismus živený spory o povodí řeky Ncome strach z případného konfliktu jen podporoval.²⁴⁵ Britové navíc každým dnem podporovali fámy o velké zulské invazi,

---

²³⁵ Korespondence mezi Carnarvonem a Froudem, 10. 1. 1876, WTS, s. 144.

²³⁶ MORRIS, s. 314–315.

²³⁷ MEREDITH, s. 88–89.

²³⁸ DELIUS, P. N., *The Land Belongs to Us: the Pedi Polity, the Boers and the British in the Nineteenth Century Transvaal*, Johannesburg 1983, s. 227.

²³⁹ LABAND, *Historical Dictionary*, s. 22.

²⁴⁰ COPE, *The Origins*, s. 83–85.

²⁴¹ Tamtéž, s. 162–163.

²⁴² MORRIS, s. 310–311.

²⁴³ KINSEY, H. W., *The Sekukuni Wars*. In: *Military History Journal* 2, 1973, 5, s. 1–5.

²⁴⁴ Carnarvonova zpráva určená Barklymu z 12. července 1876. *C. 1748, British Parliamentary Papers, No. 31 (1876)*, s. 46–47.

²⁴⁵ SAUL, s. 25–27.

a nebylo tedy divu, že búrští občané začali postupně hledat jistou formu britského protektorátu, který by zemi dodal stabilitu.²⁴⁶

Velký podíl na rozšíření fámy ohledně zulské invaze měly noviny *The Natal Colonist*, *The Natal Witness* a *The Natal Mercury*. Cílem britských imperialistů bylo především vylicít Zuluy v podobě nejkrutějších barbarů, které symbolizovaly všudypřítomné popravy. Pomluvám se snažili zabránit John Dunn²⁴⁷ a biskup Colenso, načež v dopisu adresovanému královně Viktorii tvrdili, že popravy nejsou dílem Kečvaja ale náčelníků, a navíc od britské korunovace zulského krále bylo popraveno nanejvýš 12 lidí, a to z dobrého důvodu.²⁴⁸ Colenso měl však špatnou pověst, neboť se zapletl do diskuze ohledně křesťanství, čímž získal nálepku heretika, zatímco Dunn byl vnímán jen jako dobrodruh, potažmo podplacený zrádce uvnitř Zulského království. Faktem navíc zůstává, že Kečvajo, respektive indunové, kteří získávali stále více nezávislosti, skutečně nedodržovali *Coronation laws*, na což mohlo impérium odkazovat.²⁴⁹ Situaci navíc neustále vyostřovaly noviny *The Natal Witness*, které přímo citovaly Wolseleyovy nenávistné články namířené proti Kečvajovi.²⁵⁰ Antagonismus vůči Zuluům navíc podtrhávaly již zmíněné zvěsti misionářů, kteří se nedokázali v zemi příliš uchytit, přičemž obsazení *KwaZulu* Brity by jejich práci razantně ulehčilo.²⁵¹

Ačkoliv na konci roku 1875 byl Carnarvon definitivně přesvědčen o nutnosti anexe *KwaZulu*, běh událostí nakonec nabral zcela jiného směru. Na Londýnské konferenci v srpnu 1876 představitelé búrských republik opět rezolutně odmítli sjednocení s impériem.²⁵² Ministerstvo kolonií si k tomu muselo zachovat tvář před světem, neboť někteří britští představitelé vyznávající politiku imperialismu žádali najednou obsazení Nové Guiney, Malajsie i Zulského království.²⁵³ Na začátku roku 1876 se navíc rapidně zhoršily vztahy mezi Búry a Zuluy. Theophilus Shepstone proto v září téhož roku odjel do Británie, aby přesvědčil Carnarvona, že anexe Transvaalu by mohla být pro impérium smysluplnější volbou.²⁵⁴

Jednalo se opět o logický tah, neboť Búrové postrádali soudržnost i sílu. Shepstone argumentoval své kroky těmito slovy: „*Nic jiného, než anexe nezachrání nebo nemůže zachránit Transvaal a nic jiného nemůže zachránit jižní Afriku před bídou a zlými následky. Všichni myslící a inteligentní lidé to vědí a budou vděční, že budou vysvobozeni z otroctví*

---

²⁴⁶ COPE, *Characters of Blood*, s. 247–248.

²⁴⁷ *The Natal Colonist*, 9. července 1875.

²⁴⁸ *The Natal Witness*, 5. listopadu 1875.

²⁴⁹ COPE, *Characters of Blood*, s. 247–253.

²⁵⁰ KIEWIET, C. W. De, *The Imperial Factor in South Africa: a Study in Politics and Economics*, Cambridge 1937, s. 43.

²⁵¹ SAUL, s. 25.

²⁵² MORRIS, s. 304–306.

²⁵³ COPE, *The Origins*, s. 72–73.

²⁵⁴ KNIGHT, *Zulu Rising*, s. 108.

menších národů [búrské republiky], které je neustále udržují v pozoru a neklidu, neboť [transvaalská] vláda a vše, co s ní souvisí, jsou zcela falešné.“²⁵⁵ Hospodářský rozvrat Transvaalu a zmíněná argumentace nakonec Carnarvona přesvědčily, aby anexi odsouhlasil a jejím exekutorem jmenoval právě Shepstonea.²⁵⁶

Po návratu z Británie však zjistil, že hrozba zulského útoku fakticky pominula, čímž se nutnost anexe oddálila. Shepstone se proto rozhodl narychlo vytvořit přízrak zulského nebezpečí. Tvrdil, že Kečvajo měl v plánu zasáhnout ve sporném území v povodí řeky Ncome,²⁵⁷ přičemž válce se dalo předejít pouze připojením k Britskému impériu.²⁵⁸ Fámy sice vyvrátil John Dunn, jenž stále sloužil u Zuluů a měl informace z první ruky, nicméně Shepstone se přesto 27. prosince 1876 vydal do Pretorie, kde se mu i díky katastrofální hospodářské situaci dařilo prosazovat svůj vliv.²⁵⁹ Ačkoliv většina Búrů nevěřila v budoucnost své republiky, tak raději lpěla na své nezávislosti, než aby znovu padla pod britské jho.²⁶⁰ Politická jednání však zcela ovlivnil všudypřítomný strach ze Zuluů,²⁶¹ a proto se mohl Shepstone bez větších komplikací stát novým správcem britské kolonie Transvaal, kde 12. dubna 1877 nechal slavnostně vztyčit britskou vlajku.²⁶² Carnarvon následně v parlamentu Shepstoneovy kroky obhájil slovy: „*Bylo by nespravedlivé soudit postup sira Theophilia Shepstonea, který musel zajisté jednat v nejvyšší nutnosti, aby zabránil smrti bílých osadníků [Carnarvon odkazoval na možné nebezpečí z KwaZulu].*²⁶³ Tuto logiku však nepřijali poslanci či lordi Liberální strany, kteří ji později kritizovali jako krajně nemorální a nebezpečnou; Henry Charles Keith Petty-FitzMaurice, pátý markýz Lansdowne řekl: „*Uvědomujete si, že Zuluové nás vždy považovali za nezaujaté sousedy, nicméně obsazení Transvaalu nás vlastně postavilo na úroveň Búrů samotných, které Zuluové tolik nenávidí kvůli jejich rozpínavosti?*²⁶⁴ *Dalším důsledkem anexe bylo přesunutí četných vojenských jednotek na hranice s KwaZulu, což panovník jako Kečvajo mohl s obavami považovat za přípravu na válku.*“²⁶⁵

Shepstoneův mocenský monopol ale brzy narušila konkurence v podobě sira Bartleho Frera, kterého Carnarvon považoval za hlavní naději pro stvoření konfederace.²⁶⁶ Jednalo se o zajímavou osobnost, narozenou v roce 1815, s bohatými zkušenostmi v administrativě

---

²⁵⁵ MARTINEAU, s. 181.

²⁵⁶ SAUL, s. 27.

²⁵⁷ Ve Velké Británii se později dokonce mylně věřilo, že Kečvajo vojensky obsadil nejenom pohraničí u řeky Ncome ale i u Krvavé řeky či řeky Pongolo. *The Times*, 12. února 1879.

²⁵⁸ COLENZO, s. 121–123.

²⁵⁹ COPE, *The Origins*, s. 155–156.

²⁶⁰ KNIGHT, *Zulu Rising*, s. 108–109.

²⁶¹ United Kingdom, House of Lords, 3rd Series, Vol. 234, 7. května 1877, c. 354.

²⁶² Shepstoneovo prohlášení při ustanovení kolonie Transvaal, 12. 5. 1877, WTS, s. 145–148.

²⁶³ United Kingdom, House of Lords, 3rd Series, Vol. 234, 7. května 1877, c. 355.

²⁶⁴ Tamtéž, Vol. 234, 25. května 1879, c. 1609.

²⁶⁵ Tamtéž, c. 1610.

²⁶⁶ MORRIS, s. 307.

i vojenském vedení. V bojích se vyznamenal především během Velkého indického povstání, za což získal Lázeňský řád a následně i titul guvernéra Bombaje.²⁶⁷ Skvělou pověst mu sice pošramotil krach Bombajské banky, nicméně v roce 1872 získal čestné doktoráty z Oxfordu i Cambridge, na což navázal v roce 1875, kdy vyjednal obchodní dohodu se Zanzibarem a prosadil zrušení otroctví. Nezměrný růst vlivu symbolizovala i čest v podobě doprovázení prince Alberta po Indii a Africe.²⁶⁸ Po tomto úspěchu se Frere chystal na odpočinek, ale vzhledem k relativnímu nedostatku financí se rozhodl přijmout Carnarvonovu nabídku v podobě kapského guvernéra.²⁶⁹

Frere dorazil do Kapského Města až v polovině dubna 1877, přičemž první problémy se ukázaly již na konci roku v podobě deváté Xhoské války, kterou vyprovokovalo povstání Gcaleků a Gaiků vedených náčelníkem Sandim.²⁷⁰ Vrchním velitelem britských vojsk v té době byl sir Frederic Augustus Thesiger, jenž měl pověst inteligentního a kompetentního velitele. Provázely jej zkušenosti z Indie, Habeše, Anglie a nově dosáhl povýšení na generálplukovníka.²⁷¹ Na cestě mu sekundovali zkušení důstojníci Evelyn Wood a Redver Buller a vojenskou sílu zajišťovaly dva elitní prapory pěšáků z 24. pluku. Thesiger se rychle osvědčil i při vedení různorodé armády složené z červenokabátníků, lokálních dobrovolníků a domorodých válečníků, neboť do konce května 1878 byli rebelové rozdraceni, za což si Thesiger vysloužil v říjnu 1878 titul druhého barona z Chelmsfordu a post generálmajora. Frere nepochyboval, že zmíněný velitel je přesně tím pravým, kdo by v budoucnu nežádoucí Zuluy zlikvidoval.²⁷²

Není pochyb, že přední britské osobnosti jako Shepstone, Wolseley, Carnarvon či Frere hrály nezměrnou roli při nasměrování impéria do války. Každého zmíněného hnaly zcela rozdílné motivy, nicméně společně se shodovali na nutnosti likvidace Zulského království. Shepstonea motivovala vlastní ctižádost a pohled na bezpečnost impéria, Carnarvona touha po vytvoření konfederace, zatímco Wolseleye a Frera poháněly vojenské zkušenosti a strach z nebezpečí silného domorodého souseda. Všichni však kvitovali politiku imperialismu, teorii morální povinnosti Britského impéria a důležitost obrany hranic.

Anexe Trasvaalu navíc fakticky zdevastovala největšího regionální soupeře, přičemž Zulské království se stalo dalším dílčím krokem k ovládnutí afrických regionů ze severu na jih

---

²⁶⁷ MARTINEAU, John, *The Life and Correspondence of the Sir Bartle Frere*, Vol. I, London 2020, s. 1, 26, 115, 202, 362.

²⁶⁸ MARTINEAU, *Sir Bartle Frere*, Vol. II, s. 71, 74–77.

²⁶⁹ DIGBY, Thomas Roy, *The Rise and Fall of Bartle Frere: Colonial Rule in India and South Africa*, London 2009, s. 113.

²⁷⁰ MOSTERT, Noel, *Frontiers: the Epic of South Africa's Creation and the Tragedy of the Xhosa People*, New York 1992, s. 1249–1251.

²⁷¹ GREAVES, Adrian, *Isandlwana: How the Zulus Humbled the British Empire*, London 2011, s. 161–163.

²⁷² MORRIS, s. 324–326.

a pomyslným klíčem k případné tvorbě konfederace. Dokonce i Kečvajo, jenž dlouhodobě věřil britským záměrům a Shepstonea ctil ve všech směrech, nakonec začal pochybovat o budoucím mírovém soužití mezi impériem a *KwaZulu*. Panovník celý svůj pohled vystihl slovy věnovanými jistému misionáři: „*Miluji Angličany. Nejsem Mpandiv syn. Jsem dítětem královny Viktorie, ale jsem taktéž králem své země a podle toho se se mnou musí jednat. Shepstone ke mně musí mluvit ve vsí počestnosti, diktátu totiž neuposlechnu, to bych raději dříve zemřel.*“²⁷³ Slova moudrého, impériu věrného a míru nakloněného panovníka, jehož brzy měla potkat válka, které se vyhnout nemohl.

4.2 Otázka konfederace

Politika konfederace byla ve své podstatě určitým odklonem od klasické britské koloniální koncepce, jejímiž primárními úkoly bylo anektovat nová území, zajistit bezpečnost obchodních námořních tras či podporovat tradiční humanistické zájmy. Ačkoliv k její tvorbě v dějinném kontextu jihoafrického 19. století nikdy nedošlo, tak Carnarvonova honba za vytvořením konfederace hrála ústřední roli v předválečné problematice. V moderní historiografii panuje souhlas ohledně její důležitosti, nicméně na hlavní příčině či úkolu se vědecká veřejnost shodnout nedokázala.

Jihoafrický region hrál zajisté klíčovou roli v celkové obraně Britského impéria. I z tohoto důvodu je nutné problematiku tvorby konfederace zasadit do širšího rámce světové politiky. Na konci 60. let 19. století se v Británii vyrojily pocity, že země nehrála roli velmoci, kterou měla plnit.²⁷⁴ Poměr sil v Evropě a ve světě se měnil; USA přežily bratrovražednou válku, Ruské impérium se nezadržitelně rozmáhalo a Prusko s pomocí Rakouska porazilo Dánsko, záhy svého spojence, a nakonec i Francii, přičemž Britské impérium „německou revoluci“, jak ji Disraeli nazval,²⁷⁵ nikterak neovlivnilo. Gladstonův liberální kabinet, zvolený v roce 1868, dodržoval přes půl století osvědčenou politiku vyhýbání se trvalým spojenectvím (*Splendid isolation*),²⁷⁶ avšak vládní pasivita v otázkách zahraniční politiky, si vysloužila krajní kritiku občanů, kolonistů i Konzervativní strany. Sám Carnarvon se vyjádřil na adresu imperiální politiky takto: „*Taková národní politika je nejen nečestná, ale i nebezpečná.*“²⁷⁷

Nezájem směrem ke koloniím vycházel z určité rezervovanosti a samolibosti. Velmocenské prvenství se však otrásalo v základech, načež víra Liberální strany, že veškerá síla impéria spočívala jen ve Spojeném království, a nikoliv v koloniálním panství, se jevila

---

²⁷³ MEREDITH, s. 89.

²⁷⁴ KENNEDY, P., *The Rise of Anglo-German Antagonism 1860–1914*, London, 1980, s. 24–28.

²⁷⁵ BRADFORD, Sarah, *Disraeli*, London 1983, s. 291–292.

²⁷⁶ JENKINS, Roy, *Gladstone*, Oxford 1997, s. 275.

²⁷⁷ COPE, *The Origins*, s. 110.

jako stále pošetilejší. Situace ke konci 60. let 19. století se sice stále nesla na vlně entuziasmu z relativní prosperity a stability, nicméně se začaly objevovat první hlasy varující před postupujícím úpadkem.²⁷⁸ Britské prvenství v průmyslové výrobě se postupně blížilo ke svému konci, přičemž reakce imperialistů a kolonizátorů na sebe nenechala dlouho čekat.²⁷⁹

Prvními kritizujícími byli sami nespokojení kolonisté, již posměšně nálepkovali Gladstona a Liberální stranu jako „ničitele impéria“. Po celém Britském impériu se následně prohnala série protestních setkání, jejímž vrcholem se stal hromadný protest v Londýně na konci roku 1869, který *de facto* spojil imperialistická snažení kolonistů s občany Velké Británie.²⁸⁰ Celou situaci neustále komentoval tisk, přičemž požadavky protestujících přetavila Konzervativní strana do svého programu. Její tváří se kromě Disraeliho²⁸¹ stal Carnarvon, který na politické úrovni podněcoval hlasy proti determinismu rozpadu impéria a rozsáhle kritizoval program Liberální strany. Veškerou problematiku vystihl slovy: „*Je naše bohatství tak rozměrné, že si můžeme dovolit zahodit náklonnost, loajalitu a vřelost kolonistů, kteří až doposud zůstávali tolik nevyužití a nedocenění?*“²⁸² Byla to právě tato doba, kdy Konzervativní strana přijala názory kvitující imperialismus za své, čímž byla definována politická agitace budoucí Disraeliho vlády, která v roce 1874 vyhrála volby.²⁸³

Nový směr v koloniální politice si kladl za úkol podpoření samosprávnosti kolonií a následně tyto životaschopné celky přivést blíže pod centralistickou vládu v Londýně, čímž mělo dojít k stabilizaci a konsolidaci impéria. Právě konsolidace se stala heslem druhé Disraeliho vlády, přičemž otázkou zůstávalo, jak dosáhnout oné „nezávislosti“ kolonií.²⁸⁴ K úspěšnému osamostatnění bylo třeba hospodářského i sociálního rozvoje podpořeného stabilitou a vojenskou bezpečností. I přes původní politická prohlášení však většina návrhů Disraeliho vlády směrem ke koloniím či konfederaci zůstávala spíše vágními a teoretickými.²⁸⁵

Pokud pomineme zmíněnou unifikační motivaci Britů vycházející z geopolitické situace, tak skutečně zásadní vodítko lze nalézt v první doložené zmínce o jihoafrické konfederaci, kterou pronesl začátkem 60. let 19. století sir George Grey. Sjednání mělo poskytnout jihoafrickému regionu stabilitu, ochranu hranic a zároveň dlouhodobý ekonomický rozvoj.²⁸⁶ Prvotní konfederace na sebe nenechala dlouho čekat, neboť v roce 1867 došlo

---

²⁷⁸ FROUDE, A., *Short Studies on Great Subjects*, Vol. II, London 1874, s. 194–196.

²⁷⁹ ELDRIDGE, C. C., *England's Mission: The Imperial Idea in the Age of Gladstone and Disraeli 1868–1880*, London 1973, s. 52.

²⁸⁰ Tamtéž, s. 53–54.

²⁸¹ BLAKE, Robert, *Disraeli*, New York 1967, s. 760.

²⁸² ELDRIDGE, s. 63.

²⁸³ BLAKE, s. 537, 760–761.

²⁸⁴ DAVIS, Richard W., *Disraeli*, London 1976, s. 184.

²⁸⁵ COPE, *The Origins*, s. 112.

²⁸⁶ TYLER, W. B., *Sir George Grey, South Africa and the Imperial Military Burden, 1855–1860*. In: *The Historical Journal* 14, 1971, 3, s. 581–585.

k přijetí Zákona o Britské Severní Americe, který unifikoval Sjednocenou provincii Kanada, Nové Skotsko a Nový Brunšvik do jednoho, značně autonomního území zvaného dominium.²⁸⁷ Iniciátorem a tvůrcem se nestal nikdo jiný než lord Carnarvon, který v letech 1866–1867 plnil funkci ministra pro kolonie v konzervativní Derbyho vládě.²⁸⁸ Jak již bylo řečeno, volby v roce 1868 však vyhrála Liberální strana, což znamenalo odklon od politiky imperialismu směrem k obchodnímu liberalismu. Jeho zastánci věřili, že kolonie dříve nebo později dosáhnou samy plné nezávislosti, načež se pokusili celý proces osamostatnění urychlit. Povzbuzovali koloniální vlády, aby se staly samosprávnými a vojensky soběstačnými celky, načež by mohly být staženy drahé imperiální posádky.²⁸⁹

Carnarvon s těmito motivy nesouhlasil, přičemž snižování rozpočtu koloniální politiky považoval za překážku k dosažení stanovených cílů, nikterak za úkol, jejíž by mělo ministerstvo zákonitě dodržovat.²⁹⁰ Historik Leonard Thompson však argumentoval tím, že Carnarvonův počín konfederace nebylo nic jiného než pokračování politiky Liberální strany, jelikož mělo urychlit celkovou nezávislost jihoafrického regionu.²⁹¹ Expanzivní politika a imperialistický postup umocněný ministrovou snahou prosadit konfederaci napříč celou oblastí a následně ji rozšířit až na území Zambezi a portugalských držav v Mosambiku, však dosvědčuje naprostý opak.²⁹² Konfederace tedy ze zmíněných argumentů za žádných okolností nemohla primárně hrát pozici úsporného opatření, což však neznamená, že by celý počín neposílil regionální, respektive imperiální hospodářství, přesně tak, jak usuzoval Grey. Je tedy pravděpodobnější, že konfederace měla plnit roli pomyslného ochránce a živitele hospodářského růstu, čímž by došlo k vytvoření nového nesmírně fiskálně důležitého činitele v celém Britském impériu.

Určitý přesun k ekonomickým myšlenkám lze sledovat zhruba od poloviny 19. století. Filantropické myšlenky postupně nahrazovaly motivy nejprve soukromých obchodníků a následně státních společností, které do stále větší míry ovlivňovaly rozhodování koloniální administrativy.²⁹³ Z ekonomického hlediska nabízela jižní Afrika mnohé příležitosti například v oblasti zemědělství, v rámci tradičních daňových příjmů, ale i v oblasti těžby uhlí, železa, zlata či diamantů. Hospodářský potenciál nicméně brzdila řídká infrastruktura, všeobecná

---

²⁸⁷ *Constitution Act, 1867*. In: Government of Canada: Justice Laws Website [online], [cit. 2023-11-02]. Dostupné z: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/Const/page-1.html>.

²⁸⁸ BRADFORD, s. 262.

²⁸⁹ COPE, *The Origins*, s. 103–104.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 104.

²⁹¹ THOMPSON, Leonard M., *Great Britain and the Afrikaner Republics, 1870–1899*. In: THOMPSON, Leonard M., WILSON, M. (ed.), *The Oxford History of South Africa*, Vol. II, New York 1985, s. 288–290.

²⁹² BIXLER, s. 438–440.

²⁹³ PORTER, Andrew, *Britain, the Cape Colony, and Natal, 1870–1914: Capital, Shipping, and the Imperial Connexion*. In: *The Economic History Review New Series* 34, 1981, 4, s. 554–556.

chudoba, a nedostatek kapitálu zvenčí.²⁹⁴ Jihoafrické kolonie navíc po staletí stavěly na významu důležité obchodní zastávky mezi Británií a Indií, avšak tuto pozici začala ohrožovat výstavba Suezského průplavu.²⁹⁵ Ke zlepšení hospodářské situace se začalo směřovat od konce 60. let 19. století, kdy docházelo k opakovanému nalézání nových ložisek zlata a diamantů. Britské kolonie v regionu se staly terčem státních i soukromých investic z celého světa. Doba, kdy musely zaostalé hospodářství udržovat při životě půjčky vlády Jejího Veličenstva skončila, neboť jižní Afrika se stala silným vývozcem zlata, diamantů a v menší míře i zemědělských produktů. Trh práce navíc nabízel dostatek pracovních míst i prostor pro podnikatelskou seberealizaci, což celý industrializační proces jen umocňovalo.²⁹⁶ Hospodářské úspěchy poté nejlépe reprezentoval jihoafrický export, který dosáhl astronomické částky zhruba 10 milionů liber.²⁹⁷ S rozvojem hospodářství souvisí především dostačující přísun levné pracovní síly, kterou se Frere pokoušel nalézt právě v okolní domorodé, tedy i zulské populaci: „*Domorodé obyvatelstvo je skvělou výhodou pro evropské kolonie.*”²⁹⁸ [...] *Zuluové patří k rase schopných dělníků a služebníků, kteří když nejsou cvičeni k zabíjení, tak mohou mít zásadní vliv na hospodářství.*²⁹⁹

Extenzivní ekonomický rozvoj s sebou nicméně přinášel rozsáhlou transformaci celé společnosti. Růst počtu obyvatel způsobený rozsáhlou imigrací z Evropy, Indie i sousedních zemí měnil ráz měst, na jedné straně na technologicky vyspělá průmyslová centra spojená kvalitní infrastrukturou, železnicí či telegrafem, a na straně druhé na rozsáhlé slumy.³⁰⁰ To vše mělo dramatické následky pro nativní komunity, a proto Britové zoufale hledali nový způsob koloniální správy, který by nahradil shepstonovský systém, jenž nedokázal reagovat na celkovou modernizaci a přísun velkého množství nekvalifikované domorodé společnosti.³⁰¹

Otázka změny shepstonovského systému, však s sebou přinášela poněkud kontraproduktivní proces. Carnarvon si na jedné straně uvědomoval, že k prosazení konfederace bylo nutné pacifikovat domorodé Afričany, avšak přeměna hospodářského systému způsobila totální nepostradatelnost domorodé pracovní síly. S tím se začala rozvíjet emancipace Afričanů na vlastní sebeurčení a z ní pramenící neozbrojený odpor vůči Koruně v budoucnosti.³⁰² Carnarvon byl nicméně přesvědčen, že zmíněná negativa, respektive úskalí,

---

²⁹⁴ PORTER, s. 554–555.

²⁹⁵ DAVIS, s. 189.

²⁹⁶ PORTER, s. 556.

²⁹⁷ MEREDITH, s. 118–120, 130, 147, 159–160.

²⁹⁸ Zpráva sira Bartla Frera ministrovi pro kolonie Hicks-Beachovi z 14. prosince 1878. C. 2222, *British Parliamentary Papers, No. 54 (1878)*, s. 213.

²⁹⁹ Zápisky sira Bartla Frera v reakci na jeho depeši z 16. listopadu 1878. C. 2260, *British Parliamentary Papers, No. 5 (1879)*, s. 27.

³⁰⁰ ETHERINGTON, *the Genesis of South Africa Confederation*, s. 236–238.

³⁰¹ COPE, *Strategic and Socio-Economic Explanations*, s. 15.

³⁰² COPE, *Local Imperatives and Imperial Policy*, s. 603–604.

plně vyvažoval fakt, kdy rozdrobená politická mapa jižní Afriky na britské kolonie, búrské republiky a několik nezávislých domorodých území reprezentovanými především *KwaZulu* představovaly překážku, která bránila plnému využití hospodářského a geopolitického potenciálu.³⁰³ Ministr si sliboval, že projekt konfederace by podřídil nesourodá území do jedné stabilizující jednotky, která měla zaručit hospodářskou i vojenskou soběstačnost a z ní plynoucí geopolitickou stabilitu, z čehož by Britské impérium dlouhodobě profitovalo.³⁰⁴

Celý projekt však již od začátku limitoval obecný nesouhlas kolonialistů, Búrů i domorodců.³⁰⁵ Jako svého emisara vyslal Carnarvon svého rádce Frouda, jenž s ministrem souhlasil s nutností ustanovení jihoafrické konfederace. Ministr pro kolonie však nestanovil Froudův status,³⁰⁶ což ztěžovalo jeho jednání s guvernérem sirem Henrym Barklyem a Johnem Moltenou, který byl v roce 1872 na základě nové ústavy jmenován prvním jihoafrickým premiérem. Barkly a Molteno byli každopádně rozhodnými kritiky konfederace, již pokládali za nesmyslný utopický projekt bez budoucnosti, jenž by navíc mohl způsobit fiskální kolaps celého regionu.³⁰⁷

Odpor Kapské kolonie vůči myšlence konfederace přiměl ministra ke změně taktiky. Slabším článkem se jevil Natal, jehož správcům předvedla Langalibaleleho aféra, že domorodý problém postupně přerůstal bělochům přes hlavu.³⁰⁸ V červnu 1875 se Carnarvon poprvé pokusil svolat do Kapského Města konferenci za účelem tvorby konfederace, o které řekl: „*Je nutné porazit nejednotnost bílých obyvatel v jižní Africe, přičemž právě nejednotnost může být největším nebezpečím pro bezpečnost.*“³⁰⁹ Zúčastnění aktéři nabízený projekt odmítli, načež jak již bylo řečeno, v srpnu 1876 se v Londýně konala nová konference o jihoafrické konfederaci, jíž se účastnili Carnarvon, Wolseley, zástupce Natalu Shepstone a Jan Hendrik Brand, prezident Oranžského svobodného státu. Poslední zmíněný opustil jednání ihned, jakmile došlo ke zmínění konfederace, zatímco zástupce Kapska John Molteno se odmítl jednání vůbec účastnit, což z politického hlediska odsoudilo ministrovu snahu k nezdaru.³¹⁰ Směr událostí nakonec nezměnilo ani jmenování sira Bartleho Frera 13. října 1876 do úřadu kapského guvernéra³¹¹ ani předložení konfедераčního zákona samotným Carnarvonem, který neúspěšně obhajoval těmito slovy: „*Je možné, že konfederace je pouze jednou etapou na*

---

³⁰³ ETHERINGTON, *the Genesis of South Africa Confederation*, s. 235.

³⁰⁴ COPE, *Local Imperatives and Imperial Policy*, s. 624–626.

³⁰⁵ Korespondence mezi Carnarvonem a Barklym, 4. května, 1875, WTS, s. 142.

³⁰⁶ COPE, *Strategic and Socio-Economic Explanations*, s. 19.

³⁰⁷ MORRIS, s. 285.

³⁰⁸ COPE, *Local Imperatives and Imperial Policy*, s. 625.

³⁰⁹ Návrh konference delegátům z kolonií a států jižní Afriky. květen 1875. C. 1244, *British Parliamentary Papers, No. 23 Correspondence re Confederation*, s. 13.

³¹⁰ SAUL, s. 25–26.

³¹¹ MARTINEAU, *Sir Bartle Frere*, Vol. II, s. 187, 395.

*politické cestě impéria, která může časem dokonce vést k ještě těsnějšímu spojení.*³¹²

Nehledě na vše, co bylo napsáno, Konzervativní vládě stejně jako té Liberální šlo především o udržení hospodářského a obchodního růstu. Rozdíl však panoval ve způsobu, jak dané konjunktury dosáhnout. Konzervatisté zvolili cestu tzv. imperialismu volného obchodu, který stavěl na rozhodující pozici zámořských území. Bližší připoutání kolonií k Londýnu se tedy ve své podstatě stalo pouze určitým nástrojem, který by tento hospodářský růst udržel. Liberalisté se naopak domnívali, že ekonomický růst definovala především Británie, načež kolonie hrály druhořadou roli.³¹³ Primární cíl obou stran nicméně tkvěl v hospodářském vzestupu, což je i nejhlavnější motiv, který definoval Carnarvonovu snahu o vytvoření jihoafrické konfederace, neboť ta primárně umocňovala ekonomickou sílu celého jihoafrického regionu, z čehož automaticky vycházely i další aspekty, tedy hospodářská i vojenská soběstačnost, bezpečnost a politická stabilita.

Pokud pomineme geopolitické a hospodářské faktory, další často frekventovanou příčinou vzniku jihoafrické konfederace byla důležitost obrany Kapska coby klíčové námořní základny.³¹⁴ Historici jako Ronald Robinson a Jack Gallagher tvrdili že: „*Kontrola námořních základen v Simon's Bay a Kapském Městě, respektive ochrana jihoafrických břehů vyžadovala vyhnání ostatních evropských mocností z regionu, tedy i kontrolu potenciálně nepřátelských republik ve vnitrozemí; to byly hlavní argumenty, které Carnarvona a jeho kolegy přiměly k tvorbě konfederace.*“³¹⁵ Tuto tézi dále rozpracoval C. F. Goodfellow, který o konfederaci tvrdil že: „*Regionální chaos mělo zastavit silné, samostatně fungující dominium, které by zajistilo bezpečnost životně důležitého přístaviště v Simon's Bay.*“³¹⁶ Celou hypotézu však rozbíjí skutečnost, že jediným poslancem v britském parlamentu, jenž stavěl čistě na ochraně námořních základen v Kapsku, byl sir George Campbell, zástupce guvernéra Bengálska.³¹⁷

Přílišná jednosměrnost postihuje i hypotézu vyřešení nativní otázky. Goodfellow celou problematiku deklasoval pouze na úskočný manévr ministra kolonií, který se tím snažil zakrýt své pravé plány,³¹⁸ avšak vlivný historik De Kiewiet přikládal „civilizační misi“ a humanistickým tendencím mnohem větší význam, což dokazují argumenty typu: „*Carnarvon věřil, že najde lepší místo pro africké domorodce, [...] snažil se pro nativní*

---

³¹² COPE, *The Origins*, s. 113.

³¹³ GALLAGHER, John, ROBINSON, Ronald, *The Imperialism of Free Trade*. In: *The Economic History Review New Series* 6, 1953, 1, s. 13–15.

³¹⁴ COPE, *Local Imperatives and Imperial Policy*, s. 601–602.

³¹⁵ GALLAGHER, John, ROBINSON, Ronald, *Africa and the Victorians: the Official Mind of Imperialism*, London 1961, s. 58–60.

³¹⁶ GOODFELLOW, C. F., *Great Britain and South African Confederation 1870–1881*, Cape Town 1966, s. 76–79.

³¹⁷ COPE, *The Origins*, s. 105.

³¹⁸ GOODFELLOW, s. 210.

obyvatelstvo vyhrát lepší budoucnost, [...] konečný neúspěch konfederace pak způsobil „selhání vyšších cílů a skutečných hodnot, [...] jednalo se o katastrofu pro africký kontinent a jeho obyvatele.“³¹⁹ De Kiewietovu hypotézu však nabourává fakt, kdy připravovaný zákon o zřízení konfederace, respektive konfederálního zákonodárného sboru neobsahoval místa pro domorodé obyvatele. Vypracovaná ústava v roce 1909 navíc poskytovala Afričanům mnohem větší autonomii, práva a svobody,³²⁰ než Carnarvonův počin v 70. letech, který ve své podstatě domorodcům nedaroval nic, co by jejich životy v krátkodobém horizontu zlepšilo. Naopak by fakticky ztratili možnost sebeobrany, neboť by stáli proti silnějším, odhodlanějším a centralizovanějším nepříteli.³²¹

Proti De Kiewietově hypotéze svědčí i fakt, kdy Carnarvonův blízký spolupracovník Froude dokonce litoval zrušení otroctví, a naopak požadoval určitou zákonem garantovanou pracovní povinnost pro domorodé obyvatele. Z politických důvodů nicméně nebylo možné tyto „požadavky“ aplikovat. Carnarvon svému příteli i přesto naslouchal, neboť jej nikdy za drastické názory nepokáral ani nepotrestal.³²² Výrazný vliv ohledně ministrova nazírání na domorodou problematiku měla, jak již bylo řečeno, především Langelibaleleho aféra, jež ve své podstatě zdiskreditovala shepstonovský systém, který stavěl právě na filantropii, mírovém soužití a co možná největší nativní autonomii. Obdobný názor měl i Wolseley, který ministru napsal: „Předchozí vláda v Natalu byla až příliš řízena vysokými filantropickými sentimenty.“³²³ De Kiewiet i přes své nesporné kvality, byl stejně jako ministr pro kolonie zakořeněným podporovatelem imperialismu, přičemž je téměř jisté, že stejně jako Carnarvon „propadl“ víře v civilizační poslání Britského impéria.³²⁴ „Domorodá otázka“ měla určitý význam, nicméně věřit, že Carnarvon vynaložil značné úsilí na tvorbu geopolitického subjektu, který by měl za úkol zlepšovat život domorodým obyvatelům, je čistě bláhové. Jako logičtější se jevílo nahrazení shepstonovského systému pravým opakem, a sice silnou, centralizovanou vládou, která by znemožnila domorodcům jakékoliv autonomní snahy, a naopak je blíže přivázala k impériu.

Odpověď na otázku, proč se Carnarvon tolik snažil prosadit konfederaci v jižní Africe, není zcela jednoznačná. Celou problematiku ovlivňovalo mnoho faktorů, avšak některé jako ochrana přístavišť, filantropické myšlenky či „civilizační mise“ byly pravděpodobně zakrývací manévry, či zle pochopené úmysly. Autor vzhledem k analýze zastává názor, že

---

³¹⁹ DE KIEWIET C. W., *The Imperial Factor in South Africa: a Study in Politics and Economics*, Cambridge 1938, s. 4–8, 135–136.

³²⁰ GOODFELLOW, s. 120–121.

³²¹ COPE, *The Origins*, s. 105–106.

³²² MORRIS, s. 293.

³²³ COPE, *The Origins*, s. 108.

³²⁴ COPE, C. W. *de Kiewiet*, s. 486.

hnacím motivem Carnarvonovy politiky konfederace byla snaha o přetvoření tehdejšího jihoafrického koloniálního panství do formy samosprávné unifikované jednotky. Ta měla na jedné straně umožnit rapidní ekonomický rozvoj, zajistit dostatek levné pracovní síly a umožnit celkovou modernizaci. Na straně druhé měla konfederace sloužit jako prostředek k posílení geopolitických pozic Britského impéria, které potřebovalo upevnit své pozice a udržet statut neochvějně velmoci.³²⁵ Konsolidace regionu s sebou zároveň nesla pevnější kontrolu nad domorodým obyvatelstvem, což mělo způsobit absenci povstání a nastolit definitivní přímou vládu Britů. Celkově se jednalo o určitý odklon od běžné podoby koloniální politiky, nicméně primárním cílem i nadále zůstávala snaha vlády Jejího Veličenstva zajistit ekonomický i mocenský vzestup Britského impéria. Konsolidace jihoafrického regionu se sebou přinášela i značný strategický význam, využitelný v případné válce s Ruskem. Carnarvon, Shepstone, Frere i Wolseley věřili, že odpor Kapska ke konfederaci se dříve nebo později rozpadne, přičemž hlavními protivníky se staly búrské republiky a domorodé království Zuluů. Honba za tvorbou jihoafrické konfederace se tedy stala jednou z bezprostředních příčin likvidace, respektive anexe búrských republik, a především i důvodem proč Britské impérium vyhlásilo invazi na území *KwaZulu*.

4.3 Sir Bartle Frere a vyhlášení války

V září roku 1877 se britská pozice v Transvaalu nebezpečně otrásla v základech. Búrové totiž vytvořili hnutí za nezávislost pod vedením Paula Krugera, přičemž 6000 z 8000 Búrů se vyslovilo proti proběhnuvší anexi.³²⁶ Shepstone správně usuzoval, že udržení britského vlivu stálo na zisku velkého politického úspěchu.³²⁷ Příležitost se záhy naskytla v podobě búrsko-zulského soupeření o spornou oblast v povodí řeky Ncome. Nesmírně úrodný region obývala početná populace bělochů i domorodců, z čehož vycházely územní nároky obou stran. Motivace Evropanů nicméně plynula především z mocenských požadavků, zatímco ta zulská z nedostatku obživy.³²⁸

Shepstone neváhal a ihned podpořil búrské požadavky na sporný region.³²⁹ Jednalo se o naprostý obrat v dosavadní politice impéria, které původně zakazovalo jakékoliv rozšíření búrského vlivu, avšak vzhledem k anexi byli Britové najednou ochotni poddat Búry podpořit. Dříve se totiž impérium obávalo jak zulské, tak i búrské rozpínivosti, nicméně počet soupeřů

---

³²⁵ Důležitou roli hrál antagonismus s Ruským impériem, který v průběhu 19. a počátku 20. století eskaloval do vleklé politicko-diplomatické konfrontace, někdy také zvané jako „velká hra“.

³²⁶ MEREDITH, s. 77–78.

³²⁷ MORRIS, s. 337–338.

³²⁸ KNIGHT, *Zulu Rising*, s. 64.

³²⁹ COLENZO, s. 129–131.

se omezil na jednoho, přičemž búrské teritoriální požadavky se staly vychytralou nátlakovou politikou vůči Kečvajovi.³³⁰

Zulský vladař mezitím zaznamenal Shepstonovu výpravu do Pretorie, kterou mylně považoval za počátek invaze do *KwaZulu*. Následně rozkázal shromáždit ozbrojenou družinu a v jejím čele vytáhl k Utrechtu, kde nechal vypálit několik farem. Shepstone neprodleně Kečvajovi nařídil ústup, který Zuluové uposlechli, avšak diplomatická krize byla na světě.³³¹ V říjnu 1877 proto došlo na řece Ncome k setkání mezi britskou a zulskou delegací pod vedením Mnjamana kaNgqengelele Buthelezi, faktického „kancléře“ zulského krále. Shepstonovi se i přes protesty podařilo zulské zástupce přinutit k odstoupení sporného území, což definitivně zpřetrhalo alespoň domnělé přátelské vztahy obou zemí.³³²

Pro zulský národ bylo setkání se Shepstonem totiž pomyslným bodem obratu v celkovém vnímání britského národa. Muž, kterému důvěřovali, je zradil a pro mnoho vysloužilých indunů se jednalo o první skutečný krok ke vzájemnému konfliktu. Válka mezi pomyslnými spojenci začala nově nabírat reálnějších obrysů.³³³ Kečvajo, jenž si možnost konfliktu taktéž uvědomoval, zanechal na hranicích s Transvaalem silný oddíl válečníků, nicméně pravděpodobně ze strachu z případného krveprolití, respektive z konfrontace s Brity své muže nakonec odvolal a pokusil se nastalou situaci vyřešit diplomacií.³³⁴

Dne 5. prosince 1877 proto vyslal dva induny Hamu a Mnyamanu k biskupovi Colensovi, jehož požádal, aby celou problematiku projednal s královnou Viktorií a předáky Natalu.³³⁵ Na první pohled by se mohlo jevit, že Shepstonovu, respektive Frerovu agresivní politiku kvitoval každý, avšak vláda Jejího Veličenstva, stejně tak i zástupce guvernéra v Natalu sir Henry Bulwer požadovali zmírnění vzájemného napětí a zabránění konfliktu za každou cenu. Na začátku února 1878 proto Bulwer inicioval vznik nezávislé komise, která měla jednou pro vždy ukončit spor mezi Transvaalem, respektive Brity, a Zulským královstvím. Kečvajo celý podnik s radostí přijal, načež Frere, který si absolutně nepřipouštěl, že by komise nároky Búrů zpochybnila, návrh ratifikoval.³³⁶

Arbitrážní komise, které předsedal irský právník Michael Gallwey, se poprvé sešla 7. března 1878 poblíž Rorke's Drift. Druhým britským členem komise byl John Wesley Shepstone, bratr Theophilia Shepstonea, jenž vykonával funkci tajemníka pro domorodé záležitosti v Natalu. Třetí pozici obsadil podplukovník William Anthony Durnford.³³⁷ Součástí

---

³³⁰ COPE, *The Origins*, s. 108, 215.

³³¹ COLENZO, s. 121–123.

³³² KNIGHT, *Zulu Rising*, s. 111–112.

³³³ Tamtéž, s. 112–113.

³³⁴ MORRIS, s. 338–340.

³³⁵ COPE, *The Origins*, s. 211.

³³⁶ MARTINEAU, *Sir Bartle Frere*, Vol. II, s. 235.

³³⁷ Tamtéž, s. 236, 297.

komise byli i tři zulští indunové Mpande, Mundula, a Gebula, stejně tak i tři búrští zástupci v podobě farmáře Pieta Uyse, jistého předáka Rudolpha z Utrechtu a Henriqua Shepstona, syna Theophilia Shepstona.³³⁸ Komise zkoumala pět týdnů úřední dokumenty a získávala výpovědi Búrů, Britů i Zuluů, načež finální verdikt zcela nečekaně vyzněl v neprospěch búrských osadníků. Gallwey pronesl, že Búrové neměli na sporné území žádné zákonné právo a celé povodí řeky Ncome, včetně části Utrechtského okresu by měli získat Zuluové.³³⁹ Sir Bartle Frere obdržel závěrečnou zprávu komise v červenci, její obsah nicméně postavil guvernéra před nezáviděníhodné dilema.³⁴⁰

Akceptování rozhodnutí komise ve své podstatě garantovalo otevřenou búrskou vzpouru v Transvaalu. Faktický zulský úspěch navíc mohl rozpoutat v celé britské jižní Africe otevřenou revoltu, čehož se Frere nejvíce obával.³⁴¹ Na druhé straně nemohl usnesení arbitrážní komise zcela anulovat či ignorovat, načež guvernér došel k definitivnímu řešení. Nejprve ubezpečil Carnarvona, že finální závěr komise obdrží se zpožděním a následně očernil Kečvaja ze záměru napadnout búrské farmáře v okolí řeky Ncome.³⁴² Guvernér navíc nechal spěšně vyslat kapské jednotky do Natalu, na což Kečvajo reagoval slovy: „*Slyším přicházet anglická vojska do Natalu, aby zaútočila na Zuluy a sesadila mě; co špatného jsem udělal? Angličané jsou mí otcové a já si přeji s nimi žít v míru, jak tomu vždy bylo.*“³⁴³ Z toho plyne, že Frere definitivně došel k přesvědčení o „nezbytnosti“ války se Zuluy, nicméně *casus belli* k rozpoutání války stále neměl.³⁴⁴ Frerova invaze zároveň postrádala požehnání Koruny i vlády,³⁴⁵ přičemž člen Tajné rady a státní tajemník pro Irsko Michael Hicks-Beach, budoucí první hrabě ze St. Aldwyn, přetlumočil Frerovi, že vláda Jejího Veličenstva nehodlala vyhovět původní žádosti o vyslání vojenských posil a důrazně přikázala k udržení míru a nalezení kompromisu.³⁴⁶ Bulwer se připojil k nesouhlasu Londýna a znovu natvrdo guvernérovi oznámil, že válku nedopustí.³⁴⁷ Situace v *KwaZulu* však Frerovi hrála do karet. Kečvajo si sice neliboval v prolévání krve, jako jeho předchůdci, ale zulský král zkrátka nemohl neustále souhlasit s britskou nátlakovou politikou, jejímž cílem bylo zničení vojenské moci a suverenity *KwaZulu*.³⁴⁸

---

³³⁸ COPE, *The Origins*, s. 238.

³³⁹ MORRIS, s. 344–345.

³⁴⁰ MARTINEAU, *Sir Bartle Frere*, Vol. II, s. 236.

³⁴¹ COPE, *The Origins*, s. 239.

³⁴² MARTINEAU, *Sir Bartle Frere*, Vol. II, s. 245–246.

³⁴³ MEREDITH, s. 90.

³⁴⁴ KNIGHT, *Zulu Rising*, s. 118.

³⁴⁵ BRADFORD, s. 361.

³⁴⁶ BLAKE, s. 668.

³⁴⁷ MORRIS, s. 348.

³⁴⁸ LABAND, John, *Humbugging the General? King Cetshwayo's Peace Overtures During the Anglo-Zulu War*. In: *Theoria: A Journal of Social and Political Theory* 67, 1986, s. 1–3.

Zulskou obranyschopnost však snižovaly hospodářské problémy způsobené suchem či demografickým růstem, který doprovázelo rozsáhlejší extenzivní hospodářství a následně rychlejší vyčerpání úrodnosti půdy.³⁴⁹ Kečvajo byl v pasti, neboť armáda, která se stala faktickým tmelem i nositelem existence *KwaZulu*, z hospodářského hlediska zdevastovala vlastní zemi. V království, kde moc panovníka vycházela ze slávy z vítězství, válečných konfliktů a drancování, nepřicházelo v úvahu, že by vojsko, které nativní stát za dané situace nepotřeboval, bylo rozpuštěno nebo nějak výrazněji omezeno.³⁵⁰ Kečvajova pozice monarchy navíc dlouhodobě upadala, jelikož se jednotliví indunové postupně osamostatňovali, vytvářeli osobní ozbrojené družiny a na svých pozemcích zaváděli vládu s autonomními prvky. Celá situace postupu autonomie vygradovala právě v britsko-zulské válce, ve které Kečvajo neměl téměř žádný vliv na přesuny *impi* jako takových.³⁵¹ Problém pro zulského vladaře se ukázal i v otázce misionářů, přičemž jak již bylo dříve řečeno, valná většina kazatelů zaujala proti Zuluům negativní postoj. Kečvajo se sice držel pomyslné neutrality a k misionářům zaujímal smírlivý postoj, ale králova umírněnost nehrála v pokročilém stádiu britsko-zulského napětí již žádný vliv.³⁵²

Postoj misionářů nejlépe symbolizoval Robert Robertson, který vedl v natalském tisku masivní očeňující kampaň, kde tvrdil, že počty mrtvých byly za vlády Kečvaja větší než kdy dříve.³⁵³ Příčiny antagonismu lze nalézt v samotné neúspěšné evangelizaci *KwaZulu*. Zuluové silně lpěli na svých tradicích a na konvertity se dívali jako na nečisté vyvržence, avšak bělošskou křesťanskou víru obecně ignorovali a nechovali k ní zášť.³⁵⁴ Evropská absence empatie pro pochopení zulského života a kultury, případně snaha pomstít se za neúspěšné pokřesťanštění si vybraly svou daň. Kečvajo byl neprávem viděn jako hlavní překážka evangelizace,³⁵⁵ a navíc vzhledem k násilí, které bylo v zulské společnosti všudypřítomné, si k tomu zulský vladař vysloužil od misionářů pověst krvavého tyрана.³⁵⁶

Osud misionářství ovlivnily především události týkající se sporného území v povodí řeky Ncome. Většina duchovních nato *KwaZulu* opustila,³⁵⁷ načež misijní stanice nebyly během války nijak poškozeny či ničeny. Dokonce kromě tří výjimek není známo, že by některý

---

³⁴⁹ DROOGLEEVER, R. W. F., *The Road to Isandhlwana: Colonel Anthony Durnford in Natal and Zululand 1873–1879*, London 1992, s. 160.

³⁵⁰ DEFLEM, s. 385–388.

³⁵¹ LOCK, Ron, QUANTRILL, Peter, *Zulu Victory, The Epic of Isandhlwana and the Cover-up*, Barnsley 2015, s. 23.

³⁵² SAUL, s. 25.

³⁵³ MARTINEAU, *Sir Bartle Frere*, Vol. II, s. 231.

³⁵⁴ MORRIS, s. 355–356.

³⁵⁵ *The Daily News*, 3. března 1879.

³⁵⁶ COPE, *Characters of Blood*, s. 248–256.

³⁵⁷ MORRIS, s. 356.

ze zulských křesťanů byl usmrcen kvůli konverzi.³⁵⁸ Oproti tomu celá plejáda misionářů, jako již zmíněný Robertson, kvitovali vyhlášení války nativnímu království, což dokazují slova vydaná v tehdejší periodiku *The Net Cast in Many Water*: „*I kdyby bylo zabito na 3000 nebo 4000 domorodců, byla by to malá oběť vzhledem k počtu těch, kteří zemřeli popravou plynoucí z obvinění z čarodějnictví.*“³⁵⁹ Frere s tímto názorem nesouhlasil, alespoň ne veřejně; raději zvolil taktiku „ochránce zulského lidu“, kdy se v éteru snažil opakovaně poukazovat na to, že zulský panovník zotročuje svůj lid či nedovoluje mužům se svobodně ženit. Následně Kečvaja vyličil i jako krajně nespolehlivého a pro britskou bezpečnost nebezpečného jedince.³⁶⁰ Právě tato charakteristika sloučená s vnímáním zulského národa, coby militantně založeného, v obecném měřítku definitivně převládla ve všech kruzích britské společnosti.³⁶¹

Právě problematiku misionářství je nutné vnímat nejenom jako velmi důležitou, ale i v souvislosti s již zmíněnými náklady na obranu Natalu, respektive jihoafrické oblasti. Existovaly ve své podstatě pouze dvě možnosti, jak reagovat; zaprvé ponechat či zvýšit aktivní posádku, čímž by došlo k zajištění většího bezpečí či zadruhé omezit obranyschopnost a tím snížit i náklady. Britové se rozhodli pro první možnost, a to ze dvou důvodů. Především se jednalo o již zmíněné Carnarvonovy názory a ve své podstatě i určitý strach z mezinárodních následků. Oblast Natalu byla konečnou destinací mnohých misionářů, kteří bývali často skandinávského či německého původu. Vzhledem k tomu, že představitelé Německého císařství stáhly jakékoliv protesty vůči britské rozpínavosti v oblasti, tak se očekávalo, že smrt německého misionáře by mohla vyústit v diplomatickou krizi mezi Velkou Británií a Německem.³⁶²

Obecná změna britského nahlížení na Kečvaja je více než patrná. Původně glorifikovaný panovník se v dlouhodobém horizontu znelíbil regionálním britským představitelům, načež bylo nutné jej v očích celého impéria zdiskreditovat. Ačkoliv se Kečvajo snažil chovat k Britům korektně, opakované pomluvy podporované veřejným tiskem, misionáři, nepochopením zulské kultury, logickým evropským antagonismem vůči zulskému životu, a především politickými kroky předních osobností jihoafrického imperialismu, obecně rozhodly a vytvořily z krále Kečvaja válkychtivého tyрана, jehož bylo nutné odstranit.

Zulský panovník se snažil na mezinárodním poli bránit již zmíněným dopisem královně Viktorii, ale i věcným projevem, který směřoval Bulwerovi, vedle biskupa Colensa posledního vlivného jihoafrického Brita, který po válce netoužil.³⁶³ „*Řekl jsem někdy*

³⁵⁸ COPE, *The Origins*, s. 179, 182.

³⁵⁹ *The Net Cast in Many Water*, 1. září 1877.

³⁶⁰ *The Daily News*, 3. března 1879.

³⁶¹ United Kingdom, House of Lords, 3rd Series, Vol. 232, 25. března 1879, c. 1609, c. 1610.

³⁶² Memorandum z roku 1885, London-Kew (TNA), Cabinet Office (CAB), No. 800, 37/16/71, s. 1.

³⁶³ LABAND, *Historical Dictionary*, s. 22.

*Somtseuovi [Shepstonovi], že nezabiji? Řekl to svým lidem? Jestli ano, tak je podvedl. Zabijím, když je třeba, je to zvyk našeho národa a já se od něj neodkloním. Proč se mnou guvernér Natalu mluví o našich zákonech? Mám i já přijít do Natalu a diktovat mu jeho zákony? [...] Přeju si být přítel s Angličany, cožpak jsem nevedl válku, jen když mi to dovolili? [...] Proč, si se mnou celou dobu pohrávají a chovají se ke mně jako k dítěti? Řekněte Angličanům, že nyní budu jednat již jen sám za sebe, a jestliže mi chtějí vnutit své zákony, odejdu a stanu se tulákem, ale předtím, než odejdu, budou vidět, že tak neučiním bez boje. Řekni bílým lidem ať dobře poslouchají. Guvernér Natalu a já jsme si rovni. On je guvernérem v Natalu a já jsem guvernérem zde.*³⁶⁴ Silná řeč, která symbolizovala rozpoložení krále, jenž sice nechtěl válku, ale ve jménu zachování svého lidu i kulturního ducha byl ochoten svou zemi bránit do posledního dechu.

Pomyslné vymezení hranic, však Brity spíše vyprovokovalo, přičemž předválečnou situaci navíc vyhrotila vražda několika urozených zulských žen na území Natalu. Jednalo se o krevní mstu, respektive trest za cizoložství, který odpovídal tehdejším zulským zvyklostem.³⁶⁵ Problém nicméně nastal 28. července, kdy 80 zulských ozbrojenců v Natalu ohrozilo několik búrských farmářů. Úřady v Pietermaritzburgu pokládaly narušitele z *KwaZulu* za natalské domorodce, na něž se nevztahovaly zulské zákony, tudíž neměli právo na usmrcení zmíněných žen.³⁶⁶ Bulwer se obrátil na Kečvaja a požadoval vydání vrahů před soud v Natalu, zulský vladař ale namítal, že ženy byly popraveny na základě zulské spravedlnosti na půdě *KwaZulu*.³⁶⁷ Obě strany se nakonec dohodly prostřednictvím Johna Dunna na finančním vyrovnání, avšak případ nakonec převzal sir Bartle Frere a využil jej k propagandě.³⁶⁸

Bílí kolonisté v Natalu byli událostí zcela znepokojeni, načež napětí na hranicích impéria rostlo. Zuluové navíc v polovině září na pomezí Natalu a *KwaZulu* podnikli rituální lov, jehož účelem bylo mystické přivolání deště.³⁶⁹ Evropští osadníci usuzovali na to, že značné počty domorodých bojovníků dokazovaly bezprostřednost invaze, přičemž v panice opouštěli své domovy a hledali ochranu v imperiálním vnitrozemí. V září 1878 navíc do Durbanu dorazil Frere, jenž se snažil celou situaci zneužít.³⁷⁰ Zulští bojovníci sice nepřekročili hranice impéria, avšak učinili osudovou chybu, neboť uprostřed toku Tugely u Middle Drift zajali natalského ženistu Davida Smithe, jenž společně s obchodníkem W. H. Deightonem zkoumal stav cest a pravděpodobně vyzvídal na Durnfordův rozkaz. Zuluové oba muže

---

³⁶⁴ MORRIS, s. 352–353.

³⁶⁵ SAUL, s. 44.

³⁶⁶ KNIGHT, *Zulu Rising*, s. 116–117.

³⁶⁷ COPE, *The Origins*, s. 272–273.

³⁶⁸ KNIGHT, *Zulu Rising*, s. 118.

³⁶⁹ MARTINEAU, *Sir Bartle Frere*, Vol. II, s. 244.

³⁷⁰ SAUL, s. 42–43.

obvinili z vyzvědačství a fyzicky je napadli. Evropany nakonec s několika menšími zraněními propustili, ale nastalá situace si vyžádala tragické následky.³⁷¹

Bulwer vše pokládal pouze za bezvýznamnou příhodu, nicméně guvernér události zdramatizoval. Zda Frere věřil, že se jednalo o další důkaz narůstající zulské agresivity, respektive nevyhnutelnosti vzájemné války, či všeho využíval pouze k prosazení vlastních politických cílů není zcela jisté. Autor zastává názor, že vzhledem k Frerovým zkušenostem s Indickým povstáním, povahou neoblomného zastávce impéria, zářné kariéře a pokročilému věku byla první varianta mnohem pravděpodobnější.³⁷² Tak či onak, 5. listopadu informoval ministra o následujícím postupu³⁷³ a 16. listopadu se rozhodl celou situaci uzavřít, načež Kečvajovi sdělil, že rozhodnutí arbitrážní komise o sporném území bude oznámeno 11. prosince na natalském břehu Tugely poblíž Lower Drift³⁷⁴

Setkání mezi britskými a zulskými představiteli se uskutečnilo pod masivním fíkovníkem, načež britské jednotky ženistů a námořníků vybudovaly na pahorku nad brodem Lower Drift záložní pevnůstku pojmenovanou *Fort Pearson*.³⁷⁵ Britskou stranu zastupovali tajemník pro domorodé záležitosti John Wesley Shepstone, Charles Brownlee, Henry Francis Fynn a Frerův tajemník pro vojenské záležitosti plukovník Forestier Walker.³⁷⁶ Zulskou stranu tvořilo třináct indunů, přičemž hlavní slovo měl jistý stařešina Vumandaba.³⁷⁷ Dne 11. prosince v 11:00 začal John Shepstone předčítat anglicky výnos komise, který překladatel Bernard Fynney musel tlumočit do zulštiny.³⁷⁸ Zmíněné rozhodnutí komise bylo nicméně Frerem tajně upraveno, načež povodí řeky Ncome sice přiřknul Zuluům, ale ti museli uznat domovská práva búrských farmářů.³⁷⁹

Domorodce výrok uspokojil, avšak záhy přišel Shepstoneův několika-hodinový projev nesoucí se na vlně Frerových výhrůžek a záměrně nesplnitelných ultimát.³⁸⁰ Kečvajo měl dvacet dní na vydání zmíněných vrahů a uhrazení dohromady 600 kusů dobytka za několik menších přestupků, z nichž nejdůležitější bylo zadržení Smithe a Deightona.³⁸¹ Dále musel poskytnout záruky, že v *KwaZulu* nebude nikdo popraven bez řádného soudu evropského typu. Britové navíc žádali disoluci soudních výsad indunů, rozpuštění celé zulské armády a zrušení vojenského systému založeného na věkových třídách (*amabutho*), načež v návaznosti mělo

---

³⁷¹ DROOGLEEVER, s. 160–161.

³⁷² MARTINEAU, *Sir Bartle Frere*, Vol. II, s. 244.

³⁷³ Korespondence mezi Frerem a Hicks-Beachem, 5. listopadu 1878, WTS, s. 150.

³⁷⁴ SAUL, s. 50–51, 54.

³⁷⁵ KNIGHT, Ian, *British Fortifications in Zululand 1879*, London 2005, s. 16–17.

³⁷⁶ MORRIS, s. 361.

³⁷⁷ KNIGHT, *Zulu Rising*, s. 130.

³⁷⁸ DROOGLEEVER, s. 163.

³⁷⁹ COPE, *The Origins*, s. 300–301.

³⁸⁰ KNIGHT, *Zulu Rising*, s. 132.

³⁸¹ COPE, *The Origins*, s. 295–297.

dojít k povolení svobodného ženění mladých zulských mužů.³⁸² Král zároveň musel nazpět pozvat misionáře, kteří v roce 1877 odešli během Ncomské krize, a především zajistit navráťivším křesťanům svobodné působení a bezpečnost. Na plnění ultimáta měl dohlížet volený britský úředník, přičemž bez jeho vědomí nesměl být nikdo z *KwaZulu* vypovězen.³⁸³

Zuluové byli arogantním a rozhodným postojem Britů zcela zaskočeni. Přítomní indunové pochopitelně protestovali a vznášeli logické dotazy jako „*To chcete zničit KwaZulu kvůli pár zločincům?*“, či „*Copak si Zuluové někdy stěžovali?*“³⁸⁴ Jednalo o jasný důkaz toho, že Zuluové skutečně nikdy v Kečvajovi nespatořovali tyrana. Domorodci byli postaveni před rozhodující okamžik. Buď mohli souhlasit a fakticky se změnit na další rezervaci nativních obyvatel podřízených impériu, či se mohli pokusit Britům oponovat se zbraní v ruce.

Indunům, kteří se obávali královy reakce, trvalo celé dva týdny, než dorazili do sídelního města Ulundi. V královském sídle se však o ultimátu dozvěděli již předem od Johna Dunna,³⁸⁵ načež Kečvajo svolal velkou radu *ibandia*, složenou z předních vůdců celého národa. Zulští předáci reagovali vesměs liknavě a bláhově, neboť sice očekávali ozbrojený konflikt, nicméně si v žádném případě nepřipouštěli, že by se bojovalo o zulské přežití, samostatnost či budoucnost celého národa.³⁸⁶ Rozvážností obdařený Kečvajo se však přiklonil, vyjma rozpuštění armády, ke splnění všech ostatních britských požadavků.³⁸⁷ Demolice zulských ozbrojených sil ale nebyla v moci krále, jelikož se zaprvé jednalo o ústřední pojídlo celého národa a za druhé by si tím Kečvajo podepsal sám ortel smrti.³⁸⁸ Další problém se ukázal v tom, že zulský král požádal o prodloužení ultimáta, aby mohl shromáždit požadovaný dobytek, nicméně britská veřejnost toto vnímala jen jako kličkování a snahu domorodců porušit stanovené podmínky.³⁸⁹ Nálada mezitím houstla; v *KwaZulu* se šířil hněv vůči všem bělochům nehledě na národnost, zatímco u Lower Drift probíhaly britské válečné přípravy.³⁹⁰

Již 4. února 1878 navíc abdikoval strůjce konfедераční politiky Henry Howard Molyneux, čtvrtý hrabě z Carnarvonu. Bylo to pouze čtyři dny před tím, než britská flotila zakotvila v blízkosti Istanbulu očekávajíc velkou válku s Ruskem. Ministrova rezignace byla jasným výrazem nesouhlasu s východní politikou ministerského předsedy Benjamina Disraeliho.³⁹¹ Idea jihoafrické konfederace, respektive její příznivci tím pádem přišli o hlavní

---

³⁸² Oficiální znění ultimáta, WTS, s. 151–152.

³⁸³ DROOGLEEVER, s. 163–164.

³⁸⁴ KNIGHT, *Zulu Rising*, s. 132.

³⁸⁵ SAUL, s. 54–55.

³⁸⁶ MORRIS, s. 365.

³⁸⁷ KNIGHT, *Zulu Rising*, s. 132–133.

³⁸⁸ KNIGHT, *The Anatomy of the Zulu Army*, s. 42.

³⁸⁹ *The Times*, 21. února 1879.

³⁹⁰ MORRIS, s. 366.

³⁹¹ DAVIS, s. 211.

zastání v britské vládě, načež od této chvíle jednali zcela nezávisle. Britská vláda zůstávala zaměstnána děním na mezinárodním poli a v žádném případě nepřemýšlela o žádném koloniálním dobrodružství.³⁹² Výsledkem britsko-ruského soupeření v 70. letech 19. století byl nakonec britský úspěch symbolizovaný například výhrou ve druhé anglo-afgánské válce, po kterém si Velká Británie smlouvou z Gandamaku zajistila rozhodující pozici v zemi³⁹³ či zamezení ruské rozpínavosti na Balkáně závěrečným protokolem Berlínského kongresu.³⁹⁴ Za zmíněné mezinárodní situace bylo zcela nepravděpodobné, že by vláda Jejího Veličenstva změnila názor a začala souhlasit s válkou proti domorodým Zuluům, což Frere dobře věděl.

Paradoxně neangažovanost britské vlády definitivně rozhodla o osudu *KwaZulu*. Guvernér očekával, že jedinou možností bylo postavit vládu před hotovou věc a rychle nativního nepřítele zneškodnit. Zulská *impi* musela být za cenu přijatelných ztrát zničena, země anektována a pozice impéria zajištěna.³⁹⁵ Text ultimáta poslal Frere do Londýna se zpožděním několika dnů, načež sir Michael Hicks-Beach, který 4. února 1878 nahradil Carnarvona v druhé Disraeliho vládě, zcela pochopil guvernérovy záměry. Dne 13. prosince 1878 proto od něho Frere obdržel jasně formulovanou výzvu k zadržení celé invaze.³⁹⁶ Ačkoliv oficiální podporu Koruny či samotné vlády Frere v žádném případě neměl,³⁹⁷ tak nakonec si nový ministr pro kolonie uvědomil, že svým postojem ničeho nedocílí, načež Frerovi poslal dva dříve požadované pěší prapory. Sloužit měly pouze na obranu imperiálních hranic, ale nic nemohlo být guvernérovy motivům vzdálenější.³⁹⁸ Britské jednotky se totiž mezitím aktivně shromažďovaly v Helpmekaaru, kde docházelo k posledním přípravám před samotnou invazí.³⁹⁹

Je možné konstatovat, že Frerův postup si získal četnou kritiku, především z řad představitelů Liberální strany; Markýz Lansdowne řekl: „*Tato sněmovna je zajisté ochotna podpořit vládu Jejího Veličenstva ve všech nezbytných opatřeních souvisejících s obranou v jižní Africe, nicméně lituje, že ultimátum bylo předáno Kečvajovi bez projednání s poradci Koruny, [...] válka taktéž neměla být vedena bez adekvátní přípravy ani v době, kdy nebyla nevyhnutelná, [...] především však lituje toho, že guvernér sir Bartle Frere byl kritizován samotnou vládou Jejího Veličenstva, ale i přesto byl ponechán v úřadu.*“⁴⁰⁰ Kritika Frera byla

---

³⁹² FERGUSON, s. 254–256.

³⁹³ BRADFORD, s. 344–348.

³⁹⁴ KRASNER, Stephen D., *Sovereignty: Organized Hypocrisy*, Princeton 1999, s. 165.

³⁹⁵ SAUL, s. 57–58.

³⁹⁶ MARTINEAU, *Sir Bartle Frere*, Vol. II, s. 262.

³⁹⁷ *The Standard*, 26. března 1879.

³⁹⁸ MORRIS, s. 366.

³⁹⁹ RATTRAY, David, *David Rattray's Guidebook to the Anglo-Zulu War Battlefields*, New York 2003, s. 33.

⁴⁰⁰ Proslov markýze Lansdowna, *The Natal Mercury*, 26. března 1879, KEBBEL, T. E. (ed.), *Selected Speeches of the Late Right Honourable the Earl of Beaconsfield, Arranged and Edited with Introduction and Explanatory Notes by T. E. Keibel* (dále jen SB), London 2009, s. 260.

zcela viditelná, nicméně ministerský předseda Disraeli se na stranu guvernéra rázně postavil: *„Je otázkou, zda vyhlášení války ze strany sira Bartla Frera bez konzultace s vládou Jeho Veličenstva bylo moudré, nicméně musíme také zvážit, kdo by mohl sira Bartla Frera nahradit. To je to, co jsme museli zvážit a zvážili jsme to důkladně s přihlédnutím k veřejnému zájmu, načež jsme dospěli k závěru, že udržení sira Bartla Frera v jeho postu je i navzdory kritice zcela nutnou povinností. [...] Bylo povinností vlády Jeho Veličenstva sira Bartla Frera odvolat? Tento názor jsme nezastávali tehdy a nezastáváme ho ani teď.“*⁴⁰¹

---

⁴⁰¹ Disraeliho odpověď na problematiku vyhlášení války sirem Bartlem Frerem, 26. března. 1879, (SB), s. 254–256.

5 První invaze na území KwaZulu

Za počátek invaze je obvykle vnímám 11. leden 1879,⁴⁰² kdy Frere odmítl Kečvajovy mírové snahy, a naopak rozhodl o vyhlášení války. Téhož dne vydal prohlášení, které fakticky shrnulo cíl celé invaze: „*Britské síly přicházejí do KwaZulu, aby zajistily odškodnění za narušení britských hranic a prosadily dodržování Kečvajových slibů po korunovaci. Britská vláda nemá žádné spory se zulským lidem; všichni Zuluové, kteří přijdou neozbrojeni či složí zbraně budou zajištěni až do skončení problémů v jejich zemi; a budou-li chtít, bude jim dovoleno se vrátit do své země, ale se všemi, kteří se nepodřídí bude zacházeno jako s nepřáteli. Až válka skončí, britská vláda udělá to nejlepší pro budoucí skvělou správu Zuluů ve vlastní zemi v míru a nedovolí Kečvajovi, aby znovu utlačoval své poddané.*“⁴⁰³ Ve stejné době byly ve Velké Británii vydávány Frerovy zprávy ospravedlňující invazi, načež britské obyvatelstvo zůstávalo zpočátku vůči informacím zcela nekritické.⁴⁰⁴ V následujících, již válečných měsících se však v britském éteru⁴⁰⁵ a britském parlamentu několikrát diskutovalo, zda postup, který Frere zvolil byl oprávněný či nikoliv.⁴⁰⁶

5.1 Otázka vojenství v britsko-zulské válce

Koloniální konflikty se řídily zcela jinými pravidly než války běžného typu, čemuž se přizpůsobilo využití techniky, strategie, taktika či armádní infrastruktura. To vše ovlivnilo průběh britsko-zulské války a vzhledem k odlišnosti obou oponentů, bylo obdobně rozdílné i vojenství.

Mnohem větší zkušenosti s vedením války měli Britové, avšak jejich vojenský personál v jižní Africe nedosahoval závratných čísel. Chelmsford měl k dispozici maximálně 18 000 mužů, přičemž jen 6800 vojáků patřilo do skupiny kvalitně vycvičených řadových pěšáků britských pluků⁴⁰⁷ a v případě nouze mohl využít ještě služeb asi 2000 námořníků, které však autor do zmíněného počtu nezahrnul.⁴⁰⁸ V otázce válečných příprav Chelmsford nepodcenil žádný aspekt; armáda měla k dispozici dva miliony kusů střelné munice, načež zásobování zajišťovalo v jednu dobu až 1033 povozů a 11 224 tažných zvířat.⁴⁰⁹ Britské

---

⁴⁰² Válka byla vyhlášena po uplynutí třicetidenní lhůty; Kečvajo si přál prodloužit čas určený ke splnění ultimáta, ale Frere tento požadavek odmítl. Depeše od lorda Chelmsforda ministerstvu války z 22. prosince 1878. C. 2234, *British Parliamentary Papers, No. 26 (1878)*, s. 39.

⁴⁰³ MORRIS, s. 367.

⁴⁰⁴ *The Morning Post*, 16. ledna 1879.

⁴⁰⁵ *The Times*, 28. března 1879.

⁴⁰⁶ United Kingdom, House of Lords, 3rd Series, Vol. 244, 25. března 1877, c. 1606, c. 1607.

⁴⁰⁷ LABAND, John, *Zulu Strategic and Tactical Options in the Face of the British Invasion of January 1879*. In: *South African Journal of Military Studies* 28, 1998, 1, s. 4.

⁴⁰⁸ United Kingdom, House of Commons, 3rd Series, Vol. 246, 22. května 1879, c. 1018, c. 1019.

⁴⁰⁹ SPIERS, s. 38.

zázemí podporovalo i několik zásobovacích táborů, pevností, hlídkových stanovišť, kasáren a polní nemocnice.⁴¹⁰ Britský velitel si zároveň nechal od předního průzkumníka Bernarda Fynneye zpracovat detailní rozbor zulské armády, díky čemuž věděl o zulských počtech, opevněných postech, záměrech a případných strategických bodech v *KwaZulu*. Ani Chelmsfordova iniciativa však nemohla připravit britskou armádu na nastávající vývoj, který velmi rychle znehodnotil původní očekávání.⁴¹¹ Týl armády byl taktéž zajištěn, jelikož invazi schvalovali jak Búrové, kmeny Kafrů, tak pro Zuluy i konkurenční domorodá království v podobě Svazijců.⁴¹² Politickou opozici vůči válce zastupoval fakticky pouze Colenso a Bulwer, přičemž vláda Jejího Veličenstva poněkud vynuceně věřila ve Frérův úsudek. Vše napovídalo v rychlé vítězství impéria, nicméně britská sebejistota se v konfliktu brzy změnila v překvapenost a zděšení.

Britská strategie na počátku konfliktu byla jasně čitelná, neboť stavěla na jediné premise, a sice, že Zuluové byli rychle porazitelní zejména koordinovaným a přesným úderem. Dlouhodobá válka zkrátka nepřicházela z vojenského ani politického hlediska v úvahu.⁴¹³ Chelmsford taktéž došel ke třem závěrům, přičemž první byl správný, zbylé nikoliv. Za prvé: zajištění Kečvaja a obsazení sídelního města Ulundi by paralyzovalo zulský odpor; za druhé, Zuluové byli ochotni vést, stejně jako Xhosové, guerillovou válku a za třetí, vzhledem ke svému počtu, by mohli domorodci britské jednotky vymanévrovat a dobýt oslabený Natal.⁴¹⁴ K tomu britský velitel přizpůsobil postup invazní armády, který stavěl na koordinovaném útoku pěti obkličovacích uskupení, jež zároveň dostala přiřazena číselná označení a konkrétní velitele.⁴¹⁵ Uskupení číslo 1 pod vedením plukovníka Charlese Pearsona zahrnovalo především 3. pěší pluk, jehož prvním úkolem se stalo překročení hranic u Lower Drift a následný pochod do Eshowe v jihovýchodní části *KwaZulu*. Plukovník Evelyn Wood získal velení nad 4. uskupením tvořeným výhradně 90. plukem lehké pěchoty. Woodovy jednotky byly instruovány překročit řeku Tugelu u Rorke's Drift a pokračovat do severovýchodních oblastí *KwaZulu*.⁴¹⁶ Po vojenské stránce nejsilnější 3. uskupení obdrželo *de iure* za velitele plukovníka Richard Glyna, avšak *de facto* vrchní velení převzal sám Chelmsford, který se společně s 24. pěším plukem a tiskovým korespondentem Charlesem Norris-Newmanem⁴¹⁷

---

⁴¹⁰ KNIGHT, *Fortifications*, s. 8.

⁴¹¹ FYNNEY, Bernard F., *The Zulu Army and Zulu Headmen*, London 2009, s. 2–4, 7, 16.

⁴¹² MORRIS, s. 360–361.

⁴¹³ SAUL, s. 57–58.

⁴¹⁴ O'CONNOR, Damian P., *Imperial Strategy and the Anglo-Zulu War of 1879*. In: *The Historian* 68, 2006, 2, s. 294–295.

⁴¹⁵ SPIERS, s. 38–39.

⁴¹⁶ PEERS, Chris, *Rorke's Drift & Isandlwana 1879: A Battlefield Guide*, London 2017, s. 35.

⁴¹⁷ Jednalo se o nejvlivnějšího britského žurnalistu přítomného ve válce. Svě postřehy předával do periodika *The Standard*.

k uskupení přidal.⁴¹⁸ Tento vojenský útvar byl dále rozdělen do dalších tří kolon, kdy 1. kolonu vedl Glyn, 2. plukovník Anthony Durnford a 3. podplukovník Henry Pullein.⁴¹⁹ Společným cílem se poté stalo obsazení Ulundi a zajištění Kečvaja, čímž mělo dojít k ukončení války.⁴²⁰ Uskupení 2. a 5. zůstávala v záloze, kdyby skutečně došlo k zulskému protiútoky do Natalu.⁴²¹ V britské strategii však došlo k rozhodující chybě. Invaze byla naplánovaná na polovinu ledna, neboť počítala se sklizní, která měla zaneprázdnit zulskou populaci a zlehčit britský postup. Vzhledem k silným dešťům však došlo ke zpoždění úrody a svolání ceremoniálu Prvních plodů (*Umkhosi Wokweshwama*), kterého se účastnila téměř celá armáda *KwaZulu*.⁴²²

I přes nastavenou strategii výsledek války určovala až střetnutí na bojišti, jejichž podoba vycházela z logiky celého konfliktu. Britové byli v početní nevýhodě, tudíž museli využít svých předností, a sice bojové zkušenosti, technické vyspělosti a kvalitního důstojnického sboru. Ten spoléhal především na schopnost pěších pluků udržet střeleckou linii a koncentrovanou palbou zneškodnit zulskou *impi*. Zde však britští velitelé značně přecenili schopnosti svých mužů, neboť řadový voják mohl sice pálit až na dálku 800 yardů, avšak s přesností pouze v rámci 300 yardů.⁴²³ Zulská armáda ale vzhledem ke svému počtu měla reálnou šanci se dostat do boje na blízko, kde o vítězi bylo fakticky rozhodnuto.

Pomyslnou reakcí na tuto problematiku mohlo být dělostřelectvo a jezdecktvo, avšak z důvodu malých počtů se z nich rozhodující faktor nestal.⁴²⁴ Britové měli k dispozici totiž pouze dvě tzv. Harnessovy baterie obsahující dohromady 17 děl menší ráže, 18 odpališť Congrevových raket a 7 Gatlingových kulometů. Technika byla navíc úměrně rozdělena mezi jednotlivá uskupení, což ještě více snižovalo její význam na bojišti.⁴²⁵ Jezdecktvo reprezentovaly výhradně pomocné sbory složené z natalských dobrovolníků, jejichž morálka nebyla příliš vysoká a motivaci velmi často zůstávaly peníze, a nikoliv chuť bránit, respektive rozšiřovat britské území.⁴²⁶ Existovaly sice pravidelné jednotky jako Natalští dragouni, královští Durbanští střelci, Umgenští střelci či jezdci z 90. pluku, ale jejich počty se pohybovaly pouze v řádech desítek a války se účastnily až na jejím konci.⁴²⁷ Určitou pomoc jezdeckému personálu poskytovaly polovojenské sbory například Natalská jízdní policie,

---

⁴¹⁸ LOCK, *Zulu*, s. 20.

⁴¹⁹ COLENSO, 263–264.

⁴²⁰ Chelmsford tuto strategii nekonzultoval se zástupci vlády Jejího Veličenstva ani ministerstvem války. United Kingdom, House of Commons, 3rd Series, Vol. 245, 1. dubna 1879, c. 136.

⁴²¹ O'CONNOR, s. 296.

⁴²² MORRIS, s. 362.

⁴²³ FEATHERSTONE, Donald, *Weapons and Equipment of the Victorian Soldier*, Oxford 1978, s. 27–29.

⁴²⁴ KNIGHT, *Zulu Rising*, s. 160.

⁴²⁵ Index královského dělostřelectva sloužícího v regionu jižní Afrika během britsko-zulské války, The National Archives, London-Kew (TNA), War Office (WO) 100/9/3.

⁴²⁶ United Kingdom, House of Lords, 3rd Series, Vol. 247, 17. června 1879, c. 31, c. 32.

⁴²⁷ PEERS, s. 33–34.

avšak počet jezdců se i přesto vyšplhal maximálně k jednomu tisíci. Chelmsford proto z počátku usoudil, že úkolem jízdy bude výhradně výzvědná a průzkumná činnost.⁴²⁸

Je možné konstatovat, že jádro vojenských úkolů padalo na bedra pěších pluků, kterých měl Chelmsford k dispozici osm. Jednalo se o dva prapory z 24. a z 90. pluku a následně po jednom z 3., 4., 13. a 99. pluku. Každý prapor měl dále po osmi rotách čítajících 90 až 100 mužů. Obvykle se jednalo o profesionální vojáky, již měli zkušenosti z krymské války, velkého indického povstání nebo dalších koloniálních konfliktů.⁴²⁹ Muži si pochvalovali zásobování, přiděly jídla a na vojenské poměry i přátelské prostředí. Důstojníci si s řadovými vojáky vybudovali pevné vztahy, přičemž kolegiální, ocenění a plukovní sláva se staly hnacím motorem výkonnosti britské pěchoty.⁴³⁰ Podporu zajišťovaly i nativní pomocné sbory pod vedením britských důstojníků v počtu 7000 až 9000 mužů. Tyto jednotky však postrádaly kvalitní trénink a výbavu, neboť uniformu symbolizoval pouze červený šátek, střelnou zbraň měla minorita pěšáků, načež většina se musela spoléhat na vrhací zbraně a štít.⁴³¹

U britských pěších jednotek panovala zcela odlišná situace. Výstroj se skládala z tradiční červené uniformy doplněné o modré kalhoty a těžké pokované boty, které bránily pohodlnému pohybu.⁴³² Jednotvárnost uniforem narušovala jen rozdílnost odlišných barev límců či podob knoflíků, přezek, odznaků a vlajek praporů.⁴³³ Důstojnické uniformy byly zdobnější, avšak v jádru se příliš nelišily od těch řadových. Součástí výbavy důstojníka byly i meč či šavle a revolver.⁴³⁴ Koloniální jednotky si zároveň oblíbily plátěnou přilbu známou jako *Toppee*, která dokonale chránila před slunečním svitem i deštěm, avšak částečně znemožňovala přesné zaměřování.⁴³⁵ Jako hlavní zbraň sloužila poprvé masově využitá jednoranná puška *Model 1871 – Martini Henry*, která v sobě kombinovala spolehlivost, kadenci⁴³⁶ a přesnost.⁴³⁷ Vojáci neměli k dispozici žádnou další střelnou zbraň a obranu na blízko poskytoval jen bajonet starého typu.⁴³⁸ Vláda Jejího Veličenstva nicméně zainvestovala do povinné výbavy, kdy vojáci získali pouzdra na municí, batoh, plní láhev, kabát proti dešti, noční příkrývku a náhradní boty. Důstojníci měli navrch polštář, binokuláry či osobní oblečení. Každý voják byl plně vybaven tehdy, když nesl přiděly na dva dny a měl k dispozici

---

⁴²⁸ SPIERS, s. 38.

⁴²⁹ PEERS, s. 29.

⁴³⁰ KNIGHT, *Zulu Rising*, s. 160–161.

⁴³¹ SPIERS, s. 6.

⁴³² PEERS, s. 29.

⁴³³ SPIERS, s. 7.

⁴³⁴ FEATHERSTONE, s. 47, 52, 120.

⁴³⁵ Tamtéž, s. 36.

⁴³⁶ Střelec dokázal v ideálním prostředí vystřelit až 12 ran za minutu.

⁴³⁷ LABAND, John, *The War Readiness and Military Effectiveness of the Zulu Forces in the 1879 Anglo-Zulu War*. In: *Natalia* 39, 2009, 1, s. 42.

⁴³⁸ FEATHERSTONE, s. 36.

70 nábojů. Zásoby se následně skladovaly na vozech či je nesla tažná zvířata.⁴³⁹

Právě otázka zásobování a s ní související problematika se jevily jako nejslabší stránka britského tažení. Zásobovací konvoje značně trpěly členitostí terénu, přičemž kolony se mohly táhnout až několik mil. Z toho logicky vyplynula negativa jako složitost obrany či časová prodleva při vyskladňování munice. Během celé britsko-zulské války využili Britové na 27 000 tažných zvířat a kolem 2500 vozů, načež celý konflikt stál rozpočet Britského impéria zhruba čtyři miliony liber šterlinků, přičemž značná část padla na transport a zásobování.⁴⁴⁰ Právě schopnost udržet zásobovací linie a přísun munice k bojujícím vojákům se ve své podstatě stala klíčovým faktorem celé války.

Ke vztahu ke zulské strategii se obvykle dovídáme, že Kečvajo neměl promyšlený konkrétní postup a pouze reagoval na nastalou situaci. Ve skutečnosti je však viditelných hned několik faktorů symbolizujících zulskou strategii. Zulský král požadoval vedení obranné války a vyloučil jakýkoliv útok na britské území. Tento fakt odkazuje na zulské vnímání války coby nespravedlivé a vynucené ze strany Velké Británie.⁴⁴¹ Protiútok znemožňovala i tíživá hospodářská situace a diplomatická izolace *KwaZulu*, přičemž útok na britské území by navíc mohl pošramotit pověst Zuluů, coby oběti koloniální rozpínavosti. Kečvajo proto sázel na porážení britské armády v zulské domovině a následné zajištění pohraničí, což mělo donutit Brity k příměří. Vzhledem k problémům uvnitř zulské armády se však spíše jednalo jen o zbožné přání.⁴⁴²

Zulská armáda se oproti té britské pochopitelně v mnohém lišila. Markantní rozdíl byl viditelný již v počtu využitelného personálu. Moderní odhady a dobové prameny se překvapivě shodují na rozmezí 30 000 až 50 000 bojovníků,⁴⁴³ což dávalo Zuluům v boji na blízko rozhodující výhodu.⁴⁴⁴ Zulská společnost, jak již bylo mnohokrát představeno, stavěla na válečnictví a všudypřítomném násilí a element boje proto nebyl zulskému národu vůbec cizí. Problém spíše nastával v psychické rovině, kdy si domorodci příliš neuvědomovali vojenskou sílu nepřítelů, závažnost celé války a její možné fatální následky.

Vybava zůstávala i přes některé modifikace v jádru stejná jako za vlády bývalých králů. Mpande a Kečvajo se sice zasloužili o přijetí střelných zbraní, ale jejich implementace způsobu boje byla pouze na úrovni sekundární zbraně. K hromadnému nasazení pušek nedošlo, přičemž většina Zuluů neuměla se střelnými zbraněmi adekvátně zacházet, což se

---

⁴³⁹ FEATHERSTONE, s. 121–122.

⁴⁴⁰ O'CONNOR, s. 294–295.

⁴⁴¹ BARTHORP, Michael, *The Zulu War*, London 1980, s. 21.

⁴⁴² LABAND, *Zulu Options*, s. 5–6.

⁴⁴³ Kvůli rozdělení zulských *impi* mohl Kečvajo do jednoho střetnutí vrhnout maximálně 25 000 mužů.

⁴⁴⁴ LABAND, *Zulu Options*, s. 4.

podepsalo na přesnosti i kadenci střelby.⁴⁴⁵ Hlavní zbraní zůstávalo kopí *assegaj*, na obranu stále sloužil velký štít (*isihlangu*) a jeho menší varianta (*umbumbulozo*).⁴⁴⁶ Jednotná uniforma nebyla zavedena, přičemž výstroj tvořila tunika z kůže, chrániče, plášť, případně výzdoba z peří a různorodých zvířecích talismanů. Právě tyto atributy blíže rozlišovaly jednotlivá zulská uskupení, jejich postavení a úkol na bojišti.⁴⁴⁷

Zulská armáda⁴⁴⁸ postrádala artilérii, přičemž o jezdeckvu sice existují zprávy, avšak jednalo se pouze o jedince, a nikoliv o koncentrovanou sílu.⁴⁴⁹ Síla *impi* tkvěla výhradně na bedrech pěšáků, čemuž byla přizpůsobena i strategie a bojové formace. Během pochodu vytvořila *impi* jednolitý zástup, který se v blízkosti nepřítele dále rozdělil na početnější střed (*umuva*) a dva menší zástupy (*izimpondo*). Díky tomu mohla být využita obkličovací taktika býčích rohů (*impondo zankomo*).⁴⁵⁰ Zuluové se taktéž brzy naučili, že britská střelecká linie trpěla komplikacemi souvisejícími se zásobováním, přičemž hromadný frontální útok v uspořádaných liniích se jevil jako stále lepší volba, jak přenést boj na kontaktní vzdálenost. Během útoku se Zuluové mistrně pohybovali a po vzoru moderní pěchotní taktiky se dokázali skrývat v terénu, měnit pozice a během přesunu využívat střelných zbraní. Na bližší vzdálenost poté zasypali nepřítele oštěpy a následně se na něj neohroženě vrhli.⁴⁵¹ Domorodci si taktéž osvojili přepadové techniky, kdy menší skupinky, často ozbrojené puškami, přepadávaly osamocené britské posádky, zbloudilé jezdeckvo či opožděné zásobovací vozy. Obvykle docházelo k nalákání nepřítele do stísněných prostorů, kde byl následně zmasakrován.⁴⁵² V konečném měříku však Zuluové raději bojovali v bitvách na otevřeném poli, a to i přes to, že guerillová válka se jevila jako mnohem lepší způsob vedení boje proti technicky vyspělejšímu nepříteli. Zulská kultura odjakživa stavěla na přímé konfrontaci, a právě sebevědomí, hrdost a nechuť domorodců změnit svůj styl boje se staly jedním z důvodů jejich porážky.⁴⁵³

V otázce soudržnosti byla zulská armáda na mnohem horší úrovni než ta britská. Mezi jednotlivými uskupeními, rozdělenými dle věku a postavení (*amabutho*), panovala až nezdravá rivalita. Totéž platilo i u jednotlivých válečných družin (*isigaba*), přičemž spory panovaly

---

⁴⁴⁵ LABAND, *The War Readiness*, s. 43.

⁴⁴⁶ KNIGHT, *The Anatomy of the Zulu Army*, s. 258–259.

⁴⁴⁷ PEERS, s. 24–25.

⁴⁴⁸ Počet zulské *impi* je obecně odhadován na zhruba 30 000; na tomto čísle se shoduje jak Colenso, tak i moderní historici, nicméně většina dobových zdrojů včetně vydaných periodik zmiňují až dvojnásobné číslo. *The Western Daily Press*, 28. ledna 1879.

⁴⁴⁹ TYLDEN, s. 130.

⁴⁵⁰ KNIGHT, *The Anatomy of the Zulu Army*, s. 192.

⁴⁵¹ O'CONNOR, s. 297.

⁴⁵² LABAND, *The War Readiness*, s. 44.

⁴⁵³ GUY, J., *A Note on Firearms in the Zulu Kingdom with Special Reference to the Anglo-Zulu War, 1879*. In: *Journal of African History* 12, 1971, 4, s. 565–566.

i mezi induny. Do pútek často neúspěšně zasahoval král, který byl obvykle reprezentován nejlepším válečníkem tzv. *isilomo*.⁴⁵⁴ Značnou pověst si udržovaly i skupinky zvěďů, které poskytovaly Kečvajovi informace o dění v celém regionu. Jejich schopnosti byly známé i Britům, kteří raději podezírali své domorodé spojence ze špionáže. To je pravděpodobný důvod, proč Evropané nesvěřovali nativním pomocným sborům žádné důležité úkoly.⁴⁵⁵ Hlavní slabost zulské armády však plynula z celkové decentralizace. Klanový systém byl stále přítomný, přičemž jednotliví vládcí odmítali Kečvaja ve válce poslouchat a fakticky operovali nezávisle na králových rozkazech.⁴⁵⁶ Vedle zmíněných faktorů se jako rozsáhlý problém jeví i zásobování, které obvykle obstarávaly zulské vesnice v okolí, případně nosiči proviantu či lovci přímo v armádě.⁴⁵⁷ Nedostatkovým artiklem se nakonec stala voda, o kterou jednotliví zulští bojovníci sváděli vzájemné boje.⁴⁵⁸

Ačkoliv britské jednotky byly v početní nevýhodě a trpěly až nezdravým sebevědomím, technické zázemí, zkušenost, a zejména vzájemná kolegiálna a jednota umožnili Chelmsfordovy sestavit velmi výkonnou armádu. Obdobná výhoda tkvěla i v otázce velení; většina nejmenovaných důstojníků do armády přinášela řád a s ním související funkčnost. To samé platilo i o hlavních představitelích britského vedení: Chelmsfordovi, Woodovi či Pearsonovi, kteří si mezi řadovými vojáky udržovali pověst aktivních a spolehlivých generálů. Pouze Glyn a Pullein byli všeobecně shledáváni za nepřiliš výrazné.⁴⁵⁹ Zuluové, respektive Kečvajo, měli naopak k dispozici více mužů, avšak vnitřní rozpolcenost, nedostačující infrastrukturu a technickou zaostalost nemohly větší počty bojovníků, odhodlanost a bojový zápal plně vybalancovat. Totéž platilo i v otázce zulského velení a celkové zulské strategie, kdy domorodci až příliš lpěli na zažitých postupech a nechtěli více přistoupit ke guerillové válce. V konečném měřítku měli sice Zuluové šanci na vítězství v konkrétních střetnutích, ale z dlouhodobého hlediska byla válka jak politicky, hospodářsky tak i vojensky fakticky rozhodnuta v neprospěch *KwaZulu*.

5.2 Střet v údolí Batshe a katastrofa u Isandlwany

Invaze započala v ranních hodinách 11. ledna 1879, když britské pluky začaly překračovat řeku Tugelu podle již zmíněné strategie. Všechny jednotky, i přes silné deště a objevující se nemoci, pronikaly bez větších problémů dále do zulského vnitrozemí.⁴⁶⁰ K prvnímu

---

⁴⁵⁴ KNIGHT, *The Anatomy of the Zulu Army*, s. 258–259.

⁴⁵⁵ Dopisy britských vojáků, po zkušenostech ve válce, určené svým rodinám, 4. března 1879, (CL), s. 118–119.

⁴⁵⁶ COPE, *Characters of Blood*, s. 247–253.

⁴⁵⁷ PEERS, s. 26.

⁴⁵⁸ O'CONNOR, s. 297–298.

⁴⁵⁹ Dopisy vojáků z Glynova uskupení určené svým rodinám, 18. ledna 1879, CL, s. 87.

⁴⁶⁰ COLENZO, s. 264–265.

skutečnému střetu britsko-zulské války došlo zhruba 5 mil od natalských hranic v údolí Batshe (pojmenované podle řeky Batshe – Bůvolí řeka), kde ještě 11. ledna Chelmsfordovo 3. uskupení začalo obsazovat území induna Sihaya kaXongo.⁴⁶¹ Jednalo se o cílený útok, neboť již dříve 6. ledna Chelmsford obdržel od zvědů informace, že Sihayo s 8000 muži plánoval zaútočit na britské území. Téměř s jistotou je možné konstatovat, že se opět jednalo o úskok britského vedení, případně o zle pochopený záměr domorodců.⁴⁶² Vrchní velitel si od zneškodnění Sihaya sliboval zaprvé zajištění vlastního levého křídla při postupu na Ulundi a za druhé chtěl potrestat zulského induna, který byl v britských očích považován za mimořádně nebezpečného a vlivného.⁴⁶³

Operace započala vysláním průzkumníků, již informovali britské vedení o zpěvu vycházejícího od velkého počtu zulských bojovníků, avšak s přesností je lokalizovat nedokázali. Zvědům se navíc podařilo na sklonku dne okrást domorodce o velké množství skotu,⁴⁶⁴ což ochromilo jejich zásobování. Chelmsford proto instruoval Glyna, aby v čele 24. pluku, natalského pomocného sboru a několika jezdců 12. ledna ve 3:30 vyrazil vůči Sihayově osadě.⁴⁶⁵ Již v tomto střetnutí však byly viditelné zmatky v Chelmsfordově vedení; *de iure* se velitelem stal Glyn, jemuž měli sekundovat podplukovník John C. Russel a major Wilsone Black, nicméně Chelmsford zcela běžně odvolával Glynovy rozkazy a nahrazoval je svými vlastními, což způsobovalo chaos mezi vojáky.⁴⁶⁶ Postupující Brity navíc při cestě na severovýchod zpomalila řeka Batshe, za kterou spatřili stejně pojmenované údolí a nad ním kopec Ngedla, který sloužil jako předsunutá základna asi 300 zulským válečníkům pod vedením Sihayova syna Mkumbikazula. Sám Sihayo se na Kečvajův rozkaz již dříve vydal s většinou svých mužů do Ulundi.⁴⁶⁷

Britské jednotky brzy překonaly řeku a v 7:30 se sešikovaly pod kopcem Ngedla, kde dostaly od Chelmsforda, respektive poručíka Hamiltona-Browna rozkaz, aby nestřílely na ženy i děti a nevypalovaly bez přímého rozkazu zulská obydlí.⁴⁶⁸ K tomuto rozhodnutí vedly britské velení pravděpodobně dva důvody; za prvé chtělo před světem zachovat lidskou tvář invaze a za druhé se snažilo omezovat pomocné sbory, které měly katastrofální výcvik, výbavu

---

⁴⁶¹ PEERS, s. 40.

⁴⁶² GREAVES, Adrian, *Forgotten Battles of the Zulu War*, London 2012, s. 11–12.

⁴⁶³ PEERS, s. 14.

⁴⁶⁴ Dopisy vojáků z Glynova uskupení určené svým rodinám, 18. ledna 1879, CL, s. 86–87.

⁴⁶⁵ WILLIAMS, Paul, *Custer and the Sioux, Durnford and the Zulus: Parallels in the American and British Defeats at the Little Bighorn (1876) and Isandlwana (1879)*, New York 2015, s. 67.

⁴⁶⁶ SNOOK, Mike, *How Can Man Die Better*, York 2010, s. 51–52.

⁴⁶⁷ WILLIAMS, s. 68.

⁴⁶⁸ Zpráva válečného korespondenta pro periodikum *The Natal Mercury*, 13. ledna 1879, MOODIE, D. C. F. (ed.), *Zulu 1879: The Anglo Zulu War of 1879 from Contemporary Sources: First Hand Accounts, Interviews, Dispatches, Official Documents and Newspaper Reports* (dále jen CS), London 2006, s. 30.

a svým chováním mohly ohrozit průběh jednotlivých střetnutí.⁴⁶⁹ Útok, v jehož čele stál natalský pomocný kontingent pod vedením kapitána Hamiltona-Browna a Henryho Hardorda, započal v 8:00 a během několika desítek minut začal zulské bojovníky zatlačovat.⁴⁷⁰ Definitivní porážku Zuluů zpečetil až kombinovaný postup 24. pluku a obkličovací manévr několika britských jezdců. Střetnutí skončilo zhruba v 10:00, přičemž britské síly v boji ztratily dva muže, zatímco Zuluové kolem 30 bojovníků.⁴⁷¹ Britské vrchní velení prvotního úspěchu využilo a rozkázalo poručíkovi Henrymu Degacherovi, aby s většinou dostupných mužů napochodoval do Sihayovy osady vzdálené asi 4 míle na sever od bojiště a nechal ji vypálit do základů. Dobyvatele překvapilo, že sídliště zelo vyjma čtyř žen prázdnou, nicméně splnili rozkaz, osadu zdevastovali a se zbytkem britské armády se vrátili v 16:00 zpět do Rorke's Drift.⁴⁷²

Na první pohled by se mohlo zdát, že smrt 30 domorodců a vypálení lokální vesnice neměly na válku žádný vliv, ale skutečnost byla zcela opačná. Z vojenského hlediska se sice nejednalo o důležitou výhru, ale britská společnost se nechala touto potyčkou značně ovlivnit.⁴⁷³ Rychlý postup britských jednotek a osvědčení se pomocných sborů utvrzovalo Chelmsforda v britské superioritě, což zvyšovalo šance na ukvapené a nepromyšlené jednání. Jelikož Sihayo opustil svoji osadu v předvečer bitvy, tak si Britové začali myslet, že Zuluové v průběhu každého boje utečou a sami na postupující dobyvatele nezaútočí.⁴⁷⁴ Dokonce i *The Times* informoval o zmíněném střetnutí slovy: „*Předpověď, že Zuluové nebudou schopni odporovat našim pravidelným jednotkám, se právě potvrdily.*“⁴⁷⁵

Nelze podceňovat ani zulskou motivaci a morálku, která musela po bitvě vzrůst. Budoucí bitva u Isandlwany je někdy považována jako pomsta, nicméně autor zastává názor, že se jedná o značné přecenění vlivu na zulskou psychiku, neboť bitva u Isandlwany vycházela z dlouhodobější Kečvajovy strategie. Britové dále po potyčce v údolí Batshe zrekvírovali téměř 1000 kusů skotu, vozy vhodné k přepravě a zajali tři Zuluy, kteří odmítli podat jakoukoliv výpověď o pohybu zulské *impi*. Chelmsford domorodce po sérii fyzických trestů nakonec nechal propustit⁴⁷⁶ a Frerovi napsal tato slova: „*Pevně věřím, že zprávy o napadení Sihayovy osady mohou mít v KwaZulu spásný účinek [...] mohly by totiž v zemi vyvolat*

---

⁴⁶⁹ SNOOK, s. 53.

⁴⁷⁰ LOCK, *Zulu*, s. 80–81.

⁴⁷¹ YOUNG, John, *They Fell Like Stones, Battles and Casualties of the Zulu War, 1879*, London 1991, s. 25–26, 29.

⁴⁷² DROOGLEEVER, s. 188–189.

⁴⁷³ PEERS, s. 42.

⁴⁷⁴ WILLIAMS, s. 68.

⁴⁷⁵ GREAVES, s. 23.

⁴⁷⁶ Zpráva válečného korespondenta pro periodikum *The Natal Mercury*, 13. ledna 1879, CS, s. 28–31.

*povstání proti zulskému tyranovi [Kečvajovi].*⁴⁷⁷ Jednalo se o naivní myšlenku, nehledě na to však Chelmsford vyslal několik desítek ženistů a příslušníků pomocných jednotek, aby našli vhodné místo pro tábor směrem k Ulundi. Dne 13. ledna proto započala výstavba tábora u vyvýšeniny Isandlwana,⁴⁷⁸ kam 20. ledna dorazily i Chelmsfordovy jednotky. Durnfordova 2. kolona, dříve tábořící u Middle Drift, se přidala až o dva dny později, jen necelou hodinu před osudnou bitvou.⁴⁷⁹

Porážka u Batshe donutila Kečvaja ukončit nečinnost, načež zulská *impi* začala operovat 17. ledna, kdy král rozkázal, aby 24 000 mužů překročilo řeku Bílá Umfolozi a konfrontovalo britské jednotky.⁴⁸⁰ Zulský vladař správně usuzoval, že zničení nejsilnějšího uskupení by Brity mohlo rychle vyřadit z války. Následující den se od *impi* vyčlenil oddíl asi 4000 bojovníků pod formálním vedením polorodého bratra samotného krále Dabulamanzi kaMpande, jehož úkolem bylo zamezit obklíčení Ulundi a vést útok na Pearsonovo uskupení poblíž Eshowe.⁴⁸¹ Jádro zulské armády se poté pod vedením induna Ntshigwaya kaMaholeho 21. ledna přesunulo do 7 mil od Isandlwany vzdáleného údolí Ngwebeni, kde zůstali skryti a plánovali v rámci dvou dnů napadnout Brity.⁴⁸² Útoky nejdříve předcházely průzkumy oblasti, který si vzala na starost skupina pár stovek zulských bojovníků, přičemž Chelmsfordova reakce započala jednu z nejostudnějších porážek v britských dějinách.⁴⁸³

Je nutné si uvědomit, že vrchní velitel zastával názor, že britské jednotky čítající 4000 mužů nemohly v žádném případě prohrát, a to ani v případě, kdy by na ně zaútočila zulská *impi* v celé své síle.⁴⁸⁴ Přípravy se proto nesly pouze na vlně zajišťování dostatečného zásobování, přičemž problematiku opevňování smetl Chelmsford ze stolu slovy: „*Stejně by to trvalo celý týden.*“⁴⁸⁵ V otázce výzvědu se zachoval podobně jako Zuluové, neboť vyslal zvědy pod velením majora Dartnella. Cílem bylo prozkoumání přilehlých pohoří a řeky Mangeni, kde Britové očekávali, že se nacházela zulská *impi*. Dartnellovi jezdci na část zulské armády skutečně narazili, což Chelmsforda donutilo jednat.⁴⁸⁶ Nezdravé sebevědomí a důvěra v britskou palebnou sílu byla tak enormní, že se vrchní velitel rozhodl rozdělit své síly na dvě části a za úsvitu 22. ledna opustil tábor s přibližně 2 800 vojáky. Chelmsford si sliboval, že dostihne zulskou *impi* a na bojišti ji bez větších potíží porazí. Během pochodu však narazil

---

⁴⁷⁷ RATTRAY, s. 39.

⁴⁷⁸ DROOGLEEVER, s. 189.

⁴⁷⁹ PEERS, s. 14–15.

⁴⁸⁰ LOCK, *Zulu*, s. 86.

⁴⁸¹ GREAVES, s. 27.

⁴⁸² LOCK, *Zulu*, s. 129–130.

⁴⁸³ PEERS, Chris, *Rorke's Drift and Isandlwana 22nd January 1879: Minute by Minute*, Barnsley 2021, s. 45.

⁴⁸⁴ GREAVES, s. 27–28.

⁴⁸⁵ COLENZO, s. 294.

⁴⁸⁶ LOCK, s. *Zulu*, 149.

pouze na již zmíněné zulské zvědy, kteří jej odlákali daleko od Isandlwany.⁴⁸⁷ V táboře pak zanechal pouze 3. Pulleinovu kolonu skládající se zhruba z 750 pravidelných pěšáků a 700 příslušníků pomocných sborů.⁴⁸⁸

Nehledě na to, jestli se jednalo o promyšlený manévr, či nikoliv, se Zuluům podařilo Chelmsfordovy síly zcela vymanévrovat. Pullein v 8:05 navíc získal informace o asi 4000 zulských bojovnících tábořících několik mil od tábora, načež vyslal posla, aby Chelmsforda o nepříteli informoval.⁴⁸⁹ O půl hodiny později do britského tábora dorazil i Durnford se svojí 2. kolonou čítající 500 příslušníků jezdeckých pomocných sborů a jednu baterii raket. Po společné poradě nakonec Pullein setrval v táboře, zatímco Durnford v čele 2. kolony převzal iniciativu a pokusil se Zuluy odříznout, aby nemohli zaútočit na Chelmsfordův týl.⁴⁹⁰ Durnford vyslal několik jezdců pod vedením poručíka Charlese Rawa, aby prozkoumali blízké údolí Ngwebeni, kde následně objevili většinu z 20 000 zulské armády.⁴⁹¹ Domorodci zareagovali na své prozrazení nepřipraveným, ale zběsilým útokem, který v 11:25 započal bitvu, ve které měly britské síly rozdělené na tři části minimální čas na reakci.⁴⁹²

Ačkoliv byl zulský útok zcela spontánní, samotní bojovníci dokázali zaujmout klasickou liniovou formaci a po vzoru taktiky býčích rohů začali útočit na britské jednotky v celém rozsahu bojiště.⁴⁹³ Prchající zvědi se neprodleně spojili s 2. kolonou, která se začala harcovnickým způsobem stahovat směrem k britskému táboru. Při ústupu navíc Durnfordovi muži opustili baterii Congrevových raket, která tím pádem do bojů již nezasáhla.⁴⁹⁴ Mezitím se pravé zulské křídlo pokoušelo obejít vojáky 3. kolony a obsadit vyvýšeniny nad táborem. Pullein na nastalou situaci reagoval vyhlášením poplachu, přičemž veškeré britské jednotky zaujaly předsazené pozice asi 500 metrů před táborem, načež v 11:30 započala první salva britských děl.⁴⁹⁵ Durnfordovi jezdci mezitím ostřelovali Zuluy z dálky, nicméně v 12:35 se opevnili v dongu Nyogane a postavili se na odpor proti levému křídlu postupujících Zuluů.⁴⁹⁶ Slibný začátek však znehodnotil hromadný úprk většiny příslušníků domorodých pomocných sborů z bojiště, způsobený nevybaveností a strachem ze zulských počtů.⁴⁹⁷ Během následující hodiny se dařilo disciplinovaným červenokabátníkům devastovat zulský střed, ale neohrožený

---

⁴⁸⁷ LOCK, *Zulu*, s. 150–151.

⁴⁸⁸ KNIGHT, *Zulu Rising*, s. 281–282.

⁴⁸⁹ PEERS, *Minute by Minute*, s. 31–33.

⁴⁹⁰ KNIGHT, Ian, *Isandlwana 1879: The Great Zulu Victory*, London 2002, s. 39–40.

⁴⁹¹ Výpověď zulského dezertéra o síle a pohybu *impi*, 24. 2. 1879, CS, s. 48–50.

⁴⁹² PEERS, *Minute by Minute*, s. 43–44.

⁴⁹³ *The Bristol Mercury and Daily Post, Western Countries and South Wales Advertiser*, 10. března 1879.

⁴⁹⁴ YOUNG, s. 47.

⁴⁹⁵ PEERS, *Battlefield Guide*, s. 51.

⁴⁹⁶ PEERS, *Minute by Minute*, s. 61.

⁴⁹⁷ MORRIS, s. 476.

postup domorodého vojska nutil britskou střeleckou linii neustále ustupovat blíže do tábora.⁴⁹⁸ Velký vliv měla i dvě děla, která svojí soustředěnou palbou zamezovala několika zulským uskupením útočit.⁴⁹⁹ Domorodcům se i přesto dařilo zesilovat obklíčení, přičemž britské levé křídlo muselo na Pulleinův rozkaz spořádaně ustoupit až do tábora. Durnfordovi muži mezitím využili většiny munice, což je donutilo se taktéž vrátit do výchozí pozice. Obě křídla britské obrany tedy umožnila Zuluům prosazení obklíčovací taktiky, přičemž stahování všech jednotek do tábora způsobilo zmatek v zásobování.⁵⁰⁰ Vojáci přestávali mít dostatečný přístup k munici, čehož rázně využili Zuluové, již zesílili útok ze všech stran,⁵⁰¹ načež kolem 14:30⁵⁰² začaly být britské síly definitivně zdolávány nekončícím útokem.⁵⁰³ Špatný přísun munice, únava, nutnost boje na blízko, početní nepoměr a schopnost Zuluů obklíčit britské pěšáky definitivně zpečetily výsledek bitvy. Závěr střetnutí symbolizoval chrabrý a zoufalý odpor britských vojáků, kteří v rámci desítek a stovek mužů vytvářeli poslední ostrůvky obrany. Za zmínku stojí především 150 příslušníků 24. pluku, kteří ve čtvercové formaci dokázali odolávat vůči tisícům téměř půl hodiny.⁵⁰⁴ Obdobný projev statečnosti ukázali i Durnfordovi jezdci, kteří mohli z bitvy bez potíží ustoupit, avšak společně se svým velitelem raději statečně položili životy za Britské impérium. Stejná situace nastala i u Chelmsfordova hlavního stanu, který se snažil zoufale bránit Pulleine s několika desítkami spolubojovníků; všichni do jednoho padli.⁵⁰⁵

Ztráty na straně Británie byly na poměry války tohoto typu skutečně masivní. Z více než 1800 britské armády položilo život na 727 příslušníků pravidelných sborů a 476 členů jiných jednotek, přičemž smrt na bojišti našlo i 52 důstojníků, včetně Pulleina a Durnforda.⁵⁰⁶ Mezi padlými se nacházel i major Peter Shepherd, proslavený chirurg a průkopník poskytování první pomoci.⁵⁰⁷ Citelné byly i materiální škody, kdy se jednalo asi o 1 000 pušek *Martini-Henry*, dvě polní děla, stejný počet odpališť Congrevových raket, až 400 000 nábojů, minimálně 1000 tažných zvířat a 130 vozů. Dále je možné zmínit proviant jako konzervy, oblečení, stany a další zásoby, které se již nedají s přesností určit.⁵⁰⁸ Z přeživších byla většina z pomocných jednotek, jež se daly na útěk a několik málo desítek Britů. Největší porážku však

---

⁴⁹⁸ PEERS, *Minute by Minute*, s. 60–64.

⁴⁹⁹ COLENSO, s. 285–286.

⁵⁰⁰ DIVER, Luke, *Perceptions Versus Reality? Newspaper Coverage on the Anglo-Zulu War of 1879*, Maynooth 2010, s. 17.

⁵⁰¹ PEERS, *Battlefield Guide*, s. 61.

⁵⁰² Ve stejné době mělo dojít k zatmění slunce, které ještě více snižovalo bojeschopnost britských jednotek.

⁵⁰³ PEERS, *Minute by Minute*, s. 86–91.

⁵⁰⁴ YOUNG, s. 48, 59–64.

⁵⁰⁵ PEERS, *Battlefield Guide*, s. 69–71.

⁵⁰⁶ Záznam projevu ministra kolonií Hicks-Beache na půdě britského parlamentu v reakci na ztráty u Isandlwany, 21. ledna 1879, CS, s. 45–46.

⁵⁰⁷ *The British Medical Journal*, 10. července 1880.

⁵⁰⁸ LOCK, *Zulu*, s. 147–148. srv. *The Daily News*, 11. února 1879.

utržila Chelmsfordova pověst, čest 24. pluku, který ztratil v boji tři korouhve Jejího Veličenstva,⁵⁰⁹ a sebejistota britské společnosti.⁵¹⁰ Ztráty na zulské straně jsou těžce odhadnutelné, jelikož Britové neměli možnost zaznamenat přesný počet potvrzených zabití.⁵¹¹ Vědecká veřejnost se však shoduje na minimálním čísle 1000 padlých domorodců, ale je vysoce pravděpodobné, že se jednalo až o dvojnásobek. Britská periodika zulské ztráty značně přeceňovaly; obvykle se totiž setkáme s číslem až 5000 padlých domorodců.⁵¹²

S ohledem na výše zmíněné je na první pohled viditelný rozdíl mezi zulským a britským přístupem. Domorodci po objevení britské armády začali ihned konat, zatímco Chelmsford zanedbal přípravy a zcela nezodpovědně a bojechtivě vyrazil za domorodými zvědy. Zda se jednalo o zulský záměr, či náhodu, není možné s jistotou určit, ale je pravděpodobné, že vzhledem k dalším potyčkám mezi Chelmsfordovou kolonou a zulskými harcovníky se jednalo o součást zulské strategie. Dále je možné konstatovat, že Pullein a Durnford v bitvě učinili několik chyb, avšak výsledek bitvy i přesto vycházel především z Chelmsfordova pochybení a zulské iniciativy. Pullein pochybil především v rychlém stažení pravého křídla, čímž započal faktický rozpad pozic britských jednotek. Durnford na druhou stranu jednal příliš aktivně; zcela zbytečně se před bitvou přidal ke zvědům s celou svou kolonou, což ve své podstatě vyústilo pouze ve ztrátu odpališť Congrevových raket. Chyba přišla i v aktivním harcovnictví, neboť Durnfordovi jezdci záhy přišli o munici museli se vrátit do tábora, čímž bez varování padlo levé křídlo britské armády. Hromadný chaos a stále se přibližující Zuluové proto dokázali jednoduše obklíčit britské jednotky. Někteří historici porážku často zdůvodňují útekem několika stovek příslušníků pomocných sborů,⁵¹³ avšak autor zastává názor, že jejich počty a chabá výbava by v žádném případě nemohly bitvu rozhodnout ve prospěch Britské strany.

Pokud se zaměříme přímo na bojiště je možné v britském přístupu najít několik trhlín. Tradičním zdůvodněním porážky byl nedostatek munice, nikoliv však v počtu ale v distribuci. Tento pohled představil již Horace Smith-Dorrien,⁵¹⁴ jeden z mála přeživších bitvy u Isandlwany a budoucí vlivný generál. Hlavní problém tkvěl v muničních bednách, které byly zamčeny měděným zámekem, jenž musel být otevřen šroubovákem. Těch však bylo málo, a k tomu měly být zrezivělé. Právo na odemykání beden navíc měli jen zásobovací důstojníci, kteří ke všemu odmítali předávat munici komukoliv jinému než červenokabátníkům, a to i přes

---

⁵⁰⁹ Královny barvy se snažili na přímí Pulleinův rozkaz zachránit poručíci Melvill a Coghill, avšak oba zahynuli při výkonu rozkazu. Po své smrti byli následně vyznamenáni *in memoriam* Viktoriinným křížem.

⁵¹⁰ LOCK, *Zulu*, s. 220–222.

⁵¹¹ KNIGHT, *Isandlwana*, s. 86.

⁵¹² *The Daily News*, 11. února 1879.

⁵¹³ THOMPSON, P. S., *The Many Battles of Isandlwana: A Transformation in Historiography*. In: *Historia: Ampelike Orgaan* 52, 2007, 1, s. 179.

⁵¹⁴ SMITH-DORRIEN, Horace L., *Memories of Forty-Eight Years' Service*, Oxford 2014 s. 30–31.

fakt, že někteří příslušníci pomocných sborů se ochotně nabízeli.⁵¹⁵ Zmíněné důvody jsou však spíše výplodem britské propagandy, která zkrátka nemohla přiznat porážku a pochybení britského vedení. Z logiky věci nemohl počet a kvalita šroubováků mít roli, neboť každý voják byl schopen prolomit zámek jednou ranou pažby své zbraně. Problém nastal až v pozdější fázi bitvy, kdy zásobování mezi bednami a střeleckou linií bylo stále více ovlivňováno chaosem na bojišti a opakovaně vynuceným ústupem britského pravého a levého křídla i středu naráz. Pokud pomíneme problematiku zásobování, tak Britové učinili chybu i ve vymezení bráněného perimetru. Následující bitva u Rorke's Drift jasně ukázala, že obrana menšího perimetru razantně zvyšovala rychlost zásobování a vzájemnou obranu tedy i celkovou bojeschopnost střeleckého uskupení. Příliš rozestoupené britské jednotky sešikované do linií se na větším prostranství nechaly obklíčit, což umožnilo domorodcům proniknout mezerami v britských formacích a zpečetit jejich osud. Právě tento fakt se stal jednou z největších zkušeností pro Brity, neboť v dalších střetnutích se vždy snažili bránit úzký perimetr, nevyužívali liniové formace a raději zaujali formaci karé.⁵¹⁶

Jedinou šancí pro prohrávající Brity mohl být Chelmsford, ale ten se i přes opakované žádosti Pulleinových posílů odmítal vrátit. Ke změně došlo až ve 13:30, kdy George Hamilton-Brown apeloval na vrchního velitele slovy: „*Probůh vraťte se už, tábor je obklíčen a bojím se, že události nabírají špatný směr.*“ Chelmsford nějakou dobu váhal a vracet se se svými jednotkami začal až v 14:25, když už bylo po *de facto* po bitvě.⁵¹⁷ Někdy kolem západu slunce dorazil do tábora a když uviděl katastrofu tak pouze utrousil: „*Vždyť jsem nechal na obranu tisíc mužů!*“. Vzhledem k pozdním hodinám se sklíčený Chelmsford rozhodl setrvat se svou armádou na bojišti,⁵¹⁸ přičemž ráno 23. ledna v 5:00 Britové spatřili skutečný rozsah porážky. O půl hodiny později pak začali spořádaně pochodovat zpět do Rorke's Drift.⁵¹⁹ Ve stejné době se Chelmsford pokusil najít viníka porážky;⁵²⁰ nakonec jej našel v osobě Durnforda, který byl krivě považován za zastávce absence opevnování tábora a měl během samotné bitvy několikrát porušit rozkazy. Tato obvinění byla nicméně rychle vyvrácena, přičemž hlavním kritikem Chelmsforda se stal sám Wolseley.⁵²¹

I přes velikost zulského vítězství se Kečvajo nedočkal konce války. Výsledek bitvy paradoxně zpečetil osud zulského národa, neboť si vyžádal reakci většiny tehdejších periodik

---

⁵¹⁵ PEERS, *Battlefield Guide*, s. 65.

⁵¹⁶ Tamtéž, s. 68–69.

⁵¹⁷ PEERS, *Minute by Minute*, s. 93.

⁵¹⁸ LOCK, *Zulu*, s. 224–225.

⁵¹⁹ PEERS, *Minute by Minute*, s. 142.

⁵²⁰ *Western Morning News*, 3. března 1879.

⁵²¹ THOMPSON, *Battles of Isandlwana*, s. 178.

i britské společnosti.⁵²² Britští poslanci ve své podstatě začali válku proti Zuluům podporovat,⁵²³ což z dlouhodobého hlediska znamenalo konec *KwaZulu*, neboť domorodci zkrátka neměli lidské, technické ani hospodářské kapacity, aby zabránili delší invazi. Frere změn v postoji vlády využil a okamžitě zažádal o nové posily, které se v následujících měsících do jihoafrického regionu skutečně dostaly.⁵²⁴ Nehledě na vše, co bylo napsáno, se bitva u Isandlwany stala symbolem statečného a zoufalého odporu domorodců a zároveň i jednou z nejpotupnějších porážek Britského impéria,⁵²⁵ se kterým se britská společnost nedokázala dlouhé dekády vyrovnat.

5.3 Obrana Rorke's Drift

Výsledek bitvy u Isandlwany zajisté způsobil drtivé ztráty invazní armádě, nicméně v žádném případě nevyřadil Brity definitivně z konfliktu. Woodovy i Pearsonovy jednotky stále pokračovaly ve výkonu služby, zatímco Chelmsford měl i nadále k dispozici většinu ze svého uskupení. Po vítězství se zulská vojska vesměs vydala k pohraničí, kde Kečvajo několikrát explicitně zakázal jakýkoliv útok na britské území. Tento rozkaz však ignoroval jeho bojechtivý bratr Dabulamanzi, jenž u Isandlwany vedl záložní *impi* o síle 3000 až 4000 bojovníků.⁵²⁶ V bitvě samotné tvořili nevyužitou zálohu, ale po masakru britských jednotek začali neprodleně pronásledovat přeživší až k Rorke's Drift, vzdálenému pouhých 6 mil směrem na západ. K dalšímu změření sil mezi Zuluy a Brity pak došlo jen hodinu po bojích u Isandlwany.⁵²⁷

Původním velitelem zodpovědným za chod posádky v Rorke's Drift byl major Spalding, ten nicméně kolem pravého poledne odjel do Helpmekaaru, vzdáleného asi 11 mil na jihovýchod, aby zkontroloval důvod zpoždění posil.⁵²⁸ Velení následně přenechal poručíkovi Johnu Chardovi, který se do oblasti dostal již 17. ledna, aby dohlédl na výstavbu předsazených opevnění a oprav infrastruktury.⁵²⁹ O katastrofě u Isandlwany se Britové v regionu začali dozvídat kolem 15:10, když k Chardovi operujícímu asi kilometr od Rorke's Drift dorazil jeden z mála přeživších; poručík Gert Adendorff.⁵³⁰ Vzápětí se informace dostaly přímo do britského postu, což donutilo poručíka Gonvilla Bromheada spěšně svolat válečnou

---

⁵²² *Western Morning News*, 10. března 1879. srv. *The Bristol Mercury and Daily Post, Western Countries and South Wales Advertiser*, 10. března 1879.

⁵²³ United Kingdom, House of Lords, 3rd Series, Vol. 244, 25. března 1879, c. 1607, c. 1608.

⁵²⁴ *The Standard*, 11. února 1879.

⁵²⁵ Dopis Henryho Curlinga své matce, 2. února 1879, CL, s. 91–95.

⁵²⁶ YORKE, Edmund, *Rorke's Drift 1879*, Stroud 2001, s. 74.

⁵²⁷ KNIGHT, Ian, *Rorke's Drift 1879: Pinned Like Rats in a Hole*, Toronto 1996, s. 21–23.

⁵²⁸ RATTRAY, s. 69.

⁵²⁹ KNIGHT, *Fortifications*, s. 36.

⁵³⁰ YORKE, s. 81.

poradu, kterou následovala okamžitá dezerce 50 příslušníků pomocných sborů.⁵³¹ Po několika slovních výměnách se přítomní důstojníci Chard, Bromhead, Dalton a Reynolds shodli na nutnosti obrany Rorke's Drift,⁵³² přičemž evakuaci definitivně zamítli, jelikož vystavení se protivníkovi na volném prostranství by znamenalo jistou zkázu. Chard následně začal vydávat adekvátní rozkazy vedoucí k opevnění celého perimetru.⁵³³

Ke správnému pochopení samotného střetnutí je nutné se zaměřit na rozložení britského opevnění a počet vojenského personálu. Vzhledem k tomu, že Rorke's Drift dříve fungovalo jako skladiště a misijní stanice, Britové mohli využít menší zemědělské stavení, skladiště a větší budovu, jež od začátku invaze sloužila jako polní nemocnice.⁵³⁴ Obránci měli k dispozici 20 000 kusů munice a mnoho dalších zásob, přičemž hlavním problémem se stal samotný počet dostupného personálu.⁵³⁵ Jednalo se o 140 pěšáků, asi 10 příslušníků koloniální domobrany a kolem 400 domorodých pomocníků.⁵³⁶ Zmíněné jednotky se daly ihned do výstavby různých druhů opevnění; u budov došlo k částečnému vyklizení interiéru, zabarikádování dveří a vytvoření střílen, celý obranný perimetr byl obehnán barikádami složenými z plněných pytlů, sudů, různorodých dřevěných přepravků a beden. Určité defenzivní prvky poskytovala i ohrada pro dobytek, příkop a všudypřítomná buš.⁵³⁷ V konečném měříku systém britské fortifikace značně limitoval zulskou početní převahu a dával Britům šanci na úspěšnou obranu.

Kolem 16:00 bylo opevnění definitivně postaveno, zásoby přesunuty do centra bráněného perimetru a všichni muži vyčkávali na pozicích. Ve stejnou dobu se Chard dozvěděl o zhruba 100 přeživších jezdcích z natalského pomocného sboru, kteří se nakonec pod vedením poručíka Hendersona k Britům u Rorke's Drift přidali.⁵³⁸ Mezitím došlo k blíže neurčenému výstřelu, jenž vyděsil většinu z 400 domorodých pomocníků, čímž se počet britských vojáků ustálil na zhruba 150⁵³⁹ pěšácích a 100 jezdcích.⁵⁴⁰ V 16:15, kdy Britové spatřili na úbočí 350 yardů vzdáleného kopce Oscarberg (*Shiyane*) postupující zulskou *impi*, došlo k faktickému započetí bitvy. Iniciativu převzali Hendersonovi jezdci, avšak po přiblížení k zulské *impi* se obrátili na útěk a do bitvy již nezasáhli.⁵⁴¹ Bromhead na nastalou situaci

---

⁵³¹ KNIGHT, *Rorke's Drift*, s. 36.

⁵³² PEERS, *Minute by Minute*, s. 98.

⁵³³ YORKE, s. 85.

⁵³⁴ KNIGHT, *Fortifications*, s. 35.

⁵³⁵ YORKE, s. 92–93.

⁵³⁶ KNIGHT, *Rorke's Drift 1879*, s. 25–28.

⁵³⁷ KNIGHT, *Fortifications*, s. 35–37.

⁵³⁸ PEERS, *Minute by Minute*, s. 104.

⁵³⁹ Moderní zdroje se shodují na čísle 154, nicméně dobové hlášení zmiňuje pouze 151: Oficiální hlášení posádky, 25. ledna 1879, CS, s. 94–98.

⁵⁴⁰ PEERS, *Minute by Minute*, s. 106.

⁵⁴¹ YORKE, s. 99.

zareagoval rozkazem vystavět další barikády, tentokrát uprostřed celého perimetru a celkovým zpevněním stávajících opevnění, která nově začala dosahovat výšky až 6 stop.⁵⁴²

Mezi 16:30 a 17:00 došlo k sérii zulských útoků na jižní a severovýchodní barikádu, nicméně obráncům se dařilo domorodce několikrát odrazit. Zuluové záhy začali využívat své střelce na kopci Oscarberg, avšak Britům se podařilo zažehnat i toto nebezpečí. Následující hodinu domorodci zesílili nápor na opevnění obránců, přičemž někteří zulští bojovníci dokázali překonat severní stranu a zatlačit Brity k částečnému vyklizení severních obranných pozic.⁵⁴³ Odolávající pěchota však odpověděla drtivým útokem na bodáky, který Zuluy vytlačil z bráněného perimetru. Kolem 18:00 si Chard uvědomil, že severní strana nebyla dlouhodobě udržitelná a rozkázal ke stažení za vnitřní barikádu.⁵⁴⁴ Ve stejné době probíhaly boje v nemocnici, kde po sérii hrdinských činů některých z Britů, došlo k záchraně 9 z 11 pacientů. Zuluové mezitím při postupu podpálili nemocnici, načež se veškeré britské síly stáhly ke skladišti a zemědělskému stavení.⁵⁴⁵ Právě sálající plameny paradoxně umožnily obráncům vést boj i ve tmě, což v konečném měřítku rozhodlo o přežití noci.⁵⁴⁶ Následující hodiny docházelo k dalším sériím útoků, které v 22:00 donutily Brity definitivně ustoupit k masivně opevněnému skladu. Nekončící nápor domorodců však probíhal i přes noc, přičemž v 4:00 Zuluové konečně ustoupili.⁵⁴⁷ O tři hodiny později se sice opět objevili, nicméně k útoku již nedošlo. V dále totiž zahlédli předsunuté Chelmsfordovy jednotky, které definitivně obrátily útočníky na útěk. Jednalo se o záchranu na poslední chvíli, neboť obráncům zbývalo jen 900 kusů munice.⁵⁴⁸

Při obraně Rorke's Drift padlo oficiálně na 17 Britů a 351 Zuluů, avšak ztráty domorodců byly v konečném měříku minimálně dvojnásobné.⁵⁴⁹ Britové totiž pohřbili za života dalších 500 raněných Zuluů; jednalo se o určitý projev pomsty za Isandlwana,⁵⁵⁰ což konec konců dokládají i slova příslušníka natalské jízdni policie Wiliama J. Clarka: „*Pohřbili jsme zraněné s mrtvými [...] byli jsme záštiplní a nešetřili jsme zraněné.*“ O počtu zhruba 850 mrtvých se zmiňuje i většina účastníků obrany,⁵⁵¹ nicméně je třeba brát v potaz, že samotné události u Rorke's Drift se staly námětem mnoha příběhů, pamětí a zkazek obvykle podávajících zkresleně podané informace. Nehledě na to se však jednalo o ojedinělý výkon,

---

⁵⁴² KNIGHT, *Fortifications*, s. 36–37.

⁵⁴³ HOLME, Norman, *Silver Wreath; Being the 24th Regiment at Isandlwana and Rorke's Drift 1879*, Trenton 1979, s. 61–62.

⁵⁴⁴ PEERS, *Minute by Minute*, s. 116, 135.

⁵⁴⁵ HOLME, s. 63.

⁵⁴⁶ EMERY, Frank, *Red Soldier, Letters from the Zulu War, 1879*, Stoughton 1977, s. 132–134.

⁵⁴⁷ RATTRAY, s. 76–77.

⁵⁴⁸ HOLME, s. 65.

⁵⁴⁹ YOUNG, s. 88–89. srv. Oficiální hlášení posádky, 25. ledna 1879, CS, s. 97–98.

⁵⁵⁰ EMERY, s. 139–140.

⁵⁵¹ LOCK, *Zulu*, s. 232.

díky čemuž bylo hned 11 z obránců vyznamenáno Viktoriiným křížem.⁵⁵²

Hrdinství jednotlivých obránců může dobře přiblížit příběh desátníka natalské domobrany Christiana Ferdinanda Schiesse, který byl vyznamenán za: „*Nepopsatelnou statečnost při obraně Rorke's Drift, [...] kdy se navzdory tomu, že byl před několika dny zraněn do nohy, se velmi vyznamenal, když bránil opevnění svým bajonetem; při jedné příležitosti, kdy se celá posádka stáhla do vnitřního perimetru, tak se rozhodl na vlastní pěst překonat obranu vytvořenou z plněných pytlů a sám zaútočit na zulského střelce, který ohrožoval jeho spolubojovníky. Schiesse jej a další dva dokázal zabít a následně se zvládl znovu vrátit do perimetru vnitřní obrany.*⁵⁵³ O to smutnější je, že po rozpuštění domobrany zemřel při cestě do Velké Británie v roce 1884 na vyhladovění.⁵⁵⁴

Pokud se zaměříme přímo na bojiště, tak obrana Rorke's Drift poukázala na tři skutečnosti. Za prvé se definitivně osvědčila obrana menšího perimetru, kdy i malá posádka dokázala zabránit masám Zuluů zvítězit; Chelmsford si toto uvědomil, neboť během každého dalšího přesunu nechával rozkázat k výstavbě opevněného tábora. Za druhé, domorodé sbory znovu ukázaly, že na ně nebyl v boji spoleh, což do budoucna donutilo Brity počítat výhradně se svými pravidelnými jednotkami. Za třetí, Zuluové nebyli ve své podstatě schopni překonat britské opevněné pozice, což omezilo jejich šanci na výhru pouze během polní bitvy. Toto střetnutí perfektně poukazuje na vliv zulské psychiky a s ní souvisejícího stylu vedení boje. Autor naráží na problematiku střelných zbraní, které v rukou Zuluů zabily 5 z 17 obránců, ačkoliv je v bitvě využívali jen zhruba hodinu. Zuluové se je zkrátka nenaučili správně používat, respektive se jejich využití ve větším množství bránili. Jednalo se dle jejich smýšlení o zbraň zbabělce, přičemž čest v boji byla pro domorodce vším.⁵⁵⁵ Stejný problém nastal i v bojechtivosti jednotlivých indunů, kdy rozkazům krále Kečvaja, jenž si jako jeden z mála uvědomoval úskalí dobývání britských opevněných postů, téměř nikdo nenaslouchal: „*Kdo dal rozkaz k útoku, když již na poli je jeden běloch lepší než deset Zuluů?*“⁵⁵⁶ Sám Dabulamanzi zdůvodnil útok slovy: „*Chtěl jsem jen, aby si válečníci zabojovali.*“⁵⁵⁷ Tragikomické vysvětlení, nicméně perfektně vystihující zulský pohled na válku. Dabulamanzi zůstal i nadále v pozici jednoho z nejdůležitějších indunů a to i přes to, že mu král neuposlechnutí rozkazů nikdy úplně neodpustil.⁵⁵⁸ Za zmínku stojí i problematika případných britských posil, neboť Chelmsford nebyl jediný, jak se obvykle traduje, který se obležené posádce snažil pomoci.

---

⁵⁵² RATTRAY, s. 72.

⁵⁵³ Informace o výkonu služby desátníka Ch. F. Schiesse, London-Kew (TNA), War Office (WO) 98/4/55.

⁵⁵⁴ SCHEURER, K., *History of the Swiss in Southern Africa Schiess*. In: *Military History Journal* 9, 1993, 3, s. 4.

⁵⁵⁵ KNIGHT, *Rorke's Drift 1879*, s. 38.

⁵⁵⁶ GUY, s. 566.

⁵⁵⁷ KNIGHT, *Rorke's Drift 1879*, s. 22, 35.

⁵⁵⁸ Tamtéž, s. 21–23.

Jednalo se i o dvě roty 24. pluku, které se měly přiblížit ve večerních hodinách k Rorke's Drift, ale když zahlédly plameny, tušily britskou porážku a ihned ustoupily do Helpmekaaru, kde započaly přípravy na boj.⁵⁵⁹

Obranou u Rorke's Drift ve své podstatě skoro na dva měsíce skončila jakákoliv větší aktivita Chelmsfordovy kolony, neboť vrchní velitel očekával přísun nových posil, aby mohl znovu obnovit pochod na Ulundi.⁵⁶⁰ Samotné vítězství mělo nezměrný vliv na britskou morálku, a dle dobových pramenů právě přesvědčilo vládu Jejího Veličenstva, aby vyčlenila více financí a jednotek do jižní Afriky.⁵⁶¹ I přesto se však v britském parlamentu objevovaly určité dotazy, zda Frerův postup, případně zpodobňování Kečvaja, jakožto válečného štváče bylo oprávněné. Jeden z poslanců sir Arthur Sullivan položil ministrovi Hicks-Beachovi otázku: „*Colenso několikrát explicitně zdůraznil, že král Kečvajo byl do války vehnán a již několikrát se pokusil o uzavření míru, který by obsahoval splnitelné požadavky.*“⁵⁶² Ministr pro kolonie však odvětil: „*Nevím, z jakého důvodu Colenso toto říká, ale zprávy, které se ke mě dostaly, jasně tvrdí, že indunové jednali na přímý Kečvajův rozkaz.*“⁵⁶³ Z toho je jasně viditelné, že vláda Jejího Veličenstva v tomto bodě již zcela podpořila politiku imperialismu, respektive spíše věřila, že vyhlášení války bylo zkrátka nevyhnutelné. Těžiště bojů se mezitím přesunulo na sever a jihovýchod *KwaZulu*, kde vojáci z Woodovy a Pearsonovy kolony sváděli s domorodci četné potyčky.

5.4 Woodova kolona – boje na severu *KwaZulu*

Vzhledem k tomu, že na severu *KwaZulu* nedošlo v lednu ani únoru k žádné z větších bitev, je počínání severní kolony mnohokrát přehlíženo. Wood měl k dispozici kolem 2000 červenokabátníků z 13. a 90. pluku, 300 příslušníků pomocných sborů, 200 natalských jezdců pod vedením podplukovníka sira Redverse Bullera a 6 děl.⁵⁶⁴ Cílem výpravy bylo vedle obsazení severovýchodních oblastí *KwaZulu* i rozdrčení bojeschopnosti mocného klanu *abaQulusi* vedeného vlivným vůdcem Msebe kaMadaka. Kečvajo naopak žádal induna, aby zajistil zastavení jakéhokoliv postupu britských jednotek tímto směrem.⁵⁶⁵ Msebe měl výhodu především ve znalosti hornatého, těžce prostupného terénu, a navíc disponoval neočekávaným

---

⁵⁵⁹ YORKE, s. 161.

⁵⁶⁰ LABAND, *Historical Dictionary*, s. 5.

⁵⁶¹ *The Daily Telegraph*, 13. února 1879.

⁵⁶² United Kingdom, House of Lords, 3rd Series, Vol. 246, 26. května 1879, c. 1235.

⁵⁶³ Tamtéž, c. 1236.

⁵⁶⁴ GREAVES, Adrian, *Crossing the Buffalo: The Zulu War of 1879*, London 2005, s. 254.

⁵⁶⁵ LABAND, *Historical Dictionary*, s. 225, 324.

spojencem, a sice vyhoštěným svazijským princem Mbilinim⁵⁶⁶ waMswatiho.⁵⁶⁷ Wood cílil především na dobytí náhorních osad ležících na vrcholcích pohoří Zungwini. Jednalo se především o Hlobane a Ityenku, které považoval za pomyslný symbol zulského odporu. Jejich dobytí mělo zabezpečit britské zásobovací linie a donutit okolní zulské klany se vzdát bez krveprolití.⁵⁶⁸

Woodova operace započala fakticky 13. ledna 1879, kdy dosáhl v čele své kolony osady Bemba's Kop. Na místě setrval pár dnů, přičemž 18. ledna postoupil k řece Insegane, kde Bullerovi jezdcí svedli úspěšnou potyčku se Zuluy.⁵⁶⁹ Následující den dobyli osadu induna Tinta, načež začali s výstavbou pevnosti, která je dodnes známá právě jako pevnost Tinta.⁵⁷⁰ V tomto bodě se většina Zuluů stáhla do již zmíněných náhorních osad, na které se Britové plánovali zaměřit. Ráno 20. ledna rozkázal Wood k prozkoumání samotné hory Zungwini, přičemž vedením mise byl pověřen Buller v čele 104 jezdců. Během několika hodin se Britům podařilo nalézt několik menších osad, nicméně brzy se ukázalo, že v okolí se nacházelo na 1000 zulských bojovníků. Ti dokázali britské jezdce obklíčit na blíže nespecifikovaném svahu, avšak Evropanům se i přes brilantní tah domorodců podařilo ze sevření dostat a ustoupit za řeku Bílá Umfolozi.⁵⁷¹ Zuluové bělochy následovali, avšak jezdecktvu se zdařilo domorodce obrátit na útěk. Na straně Britů se nenacházel žádný padlý, přičemž Afričané ztratili asi 12 mužů.⁵⁷² Vynucený i když logický ústup byl však ve své podstatě britskou porážkou.

Wood se rozhodl Bullera podpořit a v noci mezi 21. a 22. lednem započal společný postup na horu Zungwini. Při výstupu kolem ranních hodin se podařilo Britům odehnat neurčitý počet zulských bojovníků a zabavit velké množství skotu.⁵⁷³ V dále se navíc podařilo zahlédnout zulskou *impi* o síle asi 3000 mužů, avšak Wood útok ze strategických důvodů zamítl. K obnovení operace došlo 24. ledna, kdy se dobyvatelé pokusili zaútočit na zulské osady Ntendeka a Hlobane. Během cesty se podařilo soustředěnou dělostřeleckou palbou a rázného postupu pravidelných jednotek zabít na 50 příslušníků zmíněné zulské *impi*, která následně ustoupila na horu Hlobane.⁵⁷⁴ V této době se však k Woodovi dostal posel, který informoval o katastrofě u Isandlwany. Britský velitel si rychle uvědomil, že celá zulská armáda

---

⁵⁶⁶ Jednalo se o zajímavou osobnost, kterou vyhnal vlastní bratr Mbandzeni do exilu. Mbilini poté našel útočiště na hranicích *KwaZulu*, odkud několikrát inicioval nájezdy na britské území. Jeho vydání spravedlnosti se stalo jedním z bodů britského ultimáta. Zuluové však neměli prostředky jej vydat, a navíc se jevil jako potenciální spojenc v možném konfliktu.

⁵⁶⁷ MORRIS, s. 357–358.

⁵⁶⁸ GREAVES, *Battles*, s. 84.

⁵⁶⁹ ROTHWELL, John Sutton, *Narrative of the Field Operations Connected with the Zulu War of 1879*, Bloomington 1991, s. 50.

⁵⁷⁰ KNIGHT, *Fortifications*, s. 47.

⁵⁷¹ ROTHWELL, s. 51.

⁵⁷² SAUL, s. 193–194.

⁵⁷³ ROTHWELL, s. 51–52.

⁵⁷⁴ LABAND, *Historical Dictionary*, s. 50, 116.

se mohla nacházet maximálně 35 mil od jeho kolony, načež rozkázal ke stažení do pevnosti Tinta. Wood však pevnost považoval za zcela nedostačující po stránce opevnění i zásobování, přičemž stejný pohled měl i na Bemba's Kop. Jedinou možností se jevila Kambula, kam nakonec 31. ledna dorazil i se svou kolonou.⁵⁷⁵

Ve stejné době Chelmsford napsal Woodovi zprávu: „*Očekávejte útok celé zulské armády každým dnem.*“⁵⁷⁶ Wood sdílel stejný pohled, díky čemuž je obecně zastáván názor, že severní kolona se stáhla a ve své podstatě nevyvíjela až do závěrečné fáze války žádnou aktivitu. Ve skutečnosti však Wood inicioval během února a března několik úspěšných nájezdů, které držely v šachu značný personál zulské armády a zároveň sužovaly její zásobování. Obvykle se jednalo o odvetné údery, neboť Zuluové, opět proti rozkazu krále Kečvaja, napadli i samotné britské území; za zmínku stojí například drancování Transvaalské zemědělské komunity Lüneburg mezi 10. a 11. únorem.⁵⁷⁷ Nicméně je možné konstatovat, že ačkoliv neměl Wood příliš možností, podařilo se mu z mála vytěžit maximum. Jeho pasivní počínání bylo postaveno na logickém úsudku, kdy nehodlal stát proti síle celé zulské *impi*, neboť porážka další kolony by mohla ukončit celou invazi. Často je přehlížen i fakt, že v severních šarvátkách se osvědčilo evropské jezdecktvo, které následně Chelmsford nasadil ve větším množství v závěrečných střetnutích války. Nehledě na to se však Zuluům podařilo zablokovat britský postup na severu své domoviny, přičemž k obdobnému výsledku dospěli i na jihovýchodě své domoviny.

5.5 Obléhání Eshowe

Chelmsfordovy rozkazy na jihovýchodě *KwaZulu* plnila Pearsonova kolona, skládající se z téměř 800 příslušníků pravidelných pěších sborů, 117 členů koloniální domobrany, 312 jezdců, dvou děl, stejného počtu odpališť Congrevových raket a jedním⁵⁷⁸ Gatlingovým kulometem.⁵⁷⁹ Podporu celému uskupení poskytovalo na 600 civilistů, kolem 2500 příslušníků domorodých pomocných sborů, a dokonce i námořníci z korvety *HMS Active*.⁵⁸⁰ Mezi 11. a 20. lednem nedošlo k žádnému kontaktu s domorodci, nicméně se Britové doslechli o přítomnosti 6000 *impi* v osadě Gingindlovu. Následující den se dobyvatelé rozhodli do vesnice napochodovat a následně ji bez milosti vypálili. Neustále sílicí *impi* pod vedením induna Godide kaNdlela se však nacházela hned několik mil na jihovýchod, přičemž zničení

⁵⁷⁵ GREAVES, *Crossing the Buffalo*, 254–255.

⁵⁷⁶ KNIGHT, *Fortifications*, s. 47–48.

⁵⁷⁷ SAUL, s. 197–199.

⁵⁷⁸ Jednalo se o první využití kulometu Brity při vedení pozemní kampaně.

⁵⁷⁹ RATTRAY, s. 120–121.

⁵⁸⁰ GREAVES, *Battles*, s. 94.

Gingindlovu ji vyprovokovalo, aby s požehnáním krále Kečvaja vyrazila v ústrety britským jednotkám.⁵⁸¹ Původně se mělo jednat o noční přepadení, ale Zuluové si nebyli jisti lokalitou britského tábora ani přesnou podobou krajiny a raději se rozhodli zaujmout přepadové postavení u blízké řeky Inyezane.⁵⁸²

Pearsonovy jednotky se k řece dostaly 22. ledna kolem 7:00 a ihned rozbily přechodný tábor. V dálce se navíc podařilo průzkumníkům Britského impéria objevit zulskou předsazenou hlídku, na což Pearson zareagoval rozkazem určeným poručíku Hartovi, aby v čele jedné roty pomocných sborů nepřítele zneškodnil.⁵⁸³ Záhy se však ukázalo, že se nejednalo o hlídku, ale o celou 6000 *impi*, která pomocné sbory zahнала a zabila několik evropských důstojníků. Britské jednotky v táboře však dokázaly spěšně zaujmout obranné pozice a Zuluy, kteří na dobyvatele útočili, bez potíží zahnali.⁵⁸⁴ Následný britský protiútok se nesl na vlně úspěšného postupu, kdy se Pearsonovým mužům nejdříve podařilo obsadit vyvýšeninu za řekou Inyezane a následně střelbou z Gatlingova kulometu zahnat celou zulskou armádu k útěku.⁵⁸⁵ V 9:30 bylo po bitvě; na místě padlo téměř 400 Zuluů, 10 Britů a 107 příslušníků domorodých pomocných sborů.⁵⁸⁶

Ačkoliv je zmíněné střetnutí obvykle zastihováno událostmi u Rorke's Drift a Isandlwany, Britům přineslo cenné poznatky a zkušenosti. Situace u Inyezane byla podobná té u Isandlwany, neboť Britové taktéž neměli přesné informace o blízkosti zulské *impi*, přičemž nečekaný útok mohl zmasakrovat nepřipravené vojáky. U Inyezane se však Britům podařilo zaujmout těsnou obrannou formaci a následně díky technické převaze a rychlému protiútoky Zuluy zmasakrovat. Pearsonova kolona tedy za první mohla bez jakýchkoliv potíží dosáhnout Eshowe; za druhé značně oslabil zulskou *impi* a to jak po psychické, tak po fyzické stránce⁵⁸⁷ a za třetí poukázala na případnou využitelnost Gatlingových kulometů. Jeden dobře umístěný kus této techniky mohl zastavit útok celé zulské *impi* či ji rovnou zničit.

Dne 23. ledna se koloně podařilo dosáhnout Eshowe; podobnost s Rorke's Drift je očividná, lokalita disponovala misijní stanicí, sklady a dalšími přilehlými budovami.⁵⁸⁸ Britové si nicméně přáli Eshowe přetvořit v pevnost, která by plnila roli výchozí základny pro útok na Ulundi.⁵⁸⁹ Výstavba probíhala v plném proudu, přičemž 26. ledna se objevil

---

⁵⁸¹ GREAVES, *Battles*, s. 97–98.

⁵⁸² MORRIS, 549–550.

⁵⁸³ RATTRAY, s. 120.

⁵⁸⁴ SPIERS, s. 45. srv. *The Bristol Mercury and Daily Post, Western Countries and South Wales Advertiser*, 10. března 1879.

⁵⁸⁵ Svědectví bližší nespecifikovaného svědka, 17. února 1879, CS, s. 104–106.

⁵⁸⁶ YOUNG, s. 37–39.

⁵⁸⁷ GREAVES, *Battles*, s. 102–103.

⁵⁸⁸ *The Bristol Mercury and Daily Post, Western Countries and South Wales Advertiser*, 10. března 1879.

⁵⁸⁹ KNIGHT, *Fortifications*, s. 21–22.

Chelmsfordův posel. Nezmínil sice porážku u Isandlwany, avšak přetlumočil žádost vrchního velitele, aby jižní kolona přerušila veškeré operace a případně ustoupila zpátky do Lower Drift. Taktéž dodal, že bylo velmi pravděpodobně, že by se celá zulská armáda brzy dostala právě do Eshowe.⁵⁹⁰ Formát zprávy byl ve své podstatě stejný jako ve Woodově případě, načež Pearson nakonec usoudil, že cesta zpět by byla příliš riskantní, a proto se rozhodl společně se svou kolonou opevnit v pevnosti a vyčkávat na příchod britských posil.⁵⁹¹

Tímto fakticky započalo tzv. obléhání Eshowe, které vydrželo až do 3. dubna. Ačkoliv si Kečvajo v každém případě přál vyhnat Brity z *KwaZulu*, uvědomoval si i mizivou šanci na úspěch, která s obléháním přicházela. Boje u Rorke's Drift byly pro zulského krále dostačující zkušeností, přičemž Eshowe bylo oproti zmíněnému postu pravoúhlá pevnost o velikosti 200 na 50 yardů. Disponovala příkopem, vysokou dřevěnou zdí, sekundární linií obran a plnou silou britské kolony.⁵⁹² Tyto skutečnosti dávaly Zuluům jedinou šanci, a sice vyhladovět obránce, a právě na této premise ve své podstatě probíhalo celé obléhání. Pearson se snažil zajistit ochranu britských tažných zvířat a zásob, zatímco Zuluové se je snažili zničit.⁵⁹³ K prvním přestřelkám začalo docházet 2. února, nicméně domorodci ihned ustoupili a během celého února již nezaútočili. Dne 9. února se obránci dozvěděli o porážce u Isandlwany, načež Pearson začal uvažovat o stažení. Zásoby měly dojít na začátku dubna, přičemž několikrát žádal Chelmsforda o rozkazy, avšak žádné zprávy se nevracely. Britům tedy nezbylo nic jiného než drancovat zulské okolí, což mělo přivést čerstvé zásoby do pevnosti.⁵⁹⁴

Vůdcem Zuluů byl na Kečvajův rozkaz opět jmenován Dabulamanzi, pod jehož vedením se domorodcům podařilo v březnu odehnat většinu z britského skotu a vypálit přilehlé pastviny.⁵⁹⁵ Pearsonovy jednotky zareagovaly obsazením blízké nejmenované osady, avšak na žádný rozhodný odpor *impi* nenarazily. Byly však vystavovány neustálým útokům zulských záškodníků ukrytých v buši.⁵⁹⁶ Největší problém však nastal v době, kdy díky zdevastování pastvin nebyl dostatek potravy pro skot, což nutilo Brity každý den cestovat až k blízké říčce. Tam se však obvykle setkávali se zulskými válečníky, s nimiž museli svádět četné potyčky.⁵⁹⁷

Tříměsíční obléhání Eshowe, i přes kritický nedostatek zásob⁵⁹⁸ a rozšiřujících se

---

⁵⁹⁰ GREAVES, *Battles*, s. 104–105.

⁵⁹¹ SAUL, s. 88.

⁵⁹² KNIGHT, *Fortifications*, s. 22–24.

⁵⁹³ RATTRAY, s. 126.

⁵⁹⁴ THOMPSON, Paul Singer, *Black Soldiers of the Queen: The Natal Native Contingent in the Anglo-Zulu War*, New York 2006, s. 91–93.

⁵⁹⁵ LABAND, *Historical Dictionary*, s. 30.

⁵⁹⁶ YOUNG, s. 136.

⁵⁹⁷ CARRUTHERS, Bob, *The Zulu War Through Contemporary Eyes*, Barnsley 2012, s. 42–43.

⁵⁹⁸ *Western Morning News*, 10. března 1879.

nemocí uvnitř pevnosti, nakonec dopadlo zulským debaklem, kdy Britové ztratili na 137 mužů a domorodci až 1000 válečníků.⁵⁹⁹ Pearsonově koloně se navíc zdařilo vázat značnou sílu zulské armády a udržovat Kečvaja v neustálém strachu, že by Britové mohli z Eshowe zaútočit rovnou na Ulundi. Chelmsfordovy jednotky se do pevnosti dostaly až 3. dubna, což definitivně ukončilo zulské obležení.⁶⁰⁰ Ačkoliv zmíněné události měly jistý dopad na průběh invaze, rozhodně se nejednalo o klíčový faktor. K rozhodujícím bojům první britské invaze docházelo během března a na počátku dubna, kdy britská vojska dokázala porazit zulské *impi* u Kambuli a Gingindlovu.

5.6 Březnové boje – bitva u Intombe, Hlobane a Kambuli

Ze zmíněného průběhu britsko-zulské války je patrné, že první invaze totálně selhala. Pearsonova kolona byla obležena v Eshowe a musela spoléhat na záchranu od zbytku britských sil, zatímco Chelmsfordovo centrální uskupení se definitivně stáhlo do Rorke's Drift. Jediným vojensky operativním uskupením zůstala Woodova severní kolona, která se však mohla omezit pouze na přepady, či naopak obranu pohraničních oblastí. Chelmsford si toto selhání uvědomoval; ve své podstatě ztratil díky bojům s domorodci, nemocem či dezercím polovinu ze svého 15 000 vojska.⁶⁰¹ K vítěznému konci zkrátka potřeboval více jednotek, tudíž vyčkávání na posily přesně charakterizuje Chelmsfordovo počínání během února a většiny března.⁶⁰²

Kečvajova noční můra se však vyplnila; vláda Jejího Veličenstva začala válku oficiálně podporovat, načež Chelmsfordovi poskytla četné posily.⁶⁰³ Ministr pro kolonie měl sice určité pochybnosti a požadoval rychlé ukončení války, avšak vláda si nemohla v očích světové veřejnosti ani té své dovolit porážku.⁶⁰⁴ Vrchní velitel, potěšen novinkami, do Londýna napsal: „*Nedokáži vyjádřit pocit hrdosti a vděků, že Její Veličenstvo neztratilo důvěru v moji osobu.*“ Kečvajo na vše reagoval několikanásobnou snahou o podepsání míru,⁶⁰⁵ avšak to si Chelmsford, Frere a najednou i vláda v Londýně nemohli dovolit.

Již zmíněné únorové události, které vygradovaly přepadení Lüneburgu však Chelmsfordovi v jeho pověsti zrovna nenapomáhaly. Zuluové mezitím několikrát znovu zaútočili na menší britské zásobovací konvoje, a ačkoliv se Wood vždy pokoušel o odvetný

---

⁵⁹⁹ YOUNG, 137–140.

⁶⁰⁰ SPIERS, s. 50.

⁶⁰¹ LOCK, Ron, *Blood on the Painted Mountain: Zulu Victory and Defeat, Hlobane and Kambula, 1879*, London 1995, s. 96.

⁶⁰² NORRIS-NEWMAN, s. 145.

⁶⁰³ United Kingdom, House of Lords, 3rd Series, Vol. 244, 14. března 1879, c. 933.

⁶⁰⁴ DAVIS, s. 214.

⁶⁰⁵ SAUL, s. 240.

úder, kýžený efekt se nedostavoval. Zvláště útok na Lüneburg donutil Brity do této lokality vyslat čtyři roty z 80. pěšího pluku mající za úkol obranu celého regionu včetně zásobovacích tras.⁶⁰⁶ Na začátku března však došlo k události, kdy početný zásobovací konvoj vezoucí vojenské zásoby, včetně 90 000 kusů munice a několika odpališť Congrevových raket, se kvůli silným deštům nemohl včas dostat do nedalekého Meyer's Drift.⁶⁰⁷ Mezitím na nechráněný konvoj zaútočilo deset zulských zvědů, avšak Britům se podařilo útok odrazit. Zmínění domorodci však po ústupu informovali svého vůdce Mbiliniho, který záhy inicioval loupeživou výpravu.⁶⁰⁸

Ve stejnou dobu byl z Lüneburgu vyslán kapitán David Moriarty v čele 106 mužů, aby konvoj zajistili a dovedli zpět.⁶⁰⁹ Hlavní překážka se však jevila v umístění celého konvoje, který stál na protilehlém břehu řeky Intombe. Dne 7. března Britové sice řeku překonali, ale její hladina s postupujícími dny neustále stoupala.⁶¹⁰ Do 11. března se Moriartyho mužům podařilo dostat na břeh směrem na Lüneburg jen dva vozy z 16. Britům proto nezbývalo nic jiného než čekat na snížení hladiny, načež Moriarty rozkázal k rozložení tábora. Obrana se skládala z rozestavených vozů v trojúhelníkovém tvaru zády ke korytu řeky. Mezitím však začala hladina klesat, což obnažilo zadní nekrytou část tábora.⁶¹¹ Na druhé straně Intombe mezitím hlídkovalo na 30 Britů pod velením poručíka Harwarda. Ve večerních hodinách se navíc v oblasti objevilo asi 700 Zuluů pod Mbiliným vedením, který rozkázal k rannímu ataku pod rouškou mlhy.⁶¹² Útok samotný započal 12. března zhruba mezi 4:00 a 5:00 na odhalenou zadní část tábora, přičemž během několika minut bylo po boji.⁶¹³ Větší část britské posádky byla zmasakrována, přičemž asi 40 Britům pod vedením seržanta Anthonyho Bootha se podařilo přebrodit řeku a společně s Harwardovými muži utéct do Lüneburgu.⁶¹⁴ Zbytek městské posádky se poté šel přesvědčit o katastrofě; na místě Britové zahlédli stahující se domorodce, a nakonec i tři přeživší. Dobyvatelé téhož dne ztratili na 80 vojáků evropského původu včetně kapitána Moriartyho a jistého chirurga, zatímco Zuluové přišli asi o 30 bojovníků.⁶¹⁵

Na první pohled je možné srovnání s událostmi u Inyezane či ještě více u Rorke's Drift. U Intombe měli Britové mnohem menší početní nevýhodu než u Rorke's Drift, a přesto byli

---

⁶⁰⁶ LOCK, *Hlobane and Kambula*, s. 100–102.

⁶⁰⁷ RATTRAY, s. 88.

⁶⁰⁸ CARRUTHERS, s. 55.

⁶⁰⁹ Detailní hlášení publikované v periodiku *The Transvaal Argus*, 26. března 1879, CS, s. 109–110.

⁶¹⁰ YOUNG, s. 96.

⁶¹¹ RATTRAY, s. 88–89.

⁶¹² LOCK, *Hlobane and Kambula*, s. 106–107.

⁶¹³ United Kingdom, House of Commons, 3rd Series, Vol. 245, 21. dubna 1879, c. 704.

⁶¹⁴ Svědectví jednoho z přeživších desátníka Josiaha Sussense, 21. března 1879, CS, s. 113–114.

⁶¹⁵ YOUNG, s. 100–102.

během několika minut poražení. Z toho zcela vyplývá nutnost správně využitých fortifikačních prvků, coby základního stavebního kamene úspěšného britského vedení války proti Zuluům. Vyrušení zulské početní výhody a s ním související přenesení boje na blízko se definitivně stalo alfou i omegou britské taktiky. Vzhledem k tomu, že u Intombe se Britům nepodařilo vytvořit adekvátní obranu a v čas zaujmout postavení, tak Zuluové dokázali přesunout boj na blízko a tím dosáhnout rozhodného vítězství. Vedle zmíněného se již znovu projevila několikrát představená slabost britské invaze, a sice zásobování. Pomalé a těžce střežitelné konvoje byly jednoduše přepadnutelné, což vedlo ke značným finančním i materiálním ztrátám. S porážkou pochopitelně přišlo i další snížení Chelmsfordovy důvěry v Londýně, načež se vláda Jejího Veličenstva začala poohlížet po novém veliteli.⁶¹⁶

Události poté začaly nabírat rychlý spád; dne 13. března 1879 posádku v Kambule navštívil v doprovodu několika stovek bojovníků Kečvajův polorodý bratr uHamu⁶¹⁷ kaNzibe, jenž hledal Woodovu pomoc proti Zuluům v Hlobane.⁶¹⁸ Wood souhlasil, a to i z toho důvodu, že by horská osada mohla plnit roli zulského útočiště, případně by s větší posádkou mohla být složitě dobytelná.⁶¹⁹ Wood, ačkoliv jeho kolona obdržela četné posily, taktéž věděl, že jakýkoliv útok na zulskou osadu by byl velice riskantní. Jako rozhodující se nakonec ukázal Chelmsfordův rozkaz: vázat část zulské *impi*,⁶²⁰ zatímco vrchní velitel plánoval zbavit Pearsona obležení u Eshowe.⁶²¹ Wood sám očekával brzký útok Zuluů buďto na hraniční město Utrecht či rovnou na Kambulu, a proto se rozhodl využít iniciativy a již podruhé zaútočit na Hlobane. Mělo se jednat pouze o diverzní akci, jejímž výsledkem mělo být nalákání Zuluů do předpřipravené obrany v Kambule.⁶²²

Zulská osada na hoře Hlobane se skládala ze dvou vyvýšených plošin, přičemž cesta, která obě plošiny spojovala, se nazývala Devil's pass (Ďáblova soutěska). Na dolní plošině se nacházela ohrada s 2000 kusy skotu, zatímco na horní kasárny bojovníků.⁶²³ Woodova taktika spočívala v kombinovaném útoku; jízdní jednotky pod vedením Bullera se měly, s podporou královského dělostřelectva a domorodých pomocných sborů, po Ďáblově soutěsce dostat na vrchní plošinu, zatímco spodní část dostal za úkol obsadit major Russell velící především britské pěchotě a několika pomocným oddílům.⁶²⁴

---

⁶¹⁶ THOMPSON, s. 75–76.

⁶¹⁷ uHamu měl s Brity dobré vztahy před i během války. Fakticky se stavil do opozice proti Mbilinimu, který vedl vojska v Hlobane. Spojenectví s Brity se jevilo jako jediná šance na vyrušení zulských útoků a obnovení míru s Brity.

⁶¹⁸ JONES, Huw M., *Hlobane: A New Perspective*. In: *Natalia* 27, 1997, 1, s. 56.

⁶¹⁹ LOCK, *Hlobane and Kambula*, s. 105–106.

⁶²⁰ RATTRAY, s. 93.

⁶²¹ NORRIS-NEWMAN, s. 145.

⁶²² LOCK, *Hlobane and Kambula*, s. 106–107.

⁶²³ RATTRAY, s. 95–96.

⁶²⁴ JONES, s. 44–45.

V časných ranních hodinách 28. března se 700 Woodovým vojákům podařilo dosáhnout cíle. Silná bouřka sice znemožňovala rychlý postup, ale i přesto se podařilo Russelovým jednotkám bez potíží obsadit spodní plošinu. Bullerovým jezdcům se však stále nedařilo kvůli tuhému zulskému odporu dosáhnout horní plošiny.⁶²⁵ Výstupu se hrdinsky, možná i iracionálně účastnil i Wood, na kterého Zuluové začali cílit palbu. Britský velitel se musel rychle stáhnout, nicméně se mu podařilo vlákat většinu zulských oddílů do boje.⁶²⁶

Kolem 9:00 však Britové zaregistrovali příchod 20 000 zulské *impi* pod vedením Mnyamana Butheleziho, se kterou Wood v takto rychlém časovém horizontu úplně nepočítal. Jedinou šancí se jevilo bezprostřední stažení se obou uskupení. Russelovy jednotky, vzhledem k tomu, že se nacházely na nižší platformě, ustoupily bez větších komplikací, přičemž Bullerovi muži zůstali na Hlobane fakticky osamoceni.⁶²⁷ Jako největší šance na přežití se ukázal okamžitý úprk přes Ďáblovu soutěsku, nicméně nebezpečný přechod způsobil mezi jezdci zmatek, což společně se soustředěnou zulskou palbou vedlo k mnoha ztrátám.⁶²⁸ Bullerovým mužům se nicméně i v nepřízni osudu podařilo probojovat skrz dorážející domorodce, načež Buller⁶²⁹ rozkázal k návratu do Kambuly. Britové přišli o 15 důstojníků, 110 vojáků, kdy většina z nich byli jezdci, a zhruba 100 příslušníků nepravidelných jednotek. Zulské ztráty nejsou zjizitelné, ale s odhadem se jednalo o pár stovek bojovníků.⁶³⁰ Vyčerpané dobyvatele celou cestu pronásledovala většina ze zulské *impi*, na kterou se již připravovaly Woodovy⁶³¹ jednotky v Kambule.⁶³²

Druhá bitva o Hlobane je obvykle považována za britský debakl, nicméně autor zastává jiný pohled. Bitva sama o sobě je pro Brity vojenskou porážkou, avšak ze strategického i taktického hlediska se jednalo o vítězství. Většina zulské armády z celé *KwaZulu* byla ve své podstatě nalákána na britskou pevnost Kambulu, kde Wood udělal vše proto, aby byli Britové co nejlépe připraveni. Pokud dáme do porovnání počty; u Rorke's Drift se byla schopna ubránit jednotka 150 mužů proti 4000 domorodců, zatímco Wood měl k dispozici přes 2000 vojáků, dostatek munice, dělostřelectvo, jezdecko a menší pomocný sbor.⁶³³ Je však nutné si uvědomit, že Britům z velké části pomohla štěstěna, respektive zlý úsudek Zuluů. Pokud by se domorodci nenechali vlákat do dalšího boje, jednalo by se o skutečný debakl Woodova

---

⁶²⁵ YOUNG, 105–106, 109.

⁶²⁶ CARRUTHERS, s. 59.

⁶²⁷ JONES, s. 58.

⁶²⁸ Svědectví kapitána D' Arca publikované v periodiku *The Eastern Star*, 1. dubna 1879, CS, s. 125–126.

⁶²⁹ Za svoji statečnost byl vyznamenán Viktoriíným křížem.

⁶³⁰ YOUNG, s. 112–117

⁶³¹ Wood dle svých slov i dobových zdrojů zvolil obranu Kambuly jakožto reakci na výsledky bitev u Rorke's Drift a Isandlwany. *The Daily Telegraph*, 4. srpna 1879.

⁶³² TYLDEN, G., *The Frontier Light Horse, 1877–79*. In: *Journal of the Society for Army Historical Research* 18, 1939, 72, s. 236.

⁶³³ LOCK, *Hlobane and Kambula*, s. 183–184.

velení. Wood sám argumentoval, že události u Hlobane byly z větší části plánované, načež britská periodika ústup z hory nakonec i vyzdvihla.⁶³⁴ Jednalo se však o propagandu, neboť si představitelé Velké Británie již žádný debakl zkrátka dovolit nemohli; dokonce ani ztráty Bullerových jezdců nebyli raději přesně zmíněny.⁶³⁵ Zulská armáda nakonec na pevnost skutečně zaútočila, ačkoliv jejich šance na výhru byla proti početné, perfektně připravené britské armádě téměř nulová.

Obrana Kambuly se skládala z šestiúhelníkové pevnosti sestavené z barikád, zdí a zapuštěných vozů. Důležitou roli hrála i celková oblast, kdy opevnění stálo na vrcholku lehce ubránitelného horského hřebenu.⁶³⁶ Přístupové cesty zatarasovaly četné barikády, zatarasy a kůly. Jižní část pevnůstky pomáhala jistit velká ohrada pro skot a Brity vystavěná kamenná reduta osazená dvěma děly, přičemž další dvě byla umístěna, tak aby chránila přístupovou cestu.⁶³⁷ Wood obdržel 29. března v dopoledních hodinách informace o příchodu minimálně 20 000 zulské armády. Ačkoliv měli Zuluové masivní početní výhodu i velký počet moderních střelných zbraní, zmáhala je únava a hlad.⁶³⁸ Kečvajo navíc několikrát explicitně rozkázal, aby *impi* v žádném případě neútočila na britská opevnění a pokusila se vylákat Brity do polní bitvy.⁶³⁹ Jenomže, jak již bylo několikrát vysvětleno, zulští indunové se řídili výhradně vlastní motivací, a nikoliv královým rozkazem.

Asi půl hodiny po pravém poledni zaujaly britské jednotky obranné pozice, načež v dálce zahlédly šinoucí se domorodou armádu. Uběhla však hodina a Zuluové se stále neodhodlávali k útoku, načež Wood rozkázal Bullerovi a jeho jezdcům, aby zaútočili na pravé křídlo *impi*. Kolem 13:30 bitva definitivně začala, načež britské jezdeckto harcovnickým způsobem boje nalákalo zulské jednotky přímo pod soustředěnou palbu červenokabátníků.⁶⁴⁰ Několika desítkám Zuluů se podařilo dostat přes opevnění, ale obránci je bodákovým útokem opět zahnali. Domorodci se pokoušeli útočit ze všech stran, avšak soustředěná palba z pušek a děl nedovolila Zuluům postoupit; prvotní útok skončil debaklem.⁶⁴¹

Kolem 15:00 započal druhý útok, tentokrát na jižní stranu britských opevnění. Právě dobytčí ohrada se ukázala jako nejslabší bod fortifikace, neboť zulská pěchota dokázala za podpory střelců na tomto místě prorazit. Britům nezbylo tedy nic jiného než spořádaně ustoupit do reduty.⁶⁴² Ve stejné době zaútočila *impi* na severní část pevnosti, nicméně bez úspěchu.

---

⁶³⁴ JONES, s. 44–45.

⁶³⁵ *The Daily News*, 23. dubna 1879.

⁶³⁶ *Tamtéž*, 2. května 1879.

⁶³⁷ KNIGHT, *Fortifications*, s. 47–48.

⁶³⁸ LOCK, *Hlobane and Kambula*, s. 178.

⁶³⁹ RATTRAY, s. 103.

⁶⁴⁰ Dopis poručíka Alfréda Blaina svému otci o událostech u Kambuly, 31. března 1879, CS, s. 144–145.

⁶⁴¹ Svědectví kapitána D' Arca publikované v periodiku *The Eastern Star*, 1. dubna 1879, CS, s. 150.

⁶⁴² KNIGHT, *Fortifications*, s. 49.

Wood mezitím rozkázal, aby se britské jednotky v redutě pod vedením majora Hacketta přeskupily a protiútokem znovu obsadily dobytčí ohradu. Kvůli přesné palbě zulských střelců však úkol splnit nedokázaly, přičemž zvrat nastal až po soustředěné palbě dělostřelectva, které definitivně vyhnalo Zuluy z britského obranného perimetru.⁶⁴³ Domorodci se ještě jednou pokusili o hromadný útok, nicméně obránci jakoukoliv iniciativu odrazili, načež kolem 17:30 útočníci své snahy vzdali a raději ustoupili.⁶⁴⁴ Wood poté rozkázal Bullerovi, aby v čele 600 jezdců nepříteli pronásledoval a způsobil co největší ztráty.⁶⁴⁵ Sám Buller a jeho muži tento rozkaz ochotně přijali, neboť vraždění utíkajících Afričanů považovali za jistou formu pomsty za události na hoře Hlobane. Kolem 18:30 zastavilo britský postup pohoří Zungwini, načež se jezdci vrátili zpět do Kambuly.⁶⁴⁶ S ohledem na výše zmíněné je velmi složité určit přesný počet padlých; Britové ihned po bitvě napočítali 785 potvrzených zabití, nicméně usmrcení Zuluové během pronásledování Bullerovými jezdci či počet těžce raněných lze jen odhadovat. Je však téměř jisté, že ztráty dosahovaly minimálně dvojnásobku,⁶⁴⁷ zatímco Britové přišli jen o 29 mužů.⁶⁴⁸

Tak či onak bitva u Kambuly se stala pomyslným bodem obratu v britsko-zulské válce, neboť od tohoto střetnutí dobyvatelé již nedovolili žádné větší zaváhání. Znovu již po několikáté se ukázaly silné i slabé stránky obou znepřátelených stran. Britové však dokázali využít předešlých střetnutí k adaptaci, čímž vyrušili jakoukoliv výhodu, kterou Zuluové měli; větší počty bojovníků zkrátka neměly proti dobře zajištěným obraným pozicím britských pravidelných jednotek a příslušníkům královského dělostřelectva žádnou šanci. Pro Kečvaja se navíc jednalo o katastrofu ze strategického i psychického hlediska. Panovník si uvědomil, že jeho lid, reprezentovaný klanovým systémem, respektive induny zkrátka nebyl stavěn na válku představeného formátu; zkrátka decentralizace se ukázala jako smrtelná.⁶⁴⁹

Dále je nutné zmínit aspekt jezdeckta, které se během březnových bojů skutečně osvědčilo. Ačkoliv se nejednalo o elitní pravidelné jízdný sbory, tak i přesto se natalským jezdci pod vedením Bullera podařilo u Hlobane a Kambuly zasadit skutečnou ránu zulské *impi*. U Hlobane ve své podstatě umožnili rychlé stažení celé britské armády, zatímco u Kambuly způsobili značné ztráty prchajícím Zuluům. Tento postup si následně osvojil

---

⁶⁴³ CARRUTHERS, s. 66–67.

⁶⁴⁴ YOUNG, s. 124. srv. Svědectví kapitána D' Arca publikované v periodiku *The Eastern Star*, 1. dubna 1879, CS, s. 152.

⁶⁴⁵ TYLDEN, G., *Light Horse*, s. 226.

⁶⁴⁶ LOCK, *Hlobane and Kambula*, s. 198–200. V periodikách se objevily zprávy o krutosti britských jezdců, kteří vraždili i vzdávající se Zuluy; toto chování si následně vysloužilo kritiku z představitelů Liberální strany. United Kingdom, House of Commons, 3rd Series, Vol. 246, 12. června 1879, c. 1709.

⁶⁴⁷ Britský tisk zmínil 3000 padlých domorodců, přičemž oficiální hlášení britské armády toto číslo snižovalo na 2000. CARRUTHERS, s. 68.

⁶⁴⁸ YOUNG, s. 127–130.

⁶⁴⁹ KNIGHT, Ian, *The Falling Tree*. In: *Natalia* 39, 2009, 1, s. 1.

i samotný Chelmsford, načež jezdecko získávalo stále většího prostoru. Posun je zcela viditelný, neboť jezdecko původně plnilo především výzvědnou a průzkumnou činnost, nicméně Woodovi, respektive Bullerovi se podařilo jej přetvořit v dominantní sílu. Tento argument potvrzuje i skutečnost, že hlášení obsahující informace o „zvláště statečných činech“ zasílaná do Velké Británie velmi často obsahovala jména právě pod Bullerovým vedením.⁶⁵⁰

Někteří historici považují bitvu u Kambuly za pomyslné zničení nadějí zulského národa, přičemž další střetnutí byla již pouze „dobožována“. Tento pohled je však z autora pohledu nadsazený, neboť zulská morálka sice po bitvě rapidně upadla, nicméně v dalších bojích se domorodci opět srdnatě a neohroženě vrhli proti britským pozicím. Pokud by jejich motivace byla tak nízká, jedna salva z britských pušek by rozhodla celá střetnutí, pokud by tedy k nim vůbec došlo. Není možné přehlížet psychologický vliv bitvy, nicméně k rozvrácení bojovnosti národa v žádném případě nedošlo. Je pravděpodobnější, že se definitivně ukázala převaha Britského impéria, přičemž Zuluové nemohli proti této síle nic zmocit, načež zmíněné faktory a skutečnosti tuto marnotratnost pouze umocnily.

5.7 Konec první invaze – bitva u Gingindlovu

Chelmsfordova kolona začala operovat 29. března 1879, coby reakce na události u Kambuly. Vzhledem k tomu, že plán vázání většiny zulské *impi* na severu slavil úspěch, tak mohl Chelmsford relativně v bezpečí v čele své kolony vyrazit osvobodit Pearsonovy obležené jednotky v Eshowe.⁶⁵¹ Vrchní velitel měl k dispozici na 3390 vojáků evropského původu a na 2280 příslušníků domorodých pomocných sborů, dvě děla, čtyři odpaliště Congrevových raket a dva Gatlingovy kulomety.⁶⁵² Postup byl však pomalý, což bylo způsobeno Chelmsfordovo opatrností, rozvodněnými řekami, ale i každodenním opevňováním tábora.⁶⁵³ Dne 1. dubna, se však britská kolona dostala k řece Inyezane, kde zaujala výhodnou obrannou pozici na skalním převisu. Večer začala výstavba fortifikačních prvků o čtvercovém půdorysu, přičemž obranu poskytoval i hluboký přírodní příkop.⁶⁵⁴ V průběhu příprav navíc dorazil zvěd, který informoval o pohybu asi 11 000 *impi*, poblíž nedalekého kopce Umisi. Šlo o zkušené válečníky od Isandlwany, kteří od Kečvaja obdrželi rozkaz zastavit Brity předtím, než by dorazili do Eshowe. Ponaučenému Chelmsfordovi se však podařilo zulské jednotky obejít, přičemž pro domorodce se útok na opevněný tábor stal jedinou a zoufalou šancí, jak britský postup

---

⁶⁵⁰ Hlášení oznamující statečné činy jednotlivých vojáků na bojišti, The National Archives, London-Kew (TNA), War Office (WO) 146/1/18.

⁶⁵¹ NORRIS-NEWMAN, s. 147.

⁶⁵² Tamtéž, s. 149.

⁶⁵³ CARRUTHERS, s. 45.

⁶⁵⁴ RATTRAY, s. 129.

zastavit.⁶⁵⁵

Ráno 2. dubna Chelmsfordovi muži zjistili, že díky bahnitě půdě a mlze nemohli pohnout s technikou. Britští domorodí zvědi navíc začali hlásit postup zulské *impi* směrem k táboru, načež vrchní velitel rozkázal k zaujmutí obranných pozic.⁶⁵⁶ Zuluové se pokusili znovu využít obkličovací taktiky, nicméně obránci byli již na vše připraveni. Několik útoků obránci bez komplikací odrazili,⁶⁵⁷ přičemž jediní, kdo ze zulského útoku způsobili Britům ztráty, byli znovu zulští střelci. Po dvaceti minutách se *impi* začala hroutit a ustupovat, neboť si domorodci uvědomili bezúčelnost útoku.⁶⁵⁸ Chelmsford, stejně jako Wood u Kambuly, rozkázal, aby jezdci Zuluy pronásledovali, načež jim způsobili značné ztráty.⁶⁵⁹ Znovu se jednalo o nepřesná čísla, ale s nejvyšší pravděpodobností minimálně tisíc bojovníků zemřelo. Na straně Britů se jednalo o pouhých 11 padlých a několik desítek zraněných,⁶⁶⁰ nicméně únava a velká nemocnost snižovala bojeschopnost armády.⁶⁶¹

Výsledkem bitvy bylo britské vítězství, které s sebou neslo několik důsledků. Za prvé, osvobození Pearsonovy kolony v Eshowe již nic nestálo v cestě;⁶⁶² za druhé, Chelmsford se definitivně přesvědčil o správném postupu a taktice vůči zulské *impi* a za třetí, Zuluové prohráli další bitvu drtivým způsobem, což zajisté podlomilo jak morálku, tak i optimismus v pokračující válce. Stejně nazírání na situaci měl i Kečvajo, který spěšně zažádal o mír. Sám se k situaci vyjádřil slovy: „*Bylo to [KwaZulu] jako držet padající strom.*“⁶⁶³ Naděje na uzavření míru ze strany Británie však z již zmíněných důvodů neexistovala, tudíž se Kečvajo zaměřil výhradně na ochranu Ulundi. Veškeré Britské jednotky se mezitím kolem 8. dubna vrátily zpět do Rorke's Drift, čímž *de iure* skončila první invaze debaklem a porážkou. Dobyvatelé však získali mnoho zkušeností a poznatků, přičemž Chelmsford,⁶⁶⁴ který již nehodlal dopustit stejný výsledek, pozměnil celkovou strategii v dobývání *KwaZulu*.⁶⁶⁵

---

⁶⁵⁵ GREAVES, *Battles*, s. 142.

⁶⁵⁶ SPIERS, s. 50.

⁶⁵⁷ *The Daily Telegraph*, 27. srpna 1879.

⁶⁵⁸ Svědectví vojenského korespondenta deníku *The London Daily Telegraph*, 7. dubna 1879, CS, s. 163–164.

⁶⁵⁹ CARRUTHERS, s. 48.

⁶⁶⁰ YOUNG, 150–153.

⁶⁶¹ *The Daily News*, 16. května 1879.

⁶⁶² Britové během ústupu do Natalu vypálili Dabulamanziho osadu na kopci Ntumeni. SAUL, s. 286.

⁶⁶³ KNIGHT, *The Falling Tree*, s. 1.

⁶⁶⁴ Britští řadoví vojáci ale i důstojníci byli zklamáni, že druhou invazi vedl opět Chelmsford, neboť jej považovali za hlavního strůjce selhání. Dopisy vojáků určené svým rodinám a přátelům, 28. března 1879, CL, s. 126–130.

⁶⁶⁵ NORRIS-NEWMAN, s. 187.

6. Druhá invaze na území KwaZulu

Během prvních dvou dubnových týdnů se veškeré jednotky účastníci se první invaze přesunuly do Utrechtu či Durbanu, kam ve stejnou dobu začaly dorážet i posily z Velké Británie.⁶⁶⁶ Jednalo se o elitní jezdecké pluky: 1. pluk Dragounských stráží (*The 1st King's Dragoon Guards*) či 17. pluk Jízdních kopiníků (*The 17th Lancers*); dělostřelectvo čítající dvě baterie děl, rotu a půl polních ženistů a dělostřelců, přičemž pěchotu reprezentovaly především elitní 58. a 60. pluk Královských skotských střelců či 91. a 94. pluk Argyleshireských horalů.⁶⁶⁷ Celkový počet nově příchozích vojáků se vyšplhal zhruba na 10 000, což společně s již dostupnými jednotkami zformovalo sílu v rozsahu až 25 000 mužů.⁶⁶⁸ K dispozici bylo i na 15 000 000 kusů munice, přičemž logistiku zajišťovalo na 600 vozů a 9000 kusů tažné zvíře,⁶⁶⁹ což však v žádném případě nemohlo adekvátně pokrýt zásobování celé armády, které zůstávalo problémem po celý zbytek války.⁶⁷⁰ Právě z tohoto důvodu nemohlo nikdy dojít k plnému nasazení všech jednotek na frontu.

Chelmsford se taktéž rozhodl ke značným změnám v uspořádání celého vojska. Nově se jednalo o 1. divizi, která se skládala z dvou jízdních uskupení, pěti dělostřeleckých baterií a 12 pěších praporů; v řeči čísel ze zhruba 500 jezdců, 12 děl, 4 Gatlingových kulometů, 5500 pěšáků a 3000 příslušníků pomocných domorodých sborů, průzkumníků, zásobníků a mnoha dalších pozic. Velení získal Chelmsfordův dlouhodobý zástupce generálmajor Henry Hope Crealock.⁶⁷¹ Obdobně složena byla i 2. divize, pod vedením sira Edwarda Newdigata, respektive Chelmsforda. Vrchní velitel měl k dispozici o 1000 více mužů než v případě 1. divize, a navíc ke svému uskupení připojil nejelitnější dostupné pluky včetně většiny jezdeckva.⁶⁷² Třetím a posledním uskupením byla tzv. „Létající kolona“ v počtu 3000 vojáků pod Woodovým vedením. Zmíněnému veliteli bylo dovoleno operovat čistě nezávisle s tím, že měl se svou kolonou zajišťovat komunikaci a soudržnost mezi třemi uskupeními.⁶⁷³

Dlouhodobé cíle zůstávaly stejné; znovu se jednalo zejména o dobytí Ulundi či o zajetí

---

⁶⁶⁶ NORRIS-NEWMAN, s. 184.

⁶⁶⁷ CARRUTHERS, s. 70. srv. *The Times* 8. července 1879.

⁶⁶⁸ MORRIS, s. 497–499. COLENSO, s. 396, i NORRIS-NEWMAN, s. 188–189, se shodují na počtu 15 660 britských vojáků a 6 885 příslušníků domorodých sborů; dohromady se jednalo o sílu 22 545 mužů.

⁶⁶⁹ EMERY, s. 218.

⁶⁷⁰ *The Weekly Dispatch*, 25. května 1879.

⁶⁷¹ NORRIS-NEWMAN, s. 183–184. srv. CARRUTHERS, s. 70.

⁶⁷² Tamtéž, s. 184–186. srv. SPIERS, s. 51. Poslední zmíněný autor udává počty bez příslušníků domorodých pomocných sborů. Počty vojáků v jednotlivých uskupeních se vesměs ve většině zdrojích liší klidně i o pár tisíc, což je způsobeno nezapočítáváním nepravidelných jednotek, pomocného personálu či nemocných. Vzhledem k tomu, že Norris-Newman byl tiskovým korespondentem a byl neustále přidružen k Chelmsfordovo velitelskému štábu, tudíž měl k dispozici nejpřesnější informace o počtu dostupného britského personálu.

⁶⁷³ SPIERS, s. 51. Na tomto počtu se shodují představitelé dobových i moderních pramenů.

Kečvaja, čímž mělo dojít k podrobení domorodců.⁶⁷⁴ Objevily se však dílčí změny u celkového přístupu při dobývání *KwaZulu*. Opětovně sice došlo k rozdělení britské armády na několik uskupení, ale nově se dbalo na komunikaci, soudržnost a v případě nastalé krize si měly být tři útvary schopné vzájemně pomoci.⁶⁷⁵ Postup divizí se také nesl na vlně zodpovědného opevňování táborů, výstavbě četných pevností a zásobovacích stanovišť, nebo vypalování po vojenské stránce potenciálně nebezpečných osad.⁶⁷⁶ Britové do druhé invaze vstupovali s mnohem většími zkušenostmi a zkrátka věděli, jak proti domorodému nepříteli vést válku. Zuluové oproti tomu zůstávali během druhé invaze značně paralyzováni. Jednalo se o kombinaci všeobecného lidského i materiálního vyčerpání, určité ztráty bojovnosti, a především rozkazů krále Kečvaja, který si přál dosáhnout mírové dohody za každou cenu. Z tohoto důvodů zakazoval přepadávání, odmítal rozkázat k útoku *impi* a soustředil se pouze na obranu Ulundi, respektive na dosažení míru diplomacií.⁶⁷⁷

6.1 Pochod na Ulundi

Druhá invaze *de facto* započala 15. dubna 1879, kdy se 1. divize vydala z Durbanu a 2. z Utrechtu, načež záhy překročily hranice *KwaZulu*. Předtím, než mělo dojít k samotnému finálnímu útoku, však Chelmsford vytyčil několik cílů, jež měly být zničeny. Jednalo se zaprvé o zulské osady Emangwene a Undi, které plnily funkci hlavních shromaždišť *impi* poblíž řeky Bílá Unfolozi⁶⁷⁸ a za druhé o vybudování trvalé základny na řece Inyezane. Během postupu proto nechal Craelock 24., respektive 29. dubna zbudovat dvě pevnosti nesoucí jména Chelmsford a Craelock.⁶⁷⁹ Britové zapracovali jak na infrastruktuře, kdy vystavěli pontonový most přes řeku Tugelu, tak i v komunikaci, kterou nově pomáhal zajišťovat telegram v pevnosti Chelmsford.⁶⁸⁰ Postup invazních vojsk však kromě stále nedostačujícího zásobování brzdil i častý výskyt nemocí, které v rámci týdne vyřadily až 1000 mužů.⁶⁸¹ Po zbytek května poté již nedošlo k žádným dalším důležitým událostem a vyjma několika lokálních a nahodilých střetů ani k žádným bojům.

Dne 1. června se však udála jistá potyčka, která přinesla smrt francouzskému pretendentovi na trůn Ludvíku Napoleonovi.⁶⁸² Sám princ byl díky přímluvě samotné královny

---

⁶⁷⁴ O'CONNOR, s. 294–295.

⁶⁷⁵ KNIGHT, *Fortifications*, s. 52.

⁶⁷⁶ EMERY, s. 222.

⁶⁷⁷ COLENZO, s. 441. Na tomto názoru se odborná veřejnost vesměs shoduje.

⁶⁷⁸ SAUL, s. 308.

⁶⁷⁹ KNIGHT, *Fortifications*, s. 53.

⁶⁸⁰ CARRUTHERS, s. 70.

⁶⁸¹ SAUL, s. 277.

⁶⁸² Jednalo se o jediného syna císaře Napoleona III. a císařovny Evženie de Montijo. Po zbavení trůnu jeho otce v roce 1870 se s rodinou vydal do Velké Británie, kde byl v roce 1873 po smrti Napoleona III. jmenován Bonapartisty císařem Napoleonem IV. Od dětství si přál být nablízko armádě, načež přesvědčil Brity, aby se

Viktorie přidružen k Woodovu uskupení, respektive k důstojnickému sboru plukovníka Richarda Harrisona.⁶⁸³ Ten principi propůjčil eskortu pod velením frankofonního poručíka Jahleela B. Careye, avšak Napoleon si následně stěžoval na „nudu“ a nedostatek „akce“.⁶⁸⁴ Princ sám se účastnil několika průzkumných misí, na kterých několikrát porušil Bullerovy či Woodovy rozkazy. Nehledě nato Harrison souhlasil se žádostí prince na průzkumnou operaci kolem řeky Ityotyosi, kterou plukovník považoval za definitivně vyčištěnou od zulské přítomnosti.⁶⁸⁵

V ranních hodinách převzal proti zvyklostem od Careye vedení a v čele 8 jezdců vyrazil na průzkum. Brzy narazili na první pohled liduprázdnou osadu na kopci Itelezi, kde si princ s eskortou rozhodli odpočinout. Napoleon neustanovil žádné hlídky, načež během několika minut na vetřelce zaútočilo na 40 Zuluů.⁶⁸⁶ Většině, včetně Careye, se podařilo uprchnout, avšak princ nezvládl vysehnout na koně a následně ve statečném, avšak zoufalém odporu padl vůči zulské přesile.⁶⁸⁷ Zbytek přeživších informoval Bullera, který se v čele dalších jezdců vydal na místo činu. Po nalezení princova mrtvého těla se Britové postarali o obřad a odeslání rakve nejdříve do Pietermaritzburgu a následně do Anglie.⁶⁸⁸

Carey zodpovědný za jeho ochranu byl obžalován z dezerce a vojenským soudem následně odsouzen a degradován.⁶⁸⁹ Sám poručík se bránil, že nemohl být za smrt prince zodpovědný, neboť to byl právě on, kdo poslouchal Napoleonovy rozkazy. Je pravděpodobné, že Carey si vůbec neuvědomoval, že by mohl principi, vzhledem k jeho postavení, v něčem rozkazovat.⁶⁹⁰ Poctivost důstojníka se ukázala i ve faktu, kdy na svoji ochranu nevyličil prince jako zbrklého a rozkazů neplnícího velitele. Nakonec byl však kvůli chybám v soudním líčení znovu ustaven do funkce a navrácen do služby.⁶⁹¹ Událost pochopitelně vzbudila mezinárodní zájem, přičemž se veřejnost shodovala na neskutečném diletantství britské jednotky. Autor však zastává názor, že Carey sice pochybil, avšak jeho chování, respektive útěk z potyčky, byl zcela pochopitelný. V tváři tvář přesile mohl zemřít hrdinskou smrtí, či doufat, že by byl princ

---

mohl účastnit bojů v *KwaZulu*. Jeho smrt způsobila v Evropě senzaci a četné reakce, přičemž největší ránu zasadila britské pověsti a nadějším Bonapartistů na obnovení císařství. JOHN, Kaherine, *The Prince Imperial*, New York 1984, s. 26, 33, 219.

⁶⁸³ LABAND, John, *He Fought Like a Lion: An Assessment of Zulu Accounts of the Death of the Prince Imperial of France During the Anglo-Zulu War of 1879*. In: *Journal of the Society for Army Historical Research* 76, 1998, 307, s. 194–195.

⁶⁸⁴ KNIGHT, Ian, *With His Face to the Foe: The Life and Death of Louis Napoleon, The Prince Imperial: Zululand 1879*, Stroud 2001, s. 194.

⁶⁸⁵ YOUNG, s. 158.

⁶⁸⁶ CARRUTHERS, s. 79.

⁶⁸⁷ LABAND, *Prince Imperial*, s. 194.

⁶⁸⁸ KNIGHT, *Napoleon*, s. 234–236.

⁶⁸⁹ RUBIN, G. R., *The Non-Confirmation of Captain Carey's Court Martial, 1879*. In: *Journal of the Society for Army Historical Research* 79, 2001, 319, s. 219.

⁶⁹⁰ KNIGHT, *Napoleon*, s. 208–209.

⁶⁹¹ RUBIN, s. 221–223.

schopen z boje utéci, přičemž poručíka pravděpodobně nenapadlo, že by se Napoleonovi nemuselo podařit vysednout na koně. Sám Carey vnímal prince jako nadřízeného, což vycházelo z jeho původu. Tradiční systém, kdy starší důstojník na stejné pozici velí, šel v tomto případě stranou. Je taktéž nutné znovu připomenout princovu lehkovážnost a touhu po adrenalinu, což v konečném měřítku definitivně způsobilo jeho smrt. Carey sice mohl více dbát na princovu bezpečnost, avšak bezmezně věrný poručík si nedovoloval takto vážené osobnosti cokoliv nařizovat či jej dokonce upozorňovat. Carey v konečném měřítku posloužil jako obětní beránek, avšak samotná královna i princova matka věřily v jeho nevinu.,⁶⁹² díky čemuž nemusela být zbytečně pohřbena kariéra jednoho ze zkušených důstojníků.

Pokud pomineme zmíněnou potyčku, tak červen se opět nesl na vlně přesunů a příprav na závěrečný útok. Radost z úspěšného postupu invazního vojska se však Chelmsfordovi rozplynula, když se dozvěděl, že lord Wolseley byl na cestě do Natalu, aby převzal vrchní velení. Chelmsford si uvědomoval, že rychlé vítězství by alespoň částečně zrevidovalo jeho pověst, a proto udělal vše, aby celkový postup na Ulundi urychlil a ukončil válku dříve, než by byl Wolseley velení schopen převzít.⁶⁹³ Dne 17. června byla proto při postupu zřízena pevnůstka Marshall a 28. června, kdy byla Chelmsfordova divize necelých 27 mil od Ulundi, byly definitivně uvedeny do provozu zásobovací pevnůstky, Newdigate, Durnford, Richards či Napoleon, jež měly poskytovat zázemí při finálním postupu na Ulundi.⁶⁹⁴ Ve stejnou dobu dorazil Wolseley do Kapského Města, odkud telegramem zpravil Chelmsforda, aby nepodnikal žádné závažné akce. Obdobná zpráva dorazila i 30. června: „*Soustřed'te své jednotky a nechte je soustředěné a nepodnikejte žádné vážné operace! Okamžitě potvrďte přijetí této zprávy a vysvětlete mi své poslední rozkazy. Nejsm potěšen, že jste mi stále neodepsal.*“⁶⁹⁵ Chelmsford však v žádném případě nehodlal Wolseleye poslechnout, načež ve snaze zachránit svoji pověst naopak chystal své muže na závěrečný úder proti Zuluům.

Pokud se zaměříme na analýzu britského postupu během dubna, května a června, tak je možné konstatovat, že vyjma problematiky se zásobováním a výskytu nemocí se dobyvatelům dařilo územím *KwaZulu* postupovat bez větších obtíží. Nedocházelo totiž k žádným rozsáhlým bojům, ale pouze k ojedinělým potyčkám čítajícím několik desítek účastníků. To bylo způsobeno Kečvajovým rozkazem, kdy zakazoval přepadávat britské zásobovací trasy a odmítal, aby se zulská *impi* postavila Britům. Jeho motivací byla bláhová snaha přesvědčit Brity, že Zuluové chtěli žít se svými sousedy v míru. Fakticky žádná z politicky či vojensky důležitých částí britské společnosti tento pohled však nesdílela, načež

---

⁶⁹² YOUNG, s. 161.

⁶⁹³ SPIERS, s. 51.

⁶⁹⁴ KNIGHT, *Fortifications*, s. 53.

⁶⁹⁵ SCHOEMAN, Chris, *Islandlwana to Ulundi: The Anglo-Zulu War of 1879*, London 2021, s. 234.

dobytí Ulundi zůstávalo prioritou. Chelmsfordovy jednotky během závěrečných červnových dnů na Kečvajovy mírové výzvy odpověděly vypálením četných zulských osad na březích řeky Bílá Umfolozi.⁶⁹⁶ Poslední červnový den se Wolseley vydal z Durbanu do zulské domoviny, přičemž mezitím došlo k poslednímu přijetí Kečvajova vyslance, kdy Chelmsford nabídl nesplnitelné ultimátum,⁶⁹⁷ které se rovnalo zničení *KwaZulu* po vojenské, politické i sociálně-kulturní rovině. Dne 3. července zulská delegace ultimátum odmítla, čímž se domorodci naposledy postavili Britům na odpor se zbraní v ruce.⁶⁹⁸ Následující den se odehrála bitva, jejíž výsledek definitivně ukončil britskou invazi i válku. Wolseley mezitím spěchal na frontu, nicméně finálního střetu se již zúčastnit nestačil.⁶⁹⁹

6.2 Bitva u Ulundi – pád *KwaZulu*

Britská armáda se v předvečer bitvy skládala ze zhruba 5000 mužů, z toho bylo 4166 Britů, 958 příslušníků pomocných sborů, 12 děl a 2 Gatlingových kulometů. Jednalo se o kombinovanou sílu 2. divize a Woodova uskupení, přičemž vrchní vedení převzal sám Chelmsford.⁷⁰⁰ Zuluové byli schopni do obrany vrhnout nanejvýš 15 000 mužů,⁷⁰¹ avšak s největší pravděpodobností se jednalo o pár tisíc nižší číslo. Vůdcem domorodců se stal Ziweđu kaMpande, načež Kečvajo utekl do blízké osady, kde čekal na výsledek bitvy.⁷⁰²

V poledních hodinách Chelmsford rozkázal Bullerovi, aby se svou kavalérií prozkoumal oblast poblíž potoka Mbilane, kde na jezdeckvo zaútočilo minimálně 3000 ukrytých Zuluů. Tento incident jako zázrakem nestál žádného z Britů život, načež se Bullerovi se svými muži podařilo spořádaně ustoupit.⁷⁰³ Chelmsford si mohl být definitivně jist, že Zuluové se bez boje nevzdají, načež Wolseleyovi napsal dopis, kde jej informoval u nutnosti útoku na zulské hlavní město. Ve večerních hodinách vrchní velitel nakázal, aby si vojáci odpočinuli a připravili se v bezpečí opevněného tábora na následující bitvu.⁷⁰⁴

Poněkud rozporuplná byla britská bitevní taktika; jelikož vrchní velitel již nechtěl opakovat selhání tenké střelecké linie, jako tomu bylo u Isandlwany, tak raději a správně zvolil využití čtvercové formace. Chelmsford si však nepřál u Ulundi jen Zuluy porazit, ale i předvést britské společnosti a celému světu, že Isandlwana byla náhoda a britské jednotky nejsou

---

⁶⁹⁶ CARRUTHERS, s. 96.

⁶⁹⁷ Ultimátum obsahovalo navrácení veškerých zabavených zbraní a dobytka, rozpuštění celé armády a převedení *KwaZulu* pod správu Velké Británie. Kečvajo se všim vyjma posledního bodu souhlasil. YOUNG, s. 162.

⁶⁹⁸ SCHOEMAN, s. 236–238.

⁶⁹⁹ LOCK, *Hlobane and Kambula*, s. 204.

⁷⁰⁰ CARRUTHERS, s. 96. srv. RATTRAY, s. 148.

⁷⁰¹ Zpráva Archibalda Forbese, 5. 7. 1879, CL, 135–137. Společně s Norris-Newmanem se jednalo o nejvlivnějšího korespondenta, jehož hlášení byly čteny i v britském parlamentu.

⁷⁰² SAUL, s. 342–343.

⁷⁰³ GREAVES, *Battles*, s. 167.

⁷⁰⁴ HALL, D. D., *Squares in the Zulu War*. In: *Military History Journal* 4, 1979, 5, s. 1.

porazitelné ani v čestném boji.⁷⁰⁵ Tímto byla myšlena jakákoliv absence fortifikačních prvků, *laageru*, či jiného druhu opevnění, které se staly stavebním kamenem britských úspěchů. Chelmsford chtěl zkrátka Zuluy zničit nejenom po vojenské, ale i psychické stránce. Dle autora se však jednalo o příliš zbytečný risk, neboť britská společnost by totiž přijala výhru v jakékoliv podobě, čímž se Chelmsford zcela irrelevantně vystavoval možnosti porážky. Je možné, že velitel neočekával, že by zulské počty byly schopny prorazit britské vojsko, což by znovu poukazovalo na podceňování protivníka; vlastnost která byla pro Chelmsforda tak charakteristická.

Bitevní přesuny začaly již v 6 hodin ráno, kdy Bullerovi jezdci obsadili potok Mbilane. V 7:30 překročily říčku i veškeré zbylé jednotky, které vytvořily jeden čtvercový, respektive obdélníkový útvar. Jezdectvo se mezitím přesunulo na obě křídla, přičemž v této formaci postupovala celá armáda vstříc Ulundi.⁷⁰⁶ Zulská *impi* však nebyla spatřena, tudíž Chelmsford nechal vyslat 20 příslušníků jezdeckta, aby domorodou armádu nalákali do boje. Za zhruba hodinu se skutečně britským jezdci celou *impi* podařilo vylákat,⁷⁰⁷ načež se domorodci ve formaci připomínající podkovu rozeběhli vstříc Britům.⁷⁰⁸ Předtím než však Zuluové dokázali jezdce ohrozit, tak proti domorodcům vypálili několik salv a poté se harcovnickým způsobem stáhli k britskému středu tvořenému pěchotou, 17. plukem Královských kopiníků, pomocnými jezdeckými sbory, šesti děly a čtyřmi Gatlingovými kulomety. Britské jednotky spořádaně pochodovaly přes planinu Mahlabatini a zhruba 2000 yardů před Ulundi vypálily první salvu,⁷⁰⁹ přičemž při snižující se vzdálenosti se začala zulská *impi* hroutit. Soustředěná palba pěšáků, děl a kulometů nedávala domorodcům žádnou šanci na úspěch,⁷¹⁰ načež atak Královských kopiníků definitivně zahnal Zuluy až k Ulundi.⁷¹¹

Britům se díky neustálému postupu podařilo dostat až na centrální náměstí Ulundi, kde červenokabátníci v těsných řadách zdevastovali zulské bojovníky a obrátili je na útěk.⁷¹² Chelmsford rozkázal všem jízdním jednotkám, aby prchajícího nepřítel dostihly, než uteče do hor. U řeky Mbilane však zulský ústup krylo pár stovek střelců, kteří způsobili smrt několika jezdci, načež britskému jezdecktu nedovolili pokračovat v pronásledování.⁷¹³ Při návratu na planinu Mahlabatini a Ulundi se jezdci přidali k masakrování zraněných Zuluů,⁷¹⁴

---

⁷⁰⁵ HALL, s. 2–4.

⁷⁰⁶ YOUNG, s. 174–175.

⁷⁰⁷ CARRUTHERS, s. 99.

⁷⁰⁸ Svědectví vojenského korespondenta deníku *The London Daily Telegraph*, 23. července 1879, CS, s. 214–215.

⁷⁰⁹ CARRUTHERS, s. 97–99.

⁷¹⁰ RATTRAY, s. 144.

⁷¹¹ CARRUTHERS, s. 104.

⁷¹² EMERY, s. 228–229.

⁷¹³ SAUL, s. 348–349

⁷¹⁴ EMERY, s. 202.

což byla jasná manifestace pomsty za události u Isandlwany.

Celá bitva zabrala zhruba hodinu a půl, přičemž finálně došlo ke zlomení vojenské síly *KwaZulu*. Domorodci ztratili minimálně 1200 mužů, zatímco Britové pouhých 15 vojáků.⁷¹⁵ Chelmsford následně rozkázal ke zničení, respektive vypálení celého sídelního města Ulundi, které poté hořelo několik dnů.⁷¹⁶ Vítězství definitivně poukázalo na drtivou vojenskou i technickou převahu Britů nad Zuluy a vzhledem k tomu, že domorodci postavili do pole pouhý dvojnásobný počet oproti Britům, bylo většině jasné, že konec *KwaZulu* se neodvratně blížil. Zulské lidské zdroje byly kombinací ztrát ve válce, upadající morálky a zrady některých indunů jako například Damubalanziho, Makwenda či Mavumengwana, kteří s Brity uzavřeli smlouvu o neútočení, definitivně rozvráceny.⁷¹⁷ Je však nutné vyzdvihnout nepopsatelnou statečnost a odhodlanost domorodců, což znovu degraduje názory některých historiků o „absenci zulské motivace“. Definitivně se taktéž projevily Chelmsfordovy zkušenosti z první invaze, kdy si vrchní velitel dal velký pozor, aby neumožnil Zuluům žádné obklíčení. Taktéž využil veškeré technické převahy i předností jezdeckta, díky čemuž Britové dosáhli oslnivého vítězství v „čestném boji“, přesně tak, jak si to Chelmsford přál. Výsledek bitvy u Ulundi 4. července v obecném povědomí ukončil i druhou britskou invazi do *KwaZulu* a tím pádem i celou válku, avšak realita zůstávala odlišná, neboť král Kečvajo se stále ukrýval neznámo kde.

6.3 Zajetí krále Kečvaja

Chelmsford mezitím rozkázal k vypálení desítek osad, aby donutil Zuluy k vydání svého krále, ale veškerá snaha se minula účinkem.⁷¹⁸ Tím se definitivně ukázalo, že domorodci svého krále ctili a v žádném případě neulpěli v jeho tyranské vládě, tak jak prohlašovala britská propaganda. Dne 15. července 1879 Chelmsford definitivně předal velení Wolseleyovi a o dva dny později se vydal zpět do své domoviny.⁷¹⁹ Vzhledem k rozhodujícímu úspěchu u Ulundi byla Chelmsfordova pověst částečně revidována, avšak již nikdy se nestal velitelem v žádné válce a plnil pouze ceremoniální funkce. V následujících letech se na něj navíc provalilo mnoho z jeho přešlapů během vedení války, což stárnoucího Chelmsforda znovu a znovu diskreditovalo.⁷²⁰

Vypálení Ulundi a porážka zulské *impi*, však v žádném případě nezničila domorodý

---

⁷¹⁵ YOUNG, s. 196–197, 202. srv. Rozhovor s desátníkem Archibaldem Forbesem vydaný v periodiku *The Daily News*, 26. července 1879, CS, s. 163–164.

⁷¹⁶ Chelmsfordova depeše zasláná na sekretariát ministerstva války, 15. července 1879, CS, s. 212.

⁷¹⁷ GREAVES, *Battles*, s. 166.

⁷¹⁸ EMERY, s. 240.

⁷¹⁹ LOCK, *Zulu*, s. 283–284.

⁷²⁰ GUMP, *Zulu and Sioux*, s. 99.

národ. Po *KwaZulu* se stále pohyboval nespočet ozbrojených skupinek, stejně tak zničené osady se daly rychle obnovit. Wolseley, který nahradil ve funkci nejenom Chelmsforda, ale i Frera, si toto uvědomoval, načež zajetí Kečvaja zůstávalo stále hlavní prioritou.⁷²¹ Britové měli štěstí především v povaze zulského krále, který tajně vysílal své emisary k zulským klanům, aby s Brity již válku nevedli, avšak zvláště severní *abaQulusi* odmítali přijmout porážku.⁷²² Většina britských jednotek se z regionu stáhla, přičemž operovat zůstala jenom část Woodovy kolony, jejíž vedení převzal podplukovník Villierse. Wolseley se mezitím doslechl o vzpurnosti klanu *abaQulusi*, načež na jejich území začaly pochodovat britské jednotky.⁷²³ Objevovaly se dokonce zprávy, že Wolseley měl nechat vypsat odměnu na Kečvajovu hlavu, nicméně sám generál tato obvinění popřel.⁷²⁴

Během 28. srpna se Britům podařilo Zuluy z klanu *abaQulusi* zahnat do jeskynní tvrže Ntombe, kde se domorodci nakonec dobyvatelům bez boje vzdali. Při kapitulaci však došlo k mylnému výstřelu jednoho ze Zuluů, na což červenokabátníci reagovali⁷²⁵ okamžitou palbou.⁷²⁶ Ve stejný den se nechal dopadnout i král Kečvajo v menší osadě uprostřed lesa Ngome,⁷²⁷ aby zamezil jakémukoliv dalšímu krveprolití.⁷²⁸ Zmíněné události v jeskyních Ntombe zbudily velký zájem u britské veřejnosti,⁷²⁹ nicméně jakékoliv protesty ohledně problematiky lidskosti za několik let utichly.⁷³⁰ Panovník byl následně znovu veřejně očerněn, že svoji válkychtivostí a nespolehlivostí způsobil konflikt, načež Britové jednali proto, aby ochránili sebe i zulský lid.⁷³¹ Právě zajetí krále Kečvaja se stalo poslední kapitolou britsko-zulské války, avšak její výsledek domorodému království mír ani lepší život, jak Britové slibovali, nepřinesl; dokonce ihned uvalili na Zuluy daňovou zátěž, především ve formě naturálií.⁷³² Dokonce ve stejné době Frere inicioval další vyhlášení války, tentokrát domorodému lidu Pédiů a to opět bez přímého rozkazu či dovolení od představitelů vlády Jejího Veličenstva.⁷³³

Samotný zulský král byl nejprve deportován do Kapského města, následně na blízký Robbenův ostrov, a nakonec do Londýna.⁷³⁴ Vláda v *KwaZulu* byla na Wolseleyův rozkaz

---

⁷²¹ SAUL, s. 365.

⁷²² GREAVES, *Battles*, s. 185.

⁷²³ CARRUTHERS, s. 110.

⁷²⁴ United Kingdom, House of Commons, 3rd Series, Vol. 249, 14. srpna 1879, c. 973.

⁷²⁵ Vojáci si mysleli, že se jednalo o úskok domorodců, načež ve zmatku, respektive ze strachu začali střílet i do neozbrojených. Jednalo se o skutečně tragický konec britsko-zulské války. GREAVES, *Battles*, s. 187.

⁷²⁶ SAUL, s. 368–369.

⁷²⁷ *The Times*, 10. října 1879.

⁷²⁸ RATTRAY, s. 143.

⁷²⁹ *The Times*, 19. února 1887.

⁷³⁰ GREAVES, *Battles*, s. 188.

⁷³¹ *The Times* 10. října 1879.

⁷³² Memorandum rozebírající britskou správu nad *KwaZulu*, TNA, CAB, No. 800, 37/16/71, s. 4.

⁷³³ United Kingdom, House of Lords, 3rd Series, Vol. 248, 22. července 1879, c. 966.

⁷³⁴ SAUL, s. 370.

restrukturalizována, staré zákony zakázány,⁷³⁵ královský majestát zničen a celá země přetvořena do 13 menších územních celků, které spravovali jednotliví vládci věrní Britům.⁷³⁶ Samotné rozdělení *KwaZulu* předznamenalo období několikaleté krvavé občanské války, kdy proti sobě stanuli dvě frakce, *uSuthu* podporující Kečvaja a skupina okolo jeho příbuzného induna Zibhebha.⁷³⁷ Boje tolik připomínající období před Kečvajovým nástupem však alarmovaly některé britské představitele, kteří v čele s Colensem přesvědčili vládu Jejího Veličenstva, aby byl Kečvajo znovu ustanoven suverénem *KwaZulu*.⁷³⁸ Tuto myšlenku naopak silně kritizoval Shepstone, který zkrátka věřil, že Kečvajo nebyl ničím jiným nežli válečnickým barbarem.⁷³⁹ V roce 1883 se král do své domoviny skutečně vrátil,⁷⁴⁰ avšak záhy bylo jeho území přepadeno armádou Zibhebha, který s podporou búrských žoldáků zničil zrekonstruované město Ulundi. Samotný Kečvajo poté odešel do azylu, ve kterém 8. února 1884 zemřel pravděpodobně na náhlou srdeční příhodu.⁷⁴¹

Jeho syn Dinuzulu byl poté domorodci prohlášen králem, ačkoliv Britové jej ani jeho následníky za svrchovaného panovníka již nikdy neuznali. S podporou Búrů se Dinuzulovi podařilo ukončit občanskou válku, avšak v roce 1887 Britové *KwaZulu* definitivně anektovali. Dinuzulu následující rok inicioval ozbrojený odpor, ovšem byl zajat a poslán do exilu na ostrov Svata Helena, přičemž roku 1897 došlo ke spojení *KwaZulu* s Natalem.⁷⁴² Fynn následně představil teorii, že Zuluové po definitivní porážce a anexi přijali Brity jako své „otce“ a sami se za Brity začali považovat. V konečném měřítku lze tvrdit, že i kdyby tato teorie byla pravdivá, tak prvky svébytné domorodé společnosti samotnou válku přežily.⁷⁴³ Taktéž je možné konstatovat, že ke konsolidaci celého území došlo až v roce 1902 během konce druhé britsko-búrské války, respektive až roku 1910 vytvořením dominia nesoucího název Jihoafrická unie. Podrobení *KwaZulu* se poté stalo jen jedním z dílčích kroků k uskutečnění tohoto cíle, který již dříve Carnarvon tak úpěnlivě hledal.

---

⁷³⁵ Britové prohlašovali, že zulský lid se navrátil před vládu tyranských králů [před Šakovu éru], kdy v zemi vládly mír a svoboda. Zde jde vidět naprostá naivita a vytržení z kontextu reality ze strany dobyvatelů, stejně tak i naprostou neznalost poměrů v *KwaZulu*. *The Times*, 16. října 1882.

⁷³⁶ Memorandum představující problematiku Zuluů, London-Kew (TNA), Cabinet Office (CAB), No. 307, 37/17/18, s. 2. srv. *The Times*, 19. února 1887.

⁷³⁷ SAUL, 375.

⁷³⁸ Memorandum představující problematiku Zuluů, TNA, CAB, No. 307, 37/17/18, s. 2.

⁷³⁹ Korespondence mezi Shepstonem a Bulwerem z 27. února 1883. C. 3616, *British Parliamentary Papers*, No. 31 (1879), s. 57–59.

⁷⁴⁰ *The Times*, 18. dubna 1882.

⁷⁴¹ MORRIS, s. 796.

⁷⁴² THOMPSON, Paul *Dinuzulu and the Quest for Zulu Paramountcy, 1898–1906*. In: *The International Journal of African Historical Studies* 49, 2016, 3, s. 305.

⁷⁴³ Fynn o Zuluích, TNA, CAB, No. 307, 37/17/18, s. 7.

7. ZÁVĚR

S ohledem na výše zmíněné se dá konstatovat, že britsko-zulská válka nebyla pouhou britskou snahou o rozšíření územní držby motivovanou rasistickou rétorikou a politikou imperialismu, tak jak ji označili představitelé postkoloniálních studií, ale ani snahou představitelů Britského impéria přinést domorodcům vymoženosti moderní evropské společnosti či zářnější budoucnost. Je možné říci, že šlo o logické vyústění dlouhodobých problémů v otázce soužití búrské, zulské a britské civilizace v jihoafrickém regionu v náboženské, hospodářské, bezpečnostní a mocensko-politické rovině. Je nutné si uvědomit, že se Britové v jižní Africe potkávali se zcela odlišnými civilizacemi stavějícími na rozličných tradicích a pojetích tehdejšího světa. Búrové žili v představě o své vyvolenosti, přičemž jejich místy až anarchistická náтура znemožňovala pevnou, a pokud možno centralistickou vládu, které Britští představitelé chtěli dosáhnout. Zuluové oproti tomu vycházeli z tradic národa stavějícího na vojenství a válečných konfliktech, přičemž jejich domorodý původ pouze umocňoval pejorativní náhled evropských civilizací. Vzájemné zulsko-búrské pŕtky brzy začaly ohrožovat britské zájmy, což přinutilo představitele britského impéria začít aktivněji konat.

Co se týká otázky britské angažovanosti v búrsko-zulské problematice, tak autor je toho názoru, že pomyslným spouštěčem nebylo přijetí politiky imperialismu, ale strach o vlastní území. Jak búrská společnost, tak i domorodí Zuluové se stali pro silně empiristicky smýšlející Brity vážným bezpečnostním rizikem. I přesto je možné říci, že Britové se v oblasti jihoafrického regionu po většinu 19. století snažili vést spíše smířlivější politiku stavící na vyhýbání se konfliktu, než naopak jeho vyhledáváním či tvorbou. Rozpoutání války s Evropany nebylo ani zulským zájmem, avšak búrská rozpínavost, válkychtivost a neustálé porušování územního *statutu quo* vehnalo jak Zuluy, tak i Brity do vzájemné konfrontace. Důkazy k tomuto argumentu jsou viditelné především v tom, že představitelé Británie se nesnažili Zuluy podrobit, načež obdobný postup byl viditelný i u Búrů, kteří získali několik šancí na nezávislou vládu a vlastní sebeurčení v podobě tzv. búrských republik. I přesto však vedli nevybíravou a vůči domorodcům agresivní politiku, čímž narušovali stabilitu regionu, a tedy i britskou bezpečnost.

Z tohoto důvodu je možné konstatovat, že strach o vlastní bezpečí se stal ústředním motivem přeměny britské politiky v jihoafrickém regionu v 70. letech 19. století. Nelze však zanedbávat ani další, co do důležitosti sekundární faktory, jako objevení nových nalezišť drahých kovů a drahokamů, respektive hospodářskou využitelnost regionu, snahu o získání nových území, rozvoj a zajištění již získaných území či pro současného člověka těžce pochopitelnou „morální povinnost“ vůči méně vyspělým národům zakořeněnou v myslích

Viktoriánů. Osobnosti jako Shepstone, Frere, Wolseley či Carnarvon vnímaly představené faktory zcela odlišně, nicméně na nutnosti obrany území Britského impéria panovala shoda.

Na zmíněnou problematiku navázal především ministr pro kolonie Carnarvon, jenž představil projekt konfederace, od níž si sliboval přetvoření tehdejšího jihoafrického koloniálního panství do formy samosprávné unifikované jednotky. Ta měla zaprvé umožnit rapidní ekonomický rozvoj, zajistit dostatek levné pracovní síly a umožnit celkovou modernizaci; a za druhé pomoci zesílit obranyschopnost a geopolitickou pozici samotného Britského impéria v pozici neochvějně velmoci. I zde je viditelný motiv ochrany území, který se stal základním stavebním kamenem britské politiky v jižní Africe. Na první pohled by se mohlo zdát, že problematika konfederace byla čistě regionálního charakteru, avšak bylo tomu právě naopak. Carnarvon si od celého projektu sliboval především posílení Britského impéria jakožto celku; unifikace a vzestup jihoafrických kolonií se poté staly pouze pomyslným směrem k dosažení představeného cíle.

Cesta k prosazení konfederace se však ukázala jako velmi složitá, neboť ji odmítali jak búrské republiky, tak i britské kolonie v čele s Kapskem. V tomto bodě je nutné zmínit i problematiku domorodé správy, kdy tzv. shepstonovský systém přestával fungovat. Zejména Langalibaleleho revolta poukázala na značná bezpečnostní rizika, která ze strany domorodých obyvatel mohla přijít. Právě tehdy začali britští představitelé vidět v Zuluích potenciálního nepřítele, a především klíčovou překážku v ustanovení konfederace, od které si Britové slibovali i výkonnější správu, absenci domorodých povstání a nastolení přímé vlády nad Afričany. Carnarvon, Shepstone, Frere i Wolseley věřili, že odpor Kapska ke konfederaci se dříve nebo později rozpadne, přičemž hlavními protivníky se zcela logicky musely stát búrské republiky a domorodé království Zuluů. Aktivace politiky imperialismu, která přesně definovala chování Britů před samotnou britsko-zulskou válkou, se poté stala pouhopouhým nástrojem k dosažení zmíněných cílů. Právě z tohoto důvodu je nutné vnímat honbu za realizaci jihoafrické konfederace jako jednu z ústředních příčin samotné války.

Anexe Transvaalu však nepřinesla kýžený efekt, načež Búrové i samotní britští kolonisté stále odmítali souhlasit s konfederací. Dobyť zulského království se tak stalo posledním zoufalým tahem k realizaci Carnarvonova záměru, a pokud události zasadíme do širšího kontextu, tak i krokem k ovládnutí afrických regionů ze severu na jih. V této pozici však stoupenci imperialismu potřebovali pádné argumenty, aby přesvědčili vládu Jejeho Veličenstva o nutnosti vedení války s domorodci. Právě zde se autor snaží poukázat na fakt, že válka s *KwaZulu* byla co do důležitosti zcela marginálním tématem pro druhou Disraeliho vládu, již zaměstnávalo mezinárodní dění a soupeření s carským Ruskem. Z tohoto důvodu by bylo bláhové a zcela chybné vinit královnu Viktorii nebo vládu v Londýně z vyhlášení války.

Je zkrátka nutné rozlišovat z velké části nezávislé kroky Shepstonea či guvernéra Frera od oficiální politiky vlády Britského impéria.

Právě negativní postoj vlády k samotné válce donutil zmíněné aktéry, aby se pokusili najít pádné důvody k vyhlášení války nebo naopak donutil Zulu, aby konflikt vyvolali sami. Shepstone i Frere zvolili cestu zdiskreditování samotného zulského krále Kečvaja, jehož však symbolizovala prozíravost a na představitele militantně smýšlejícího národa Zuluů i nezvyklá smířlivost a náklonnost vůči Britům. Evropští sousedé včetně misionářů jej však zcela nezaslouženě a záměrně vykreslovali jakožto tyrana. Stejná nespravedlnost nastala i u četných incidentů na zulsko-britské hranici, které Frere dokázal mistrně využít v propagandě vůči Zuluům, respektive králi Kečvajovi. Ten ve své podstatě doplatil na svůj původ a zvyklosti svého národa; je skutečně paradoxem, že Britové vehnali Zulu do války zrovna v době, kdy jim nevládl bojechtivý panovník typu Šaky, ale právě umírnění Kečvajo.

Vše nakonec vyústilo v britské ultimátum, které definitivně zmařilo zulskému králi jakékoliv šance na manévrování či zachování míru. I v tomto případě je však viditelné, že se Kečvajo snažil vyjma rozpuštění armády splnit veškeré britské požadavky. Vzhledem k tomu, že *impi* tvořila pomyslný tmelící prvek zulské společnosti, tudíž by se její rozpuštění rovnalo zničení *KwaZulu* a s jistotou lze říci, že kdyby Kečvajo k tomuto nakonec svolil, tak by byl zajisté svržen a následně nahrazen někým jiným. Tak či onak po nesplnění ultimáta mohl Frere definitivně vyhlásit Zuluům válku, přičemž vládu Jejího Veličenstva zaměstnanou mezinárodním děním o událostech pouze informoval. Vláda neměla příliš možností, jak proti Frerově úsudku zakročit, díky čemuž jeho rozhodnutí musela tolerovat a doufat v rychlé ukončení konfliktu. Jakékoliv výmluvy ze strany guvernéra pak zcela přesně vystihl markýz Landsdowne: *“Skutečným důvodem invaze bylo zahrnutí Zuluů až k nejzazší hranici KwaZulu a podle vlastních slov sira Bartla Frera potlačit vojenskou sílu Zuluů. Pokud jsou toto „obránné“ operace, jak mohou vypadat ty „útočné“?”*⁷⁴⁴

I přes všechnu nespravedlnost či amorální chování spojené s nátlakovou politikou je nutné si uvědomit, že zmínění britští představitelé byli vysocí úředníci, kteří vnímali ochranu vlastní země jako posvátný cíl své služby. Jak již bylo řečeno, militantně orientovaná domorodá země na hranicích impéria se jevila jako skutečná hrozba britské bezpečnosti, tudíž lze konstatovat, že proces, který vedl k vyhlášení války byl z pozice Shepstonea a Frera sice nečestný, nemorální a úskočný, nicméně na straně druhé i značně logický. Vzhledem k tomu, že vláda Jejího Veličenstva válku z počátku oficiálně neschvalovala, tak se Frere v dobré víře pokusil přesvědčit širokou veřejnost o nutnosti války a když nic jiného nezbývalo, tak vládu

---

⁷⁴⁴ United Kingdom, House of Lords, 3rd Series, Vol. 232, 25. března 1879, c. 1615.

zkrátka postavil před hotovou věc. To se pro Frera ukázalo jako nejlepší způsob k prosazení vlastní politiky, neboť jak konzervativní vláda Jejího Veličenstva, tak i liberální opozice se zkrátka shodovala na názoru: „*Je nutné podporovat vládu Jejího Veličenstva ve všech nezbytných opatřeních za účelem obrany majetku Jejího Veličenstva v jižní Africe.*“⁷⁴⁵

Z výše uvedeného lze vyvozovat několik závěrů; za vyhlášení války mohli nevyvratitelně Britové, nikoliv však Britské impérium reprezentované vládou Jejího Veličenstva, ale přední osobnosti britských kolonií v jižní Africe, a sice Frere se Shepstonem. Jejich motivace poté vycházela výhradně ze snahy zabezpečit hranice, bezpečnost a stabilitu britského území. Hlavním nástrojem k dosažení tohoto cíle byla Carnarvonova konfederace, k jejímuž prosazení zvolili hlavní aktéři kroky vycházející z politiky imperialismu. Transvaal a *KwaZulu* zkrátka získaly nálepku překážek mařících vznik konfederace, načež bylo nutné je zlikvidovat. Oblast búrské republiky se Shepstonovi zdařilo získat pouze na bázi přiživování strachu z domorodé hrozby, navíc zlá hospodářská situace Transvaalu anexi urychlila. *KwaZulu* bylo vzhledem k nátuře svých obyvatel zcela po právu vnímáno jako potenciální nepřítel a vážné bezpečnostní riziko. Britští představitelé se proto rozhodli případné nebezpečí iniciativně eliminovat, avšak oficiální požehnání Koruny ani vlády Jejího Veličenstva neměli. V jejich pojetí pak nezbyvalo nic jiného než Zuluy v očích veřejnosti zdiskreditovat a následně zničit vojenskou sílu *KwaZulu* buďto diplomatickou, či přímo vojenskou cestou. Vzhledem k tomu, že přijetí britského ultimáta by Kečvaja stálo s největší pravděpodobností trůn i život, tak zulskému králi prahnoucímu po míru nezbylo nic jiného než britské ultimátum odmítnout, čímž definitivně začala britsko-zulská válka.

Pohled vlády Jejího Veličenstva lze ve své podstatě chápat takto: „*Období před britsko-zulskou válkou přineslo četné spory; některé se podařilo vyřešit ještě před válkou a některé nové se naopak objevily. Z tohoto důvodu je nutné vždy přizpůsobit politiku vůči KwaZulu, aby byla spravedlivá vůči domorodému obyvatelstvu, ale pochopitelně i Britskému impériu. [...] Komplikované příčiny, které kdyby neexistovaly, tak by nedonutily sira Bartla Frera, aby vůči KwaZulu zakročil.*“⁷⁴⁶ Motiv ochrany Briského impéria byl zkrátka rozhodujícím faktorem, načež spravedlnost vůči domorodcům hrála až druhořadou roli. Evropané navíc zulské společnosti nerozuměli, načež jejich pohled a vnímání „spravedlnosti“ bylo zcela vytržené z kontextu reality.

Na základě představených argumentů je možné konstatovat, že vzájemný konflikt nebyl pouhopouhým představením bezohledné politiky imperialismu a snahy o rozšíření územní držby, ale ani britským zájmem o zlepšení života Zuluů. Motivace vycházela z čistě

⁷⁴⁵ United Kingdom, House of Lords, 3rd Series, Vol. 232, 25. března 1879, c. 1621.

⁷⁴⁶ Memorandum představující problematiku Zuluů, TNA, CAB, No. 307, 37/17/18, s. 1.

logických a pochopitelných aspektů, nicméně cesta, kterou si britští představitelé jihoafrických kolonií rozhodli jít, byla protkána četnými kontroverzemi zasluhujícími odsouzení. Britové zkrátka nevyvinuli dostačující snahu pochopit problematiku zulské společnosti, která se stala překážkou ve využití potenciálu jihoafrického regionu, jenž ze zmíněných důvodů mohl sloužit jako jeden z katalyzátorů mocenského i hospodářského vzestupu Britského impéria. V tomto bodě je nutné vnímat britsko-zulskou válku i jako konflikt částečně ovlivňující světové soupeření s Ruskem, neboť konsolidace jihoafrického regionu mohla Velké Británii zajistit v případné válce lepší postavení.

Na tomto místě by bylo vhodné zodpovědět i otázku, zda k válce muselo skutečně dojít. Autor je toho názoru, že i nehladě na zmíněnou problematiku, by k válce dříve nebo později stejně došlo. Vzhledem k tomu, že během období dlouhého 19. století byla téměř celá Afrika, rozdělena mezi koloniální mocnosti; je zcela irelevantní očekávat, že by zrovna domorodý národ Zuluů získal šanci na úplnou nezávislost. Zároveň je nutné přihlédnout k již několikrát zmíněnému faktu, že ponechání militantně smýšlejícího domorodého národa se silnou brannou mocí na hranicích, se jevílo jako velký hazard s vlastní bezpečností. I kdyby Carnarvonův projekt konfederace nikdy nevznikl, i pokud by Shepstone či Frere neměli žádný vliv na události v jihoafrickém regionu, tak by v rámci maximálně 20 let k válce stejně došlo. Zuluové by se zkrátka nikdy nevzdali své svobody bez boje a Britové by nikdy nesvolili k existenci takového bezpečnostního rizika, které *KwaZulu* reprezentovalo. Tak či onak, vyhlášení války by s jistotou vždy přišlo ze strany představitelů Britského impéria, a nikoliv ze strany Zuluů tak, jak Viktoriáni a představitelé imperialismu s oblibou tvrdili.

Samotný válečný konflikt nebyl ničím jiným než jednou z mnoha tragédií v lidských dějinách. Britská armáda byla považována za samotný výkvět západní civilizace, zatímco Zuluové využívali starověké válečné taktiky a jejich arzenál se skládal z větší části z kamenných oštěpů. Každý očekával, že Britové bez potíží *KwaZulu* obsadí, avšak domorodci byli schopni Evropanům nejenom oponovat, ale také jim uštvědit zdrcující úder u Isandlwany. Jednalo se o jednu z největších porážek koloniálních jednotek od domorodého národa, načež nejenom že došlo k faktickému zastavení invaze, ale i k astronomickým lidským a materiálním ztrátám. V následujících bojích se však již naplno ukázala převaha britské armády díky dokonalejší strategii, taktice, technologii i schopnosti velitelského sboru. Ačkoliv první invaze by mohla být na první pohled charakterizována jako naprostý debakl, Britům se podařilo značně oslabit počet *impi*, morálku domorodců a s ní související bojeschopnost. Zuluové ve své podstatě dosáhli Pyrrhova vítězství, kdy úspěch u Isandlwany paradoxně zpečetil jejich osud, neboť vehnali vládu Jejího Veličenstva do oficiální podpory války. V tomto bodě bylo jen již otázkou času, kdy Zuluové válku definitivně prohrají.

Právě po první invazi se naplno ukázala osobnost krále Kečvaja, který zakázal přepadávání britských zásobovacích tras a fakticky umožnil dobyvatelům beztréstně kráčet ve své domovině. Jednalo se o zcela zoufalý pokus přesvědčit Evropany o možnosti vzájemného mírového soužití, což ovšem vedlo pouze k urychlení porážky. Opět, jako již po několikáté se ukázalo, že Kečvajo nebyl v žádném případě bojechtivý barbar, jak jej někteří Britové charakterizovali, ale spíše tragickou osobností, která doplatila na tradice a původ svého národa.

Pokud se zaměříme na vojenské důvody zulské porážky, a nikoliv ty politické, tak rozhodujícími faktory byly především technologická zaostalost, neschopnost si osvojovat nové přístupy a taktiku, irelevantní útočení na opevněné pozice Britů, nedostačující zásobování, vzájemné pŕtky, a především nerespektování Kečvajových rozkazů a nastavené strategie. Lze tedy tvrdit, že Zuluové měli šanci na vítězství v určitých střetnutích, avšak válku z již zmíněných politických důvodů vyhrát nemohli. Pravdou ovšem zůstává, že vzájemná střetnutí mohla být mnohem více vyrovnaná, pokud by domorodci byli ochotni vzdát se svých válečných tradic a začít například více využívat pušky či guerillové strategie. Obdobně rozsáhlý handicap se jevil i v decentralizaci celého království, kdy jednotliví indunové ignorovali královy rozkazy a zcela irelevantně rozkazovali k útokům na britské opevněné pozice jen proto, aby si válečníci zabojovali. Toto zcela iracionální chování stálo domorodce v konečném měřítku nejenom značné ztráty, ale i jakoukoliv šanci na vítězství. Britové oproti tomu dokázali využít svých předností v podobě technologické převahy, kvalitního jezdeckta, schopnosti využívat fortifikačních prvků či klasické vojenské hierarchie a následného dodržování rozkazů. Nicméně největší vliv přinášela ochota dobyvatelů se adaptovat na zulský styl boje. Ačkoliv byl hrdinský odpor Zuluů zlomen, tak vrchní velitel Chelmsford se radovat příliš nemohl. Jeho kariéra *de facto* skončila a následně byl zcela oprávněně nálepkován jako ten, který mohl za porážku u Isandlwany.

Rozporuplný byl ve své podstatě i význam samotného vítězství britské armády; Evropanům se sice podařilo dočasně pacifikovat Zuluy po vojenské stránce, a díky tomu si zajistit i bezpečnost hranic, ale krom toho Británie dosáhla jen malých úspěchů. *KwaZulu* nenabízelo žádné užitečné zdroje, neexistovala rozvinutá infrastruktura a vzhledem k tomu, že projekt konfederace byl fakticky odsouzen k neúspěchu ještě před válkou, tak jediným dalším možným benefitem mohla být levná pracovní síla. Oproti tomu za negativa lze považovat příliš velké ztráty, značné finanční náklady, a zejména zdevastovanou pověst Britského impéria vycházející především z porážky u Isandlwany, formy zvolené politiky a přístupu, smrti prince Napoleona, střelby do neozbrojených domorodců či vypalování osad.

Zuluové na tom byly na první pohled mnohem hůře; díky válce ztratili tisíce mužů,

země byla zdevastována, osady rozbourány, hrdost a svoboda národa ztracena, a to vše kvůli válce, kterou sami považovali za zcela irelevantní. Na druhou stranu zulská společnost zůstala nedotčena; vesnice byly během několika měsíců znovu vystavěny a ztracená populace *KwaZulu* se do několika let obnovila. Je možné konstatovat, že v krátkodobém časovém horizontu domorodá společnost nezískala vůbec nic, co by ji pozvedlo, ba právě naopak.

Lze s jistotou ale říci, že konec britsko-zulské války otevřel v dlouhodobém časovém horizontu pomyslnou cestu k určité restrukturalizaci *KwaZulu* a šanci pro jejich obyvatele se technologicky, hospodářsky i kulturně obohatit. Svěbytná domorodá společnost následky války dokázala přežít a do dnešních dnů si zachovat mnoho ze svých tradic, a to dokonce i post krále, který dál čistě formálně nad územím *KwaZulu* vládne. Pro Britské impérium byla situace vesměs obdobná; v delším časovém úseku se zdařilo získat území a podrobit si jeden z potenciálně nebezpečných národů, nicméně i přes tento fakt důležitost a rozsah *KwaZulu* byl v rámci impéria, a dokonce i jižní Afriky zcela marginální.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Nevydané prameny

The National Archives, London-Kew

War Office:

War Office 98: Correspondence and Papers Concerning the Victoria Cross

WO 98/4/55 – Victoria Cross Details of Schiess, F C. Rank: Corporal. Regiment: Natal Native Contingent.

War Office 100: Campaign Medal and Award Rolls (General Series)

WO 100/9/3 – Abyssinia, Ashanti, India, New Zealand, Zulu - Royal Artillery with Index.

War Office 146: Distinguished Conduct Medal, Submissions to Sovereign

WO 146/1/18 – Natal Native Horse. Serjeant Simeon Kambula: Natal Native Horse. Corporal William Vinnicombe: Frontier Light Horse. Trooper R Brown: Frontier Light Horse.

Records of the Cabinet Office:

CAB 37 - Cabinet Office: Photographic Copies of Cabinet Papers

CAB 37/16/71 – Zulu Affairs, Signed in 1885.

CAB 37/17/18 – General View of Zulu Affairs, 1875–1879.

Vydané prameny

EYBERS, G. W. (ed.), *Select Constitutional Documents Illustrating South African History, 1795–1910*, New York 1918.

MALHERBE, V. C. (ed.), *What They Said, 1795–1910: History Documents*, London 1971.

GREAVES, Adrian, BEST, Brian (ed.), *The Curling Letters of the Zulu War*, Barnsley 2004.

MOODIE, D. C. F. (ed.), *Zulu 1879: The Anglo Zulu War of 1879 from Contemporary Sources: First Hand Accounts, Interviews, Dispatches, Official Documents and Newspaper Reports*, London 2006.

KEBBEL, T. E. (ed.), *Selected Speeches of the Late Right Honourable the Earl of Beaconsfield, Arranged and Edited with Introduction and Explanatory Notes by T. E. Kebbel*, London 2009.

C. 1121: British Parliamentary Papers, No. 28 (1874), *Correspondence Respond to*

Langalibalele and Natal, London 1874.

C. 1137: British Parliamentary Papers, No. 2 (1874), *Report of Expedition to Instal Cetshwayo*, London 1874.

C. 1244: British Parliamentary Papers, No. 23 (1875) *Correspondence Referring to Confederation*, London 1875.

C. 1748: British Parliamentary Papers, No. 31 (1876), *Correspondence Referring to Z.A.R.-Pedi War and Native Affairs*, London 1876.

C. 2222: British Parliamentary Papers, No. 54 (1878), *General Correspondence Referring to Anglo-Zulu War – February 1879*, London 1879.

C. 2234: British Parliamentary Papers, No. 26 (1879), *Correspondence Referring Military Affairs in Natal and Transvaal*, London 1879.

C. 2260: British Parliamentary Papers, No. 5 (1879), *General Correspondence Referring to Anglo-Zulu War – March 1879*, London 1879.

C. 3616: British Parliamentary Papers, No. 31 (1883), *Correspondence Referring Cetshwayo and Zululand*, London 1883.

Parlamentní debaty tzv. Hansard

United Kingdom, House of Commons, 3rd Series, Vol. 245, 1. dubna 1879, c. 136.

United Kingdom, House of Commons, 3rd Series, Vol. 245, 21. dubna 1879, c. 704.

United Kingdom, House of Commons, 3rd Series, Vol. 246, 22. května 1879, c. 1018, c. 1019.

United Kingdom, House of Commons, 3rd Series, Vol. 246, 12. června 1879, c. 1709.

United Kingdom, House of Commons, 3rd Series, Vol. 249, 14. srpna 1879, c. 973.

United Kingdom, House of Lords, 3rd Series, Vol. 234, 7. května 1877, c. 354, c. 355.

United Kingdom, House of Lords, 3rd Series, Vol. 244, 14. března 1879, c. 933.

United Kingdom, House of Lords, 3rd Series, Vol. 244, 25. března 1879, c. 1606, c. 1607, c. 1608, c. 1609, c. 1610, c. 1615, c. 1621.

United Kingdom, House of Lords, 3rd Series, Vol. 246, 26. května 1879, c. 1235.

United Kingdom, House of Lords, 3rd Series, Vol. 247, 17. června 1879, c. 31, c. 32.

United Kingdom, House of Lords, 3rd Series, Vol. 248, 22. července 1879, c. 966.

Periodika

The Bristol Mercury and Daily Post, Western Countries and South Wales Advertiser

The British Medical Journal

The Daily News

The Daily Telegraph

The Morning Post
The Natal Colonist
The Natal Witness
The Net Cast in Many Water
The New York Herald
The New York Times
The New York Tribune
The Standard
The Times
The Weekly Dispatch

Literatura

- ANDERSON, James Maxwell, *The History of Portugal*, Toronto 2000.
- BACON, Reginald Hugh, *The Life of Lord Fisher of Kilverstone*, London 2007.
- BARTHORP, Michael, *The Zulu War*, London 1980.
- BEALES, Derek, *From Castlereagh to Gladstone, 1815–1885*, London 1969.
- BECK, Roger B., *The History of South Africa*, Westport 2000.
- BLAKE, Robert, *Disraeli*, New York 1967.
- BRADFORD, Sarah, *Disraeli*, London 1983.
- BULPIN, Thomas Victor, *The Great Trek*, Cape Town 1976.
- BUTT, John J., *The Greenwood Dictionary of World History*, New York 2006.
- CARRUTHERS, Bob, *The Zulu War Through Contemporary Eyes*, Barnsley 2012.
- CRAIS, C. C., *The Making of the Colonial Order: White Supremacy and Black Resistance in the Eastern Cape, 1770–1865*, London 1992.
- COLENSO, Frances, *History of the Zulu War and Its Origin*, London 2014.
- DAVIS, Richard W., *Disraeli*, London 1976.
- DE KIEWIET C. W., *The Imperial Factor in South Africa: a Study in Politics and Economics*, Cambridge 1938.
- DE KIEWIET, C. W., *The Imperial Factor in South Africa: a Study in Politics and Economics*, Cambridge 1937.
- DELIUS, P. N., *The Land Belongs to Us: the Pedi Polity, the Boers and the British in the Nineteenth Century Transvaal*, Johannesburg 1983.
- DIGBY, Thomas Roy, *The Rise and Fall of Bartle Frere: Colonial Rule in India and South Africa*, London 2009.
- DIVER, Luke, *Perceptions Versus Reality? Newspaper Coverage on the Anglo-Zulu War of*

1879, Maynooth 2010.

DROOGLEEVER, R. W. F., *The Road to Isandhlwana: Colonel Anthony Durnford in Natal and Zululand 1873–1879*, London 1992.

EDGERTON, Robert B., *Like Lions They Fought: The Zulu War and the Last Black Empire in South Africa*, London 1988.

ELDRIDGE, C. C., *England's Mission: The Imperial Idea in the Age of Gladstone and Disraeli 1868–1880*, London 1973.

EMERY, Frank, *Red Soldier, Letters from the Zulu War, 1879*, Stoughton 1977.

ETHERINGTON, Norman, *Rider Haggard*, Boston 1984.

FEATHERSTONE, Donald, *Weapons and Equipment of the Victorian Soldier*, Oxford 1978.

FERGUSON, Niall, *Britské impérium: Cesta k modernímu světu*, Praha 2016.

FROUDE, A., *Short Studies on Great Subjects*, Vol. II, London 1874.

FYNNEY, Bernard F., *The Zulu Army and Zulu Headmen*, London 2009.

FYNN, Henry Francis, STUART, James, MALCOLM, C., *The Diary of Henry Francis Fynn*, Cape Town 1950.

GALLAGHER, John, ROBINSON, Ronald, *Africa and the Victorians: the Official Mind of Imperialism*, London 1961.

GEY VAN PITTIUS, E. F. W., *Staatsopvattingen van die Voortrekkers en die Boere*, Pretoria, 1941.

GILIOMEE, Hermann Buhr, *The Afrikaners: Biography of a People*, Charlottesville 2003.

GOLAN, D., *Construction and Reconstruction of Zulu History*, London 1994.

GOODFELLOW, C. F., *Great Britain and South African Confederation 1870–1881*, Cape Town 1966.

GRAINGER, John D., *The Amiens Truce: Britain and Bonaparte, 1801–1803*, London 2004.

GREAVES, Adrian, *Crossing the Buffalo: The Zulu War of 1879*, London 2005.

GREAVES, Adrian, *Isandhlwana: How the Zulus Humbled the British Empire*, London 2011.

GREAVES, Adrian, *Forgotten Battles of the Zulu War*, London 2012.

GUMP, James, *The Dust Rose like Smoke: The Subjugation of the Zulu and the Sioux*, Lincoln 1994.

HOLME, Norman, *Silver Wreath; Being the 24th Regiment at Isandhlwana and Rorke's Drift 1879*, Trenton 1979.

ISAACS, Nathaniel, *Travels and Adventures in Eastern Africa, Descriptive of the Zoolus, Their Manners, Customs, Etc. Etc. with a Sketch of Natal*, Vol. I, London 1836.

ISAACS, Nathaniel, *Travels and Adventures in Eastern Africa, Descriptive of the Zoolus, Their Manners, Customs, Etc. Etc. with a Sketch of Natal*, Vol. II, London 1836.

- IVEY, Jacob, *The White Chief Of Natal: Sir Theophilus Shepstone and the British Native Policy Inmid-nineteenth Century Natal*, Orlando 2008.
- JAMES, Lawrence, *The Rise and Fall of the British Empire*, London 1994.
- JENKINSON, Thomas B., *Amazulu: The Zulus, Their Past History, Manners, Customs, and Language*, Oxford 2018.
- JENKINS, Roy, *Gladstone*, Oxford 1997.
- KENNEDY, P., *The Rise of Anglo-German Antagonism 1860–1914*, London, 1980.
- KNIGHT, Ian, *The Zulus*, London 1989.
- KNIGHT, Ian, *British Fortifications in Zululand 1879*, London 2005.
- KNIGHT, Ian, *Isandlwana 1879: The Great Zulu Victory*, London 2002.
- KNIGHT, Ian, *Rorke's Drift 1879: Pinned Like Rats in a Hole*, Toronto 1996.
- KNIGHT, Ian, *The Anatomy of the Zulu Army: From Shaka to Cetshwayo 1818–1879*, London 1995.
- KNIGHT, Ian, *With His Face to the Foe: The Life and Death of Louis Napoleon, The Prince Imperial: Zululand 1879*, Stroud 2001.
- KNIGHT, Ian, *Zulu Rising*, London 1989.
- KNOR, Klaus E., *British Colonial Theories 1570–1850*, Cambridge 1944.
- KRASNER, Stephen D., *Sovereignty: Organized Hypocrisy*, Princeton 1999.
- LABAND, John, *Historical Dictionary of the Zulu Wars*, Oxford 2009.
- LABAND, John, *The Eight Zulu Kings: From Shaka to Goodwill Zwelithini*, Johannesburg 2018.
- LABAND, John. *The Land Wars: The Dispossession of the Khoisan and AmaXhosa in the Cape Colony*, Oxford 2020.
- LABAND, John, *The Rise and Fall of the Zulu Nation*, London 1997.
- LAYCOCK, Stuart, *All the Countries We've Ever Invaded: And the Few We Never Got Round To*, Cambridge 2012.
- LEE, Stephen J., *Aspects of British Political History 1815–1914*, Abington 1994.
- LLOYD, Trevor, Owen, *The British Empire 1558–1995*, Oxford 1997.
- LOCK, Ron, *Blood on the Painted Mountain: Zulu Victory and Defeat, Hlobane and Kambula, 1879*, London 1995.
- LOCK, Ron, QUANTRILL, Peter, *Zulu Victory, The Epic of Isandlwana and the Cover-up*, Barnsley 2015.
- MANNING, Stephen, *Soldiers of the Queen: Victorian Colonial Conflict in the Words of those Who Fought*, Stroud 2009.
- MARTINEAU, John, *The Life and Correspondence of the Sir Bartle Frere*, Vol. II, London

2009.

MARTINEAU, John, *The Life and Correspondence of the Sir Bartle Frere*, Vol. I, London 2020.

MCBRIDE, Angus, *The Zulu War*, London 1976.

MEREDITH, Martin, *Diamonds, Gold, and War: The British, the Boers, and the Making of South Africa*, London 2007.

MONTGOMERY-MASSINGBERD, Hugh, FREEMAN-GRENVILLE, G. S. P., *Burke's Royal Families of the World: Africa & the Middle*, London 1980.

MORRIS, Donald R., *The Washing of the Spears. A History of the Rise of the Zulu Nation under Shaka, and Its Fall in the Zulu War of 1879*, New York 1965.

MORRIS, Jan, *Heaven's Command*, Cape Town 1998.

MOSTERT, Noel, *Frontiers: the Epic of South Africa's Creation and the Tragedy of the Xhosa People*, New York 1992.

NORRIS-NEWMAN, Charles I., *In Zululand with the British Army: The Anglo-Zulu War of 1879 through the First Hand Experiences of a Special Correspondent*, Cape Town 2006.

OMER-COOPER, John D., *The Zulu Aftermath: a Nineteenth-Century Revolution in Bantu Africa*, Cape Town 1966.

OPPERMAN, A. J. P., *The Battle of Blood River*, Oxford 1982.

PARSONS, Timothy H., *The British Imperial Century, 1815–1914: A World History Perspective*, London 1999.

PEARCE, R. O., *Barrier of Spears – Drama of the Drakensberg*, Pietermaritzburg 1973.

PEERS, Chris, *Rorke's Drift & Isandlwana 1879: A Battlefield Guide*, London 2017.

PEERS, Chris, *Rorke's Drift and Isandlwana 22nd January 1879: Minute by Minute*, Barnsley 2021.

RATTRAY, David, *David Rattray's Guidebook to the Anglo-Zulu War Battlefields*, New York 2003.

RITTER, E. A., *Shaka Zulu: Rise of the Zulu Empire*, London 1978.

RICHNER, J., *Eastern Frontier Slaving and its Extension into the Transorange and Natal, 1770–1843*, Witwatersrand 1991.

ROTHWELL, John Sutton, *Narrative of the Field Operations Connected with the Zulu War of 1879*, Bloomington 1991.

SAUL, David, *Zulu: The Heroism and Tragedy of the Zulu War*, London 2004.

SÉBE, Berny, *Heroic Imperialists in Africa: The Promotion of British and French Colonial Heroes, 1870–1939*, Manchester 2013.

SCHOEMAN, Chris, *Isandlwana to Ulundi: The Anglo-Zulu War of 1879*, London 2021.

- SCHREUDER, D. M., *The Scramble for Southern Africa, 1877–1895: the Politics of Partition Reappraised*, Cambridge 1980.
- SMITH-DORRIEN, Horace L., *Memories of Forty-Eight Years' Service*, Oxford 2014.
- SMITH, Harry, *The Autobiography of Lieutenant-General Sir Harry Smith Baronet of Aliwal on the Sutej*, London 2018.
- SNOOK, Mike, *How Can Man Die Better*, York 2010.
- SPIERS, Edward M., *The Victorian Soldier in Africa*, Belfast 1992.
- THEAL, George M., *History of South Africa*, Vol. X, London, 1919.
- THOMPSON, Leonard M., *A History of South Africa*, New Haven 1995.
- THOMPSON, Paul Singer, *Black Soldiers of the Queen: The Natal Native Contingent in the Anglo-Zulu War*, New York 2006.
- VAN DUIN, P., ROSS, R., *The Economy of the Cape Colony in the Eighteenth century*, Pietermaritzburg 1987.
- VAN ZYL, *Mathys Christoffel, Luitenant-Goewemeur Martin West en die Natalse Voortrekkers*, Pretoria 1954.
- VOIGT, Johan Carel, *Fifty Years of the History of the Republic in South Africa, 1795–1845*, Cape Town 1899.
- WALKER, Eric A., *A History of Southern Africa*, Cape Town 1968.
- WEBB, Colin B., BROOKES, E. H., *A History of Natal*, Pietermaritzburg 1965.
- WINTER, Cameron, *Three Years and Two Continents Apart: A Comparative Study of the Great Sioux War and Anglo-Zulu War*, Waterloo 2021.
- WILLIAMS, Paul, *Custer and the Sioux, Durnford and the Zulus: Parallels in the American and British Defeats at the Little Bighorn (1876) and Isandlwana (1879)*, New York 2015.
- YORKE, Edmund, *Rorke's Drift 1879*, Stroud 2001.
- YOUNG, John, *They Fell Like Stones, Battles and Casualties of the Zulu War, 1879*, London 1991.

Odborné studie a články

- AKYEAMPONG, Emmanuel Kwaku, *Fuze, Magera*. In: GATES, Henry Louis, MOKOENA, Hlonipha (ed.), *Dictionary of African Biography*, Vol. 2, Oxford 2012, s. 388–405.
- ATMORE, A., MARKS, S., *The Imperial Factor in South Africa in the Nineteenth Century: Towards a Reassessment*. In: *The Journal of Imperial and Commonwealth History* 3, 1974, s. 105–139.
- BALLARD, Charles, *John Dunn and Cetshwayo: The Material Foundations of Political*

- Power in the Zulu Kingdom, 1857-1878*. In: *The Journal of African History* 21, 1980, 1, s. 75–91.
- BIXLER, Raymond W., *Anglo-Portuguese Rivalry for Delagoa Bay*. In: *The Journal of Modern History* 6, 1934, 4, s. 425–440.
- BOWMAN, Joye, *Reconstructing the Past Using the British Parliamentary Papers: The Anglo-Zulu War of 1879*. In: *History in Africa* 31 2004, s. 117–132.
- CARNARVON, Henry Howard Molyneux Herbert, *Speeches on the Affairs of West Africa and South Africa*. In: HERBERT, Robert (ed.), 4th Earl of Carnarvon, Pretoria 1903, s. 313–315.
- CONE, Stephen, R., *Sir H. Rider Haggard and the Anglo Zulu War in Fact and Fiction*. In: *The International Journal of African Historical Studies* 57, 2012, 1, s. 1–15.
- COPE, A. T., *The Zulu War In Zulu Perspective*. In: *Theoria: A Journal of Social and Political Theory* 56, 1981, 2, s. 41–50.
- COPE, Richard L., *C. W. de Kiewiet, the Imperial Factor, and South African “Native Policy”*. In: *Journal of Southern African Studies* 15, 1989, 3, s. 486–505.
- COPE, Richard L., *Local Imperatives and Imperial Policy: The Sources of Lord Carnarvon’s South African Confederation Policy*. In: *The International Journal of African Historical Studies* 20, 1987, 4, s. 603–626.
- COPE, Richard L., *Strategic and Socio-Economic Explanations for Carnarvon’s South African Confederation Policy: The Historiography and the Evidence*. In: *History in Africa* 13, 1986, s. 13–34.
- COPE, Richard L., *Written in Characters of Blood? The Reign of King Cetshwayo Ka Mpande 1872–9*. In: *The Journal of African History* 36, 1995, 2, s. 247–269.
- DEFLEM, Mathieu, *Warfare, Political Leadership, and State Formation: The Case of the Zulu Kingdom, 1808–1879*. In: *Ethnology* 38, 1999, 4, s. 371–391.
- DE MOOR, Jaap A., WESSELING, H. L., *Imperialism and War: Essays on Colonial Wars in Asia and Africa*. In: DE MOOR, Jaap A. (ed.), *Comparative Studies in Overseas History*, Vol. 8, London 1989, s. 1–12.
- EPPRECHT, Marc, *The Mfecane as Teaching Aid: History, Politics, and Pedagogy in Southern Africa*. In: *Journal of Historical Sociology* 7, 1994, 2, s. 113–130.
- ETHERINGTON, Norman, *African Economic Experiments in Colonial Natal 1845–1880*. In: *African Economic History* 5, 1978, s. 1–15.
- ETHERINGTON, Norman, HARRIES, Patrick, MBENGA, Bernard K., *From Colonial Hegemonies to Imperial Conquest, 1840–1880*. In: HAMILTON, Carolyn (ed.), *The*

Cambridge History of South Africa, Vol. 1, From Early Times to 1885, Cambridge 2010, s. 319–380.

ETHERINGTON, Norman, *Labour Supply and the Genesis of South Africa Confederation Issue in the 1870s*. In: *Journal of Africa History* 20, 1979, s. 235–253.

ETHERINGTON, Norman, *The “Shepstone System” in the Colony of Natal and Beyond the Borders*. In: DUMINY, Andrew, GUEST, Bill (ed.), *Natal and Zululand From Earliest Times to 1910*, Pietermaritzburg 1989, s. 182–186.

GALLAGHER, John, ROBINSON, Ronald, *The Imperialism of Free Trade*. In: *The Economic History Review New Series* 6, 1953, 1, s. 1–15.

GLUCKMAN, Max, *The Rise of a Zulu Empire*. In: *Scientific American* 202, 1960, 4, s. 157–169.

GUMP, James, *Origins of the Zulu Kingdom*. In: *The Historian* 40, 1988, 4, s. 521–534.

GON, Philip, *The Last Frontier War*. In: *Military History Journal* 5, 1982, 6, s. 1–17.

GUY, J., *A Note on Firearms in the Zulu Kingdom with Special Reference to the Anglo-Zulu War, 1879*. In: *Journal of African History* 12, 1971, 4, s. 557–570.

HALL, D. D., *Squares in the Zulu War*. In: *Military History Journal* 4, 1979, 5, s. 1–5.

HAMILTON, Carolyn Anne, *The Character and Objects of Chaka’: A Reconsideration of the Making of Shaka as „Mfecane Motor“*. In: *The Journal of African History* 33, 1992, 1, s. 37–63.

HEADLAM, C., *The Failure of Confederation, 1871–1881*. In: WALKER, E. A. (ed.), *The Cambridge History of the British Empire, Vol. VIII*, Cambridge 1936, s. 421–483.

HENFREY, Anthony, *The Anglo Zulu War and its Place in History: Imperial Showstopper or Imperial Sideshow?* In: *Oxford University Press* 2, 2016, s. 26–33.

CHAKMA, Uhas, *The Issue of Compensation for Colonialism and Slavery at the World Conference Against Racism*. In: ULRICH, George, BOSERUP, Louise Krabbe (ed.), *Human Rights in Development Yearbook 2001: Reparations: Redressing Past Wrongs*, Copenhagen 2002, s. 58–71.

CHRISTOPHER, A. I., *Colonial Land Policy in Natal*. In: *Annals of the Association of American Geographers* 61, 1971, 3, s. 560–575.

JONES, Huw M., *Hlobane: A New Perspective*. In: *Natalia* 27, 1997, 1, s. 42–68.

KENNETH, Pomeranz, *Empire & “Civilizing” Missions, Past & Present*. In: *Daedalus* 134, 2005, 2, s. 34–45.

KINSEY, H. W., *The Sekukuni Wars*. In: *Military History Journal* 2, 1973, 5, s. 1–8.

KNIGHT, Ian, *The Falling Tree*. In: *Natalia* 39, 2009, 1, s. 1–4.

- LABAND, John, *He Fought Like a Lion: An Assessment of Zulu Accounts of the Death of the Prince Imperial of France During the Anglo-Zulu War of 1879*. In: *Journal of the Society for Army Historical Research* 76, 1998, 307, s. 194–201.
- LABAND, John, *Humbugging the General? King Cetshwayo's Peace Overtures During the Anglo-Zulu War*. In: *Theoria: A Journal of Social and Political Theory* 67, 1986, s. 1–21.
- LABAND, John, *Zulu Strategic and Tactical Options in the Face of the British Invasion of January 1879*. In: *South African Journal of Military Studies* 28, 1998, 1, 1–14.
- MADIQU, Mohamed S. E., *The Death of Postcolonialism: The Founder's Foreword*. In: *Journal of Critical Studies* 1, 2021, 1, s. 1–12.
- MAHONEY, Michael R., *Racial Formation and Ethnogenesis from below: The Zulu Case, 1879–1906*. In: *The International Journal of African Historical Studies* 36, 2003, 3, s. 559–583.
- MANNING, Stephen, *British Perception of the Zulu Nation Before & After the War of 1879*. In: *The Journal of the Anglo Zulu War Historical Society* 16, 2004, s. 1–6.
- MILLER, Maskew, *From Major Charters. Message to Faku, Chief of the Amafondas, Port Natal, 11 the December, 1838*. In: MILLER, Maskew (ed.), *John Bird's, The Annals of Natal, Vol. I, Charleston 2010*, s. 437.
- MOKOENA, Hlonipha, *The Queen's Bishop: A Convert's Memoir of John W. Colenso*. In: *Journal of Religion in Africa* 38, 2008, 3, s. 312–342.
- NARAIN, Iqbal, *Beginning of Emigration to Natal*. In: *India Quarterly* 11, 1955, 1, s. 31–55.
- O'CONNOR, Damian P., *Imperial Strategy and the Anglo-Zulu War of 1879*. In: *The Historian* 68, 2006, 2, s. 285–304.
- OKOYE, Felix N., *Dingane: A Reappraisal*. In: *The Journal of African History* 10, 1969, 2, s. 221–235.
- OTTERBEIN, Keith F., *The Evolution of Zulu Warfare*. In: *The Kansas Journal of Sociology* 1, 1964, 1, s. 27–35.
- PEIRES, J. B., *The British and the Cape, 1814–1834*. In: ELPHICK, R., GILIOMEE, H. (ed.), *The Shaping of South African Society 1652–1840*, Cape Town 1990, s. 499–511.
- PORTER, Andrew, *Britain, the Cape Colony, and Natal, 1870–1914: Capital, Shipping, and the Imperial Connexion*. In: *The Economic History Review New Series* 34, 1981, 4, s. 554–556.
- POTGEITER, Thean, GRUNDLINGH, Arthur, *Admiral Elphinstone and the Conquest and Defence of the Cape of Good Hope, 1795–96*. In: MANDRUP, Thomas, KLEYHANS, Evert (ed.), *Scientia Militaria: South African Journal of Military Studies*, New York 2011, s. 39–67.
- PRESTON, A., *The South African Diaries of Sir Garnet Wolseley 1875*. In: PRESTON, A.,

- BALKEMA, A. (ed.), *The South African Journal of Sir Garnet Wolseley 1879–1880*, London 1971, s. 195., London 1971, s. 171–203.
- RIDEHALGH, Anna, *Some Recent Francophone Versions of the Shaka Story*. In: *Research in African Literatures* 22, 1991, 2, s. 135–152.
- RUBIN, G. R., *The Non-Confirmation of Captain Carey's Court Martial, 1879*. In: *Journal of the Society for Army Historical Research* 79, 2001, 319, s. 219–232.
- SCHEURER, K., *History of the Swiss in Southern Africa Schiess*. In: *Military History Journal* 9, 1993, 3, s. 1–4.
- SMITH, Wilfred I., *Confederation and the British Connection*. In: *Revista de Historia de América* 66, 1968, s. 15–24.
- STOKES, Randall, HARRIS, Anthony, *South African Development and the Paradox of Racial Particularism: Toward a Theory of Modernization from the Center*. In: *Economic Development and Cultural Change* 26, 1978, 245–269.
- SURYA, Kapur, *World Conference Against Racism*. In: *World Affairs: The Journal of International Issues* 5, 2001, 3, s. 140–145.
- THOMPSON, Paul *Dinuzulu and the Quest for Zulu Paramountcy, 1898–1906*. In: *The International Journal of African Historical Studies* 49, 2016, 3, s. 305–328.
- THOMPSON, Leonard M., *Great Britain and the Afrikaner Republics, 1870–1899*. In: THOMPSON, Leonard M., WILSON, M., (ed.), *The Oxford History of South Africa, Vol. II*, New York 1985, s. 281–314.
- THOMPSON, P. S., *The Many Battles of Isandlwana: A Transformation in Historiography*. In: *Historia: Amptelike Orgaan* 52, 2007, 1, s. 172–217.
- TYLDEN, G., *The Frontier Light Horse, 1877–79*. In: *Journal of the Society for Army Historical Research* 18, 1939, 72, s. 235–238.
- TYLER, W. B., *Sir George Grey, South Africa and the Imperial Military Burden, 1855–1860*. In: *The Historical Journal* 14, 1971, 3, s. 581–598.
- WEBB, Colin B., *The Origins of the War: Problems of Interpretation*. In: DUMINY, A.
- WILSON, M., Wilson (ed.), *The Oxford History of South Africa, Vol. II*, Oxford 1971, s. 249–281.
- WRIGHT, John, *Political Mythology and the Making of Natal's Mfecane*. In: *Revue Canadienne des Études Africaines* 23, 1989, 2, s. 272–291.
- WRIGHT, H. R. C., *The Anglo-Dutch Dispute in the East, 1814–1824*. In: *Economic History Review* 3, 1950, 2, s. 229–239.

Internetové zdroje

Government of Canada: Justice Laws Website [online], [cit. 2023-11-02]. Dostupné z:
<https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/Const/page-1.html>

Parlamentní debaty tzv. Hansard – House of Lords [online], Dostupné z:
<https://hansard.parliament.uk/search/Debates?house=lords>

Parlamentní debaty tzv. Hansard – House of Commons [online], Dostupné z:
<https://hansard.parliament.uk/search/Debates?house=commons#StartDate>

RESUMÉ

The aim of this master's thesis is the analysis of the British-Zulu War, which took place from January to July in 1879; the author of the thesis also analyses the issues of researching the British-Zulu War, the causes of the conflict, military strategy and tactics used by both sides, the very course of the two British invasions and the consequences caused by the conflict, while the main goal was to create a comprehensive analysis of the war itself.

In the area of the South African region, two worlds, or rather three civilizations, collided with each other; the descendants of the Dutch – the Boers, the British and the indigenous Zulu people. Mutual coexistence could not work on a long-term scale, as each of the three civilizations was based on completely different cultural, religious and geo-political factors. The native Zulus came from a warrior civilization that valued the army – the *impi* above all else. Boers: an indomitable people always yearning for their freedom, but on the other hand a very intolerant, aggressive and anarchist-minded people. The British were essentially their opposite, striving for centrally controlled colonies, while Boer-Zulu rivalry began to threaten their borders.

The concern for their own security forced the British to act. After several mutual skirmishes and subsequent agreements, the Boers were pacified, after which in 1852, following the Sand River Convention, the British agreed on creating an independent Boer state called Transvaal. Despite this effort, there were numerous border disputes between the Transvaal and the Zulu Kingdom, which continued to unnerve the British. In addition, numerous sources of precious metals and diamonds were found in the region at the same time.

In the 1870s, the British policy began to change rapidly as a response to the already mentioned issues of the South African region. The central figure was the Secretary of State for the Colonies, Henry Howard Molyneux Herbert, 4th Earl of Carnarvon who wished to create a project of the confederation – dominion in south Africa. First this should have enabled rapid economic development, ensured enough labourers and provided overall modernization; and secondly to help strengthen the defence capability and geopolitical position of the British Empire itself as an unshakable great power. Theophilus Shepstone, sir Henry Bartle Frere and sir Garnet Joseph Wolseley became the main Carnarvon's followers. Although each of the personalities had their own motivation, they all agreed on the necessity of defending the British Empire; nevertheless, their actions thereafter were largely based on the acceptance of the policy of imperialism.

However, the confederation project was rejected by both the Boers and the representatives of the Cape, the most influential British colony in the region. In the issue of

the indigenous population, there was the so-called Langalibalele revolt, which convinced the main British representatives that the system of indigenous administration based on relative decentralization and freedom was not compatible with centralist government which the British wanted. At the same time, it was expected that the native Africans would probably unite under the most militarily powerful nation in the area – the Zulu Kingdom [*KwaZulu*]. Both the Transvaal and *KwaZulu* became an obstacle to the promotion of confederation, which was, among other factors, the main reason for the British-Zulu War. Before it happened, however, the British decided to annex the Transvaal, which was in a disastrous economic situation and could not function as a state on its own. Shepstone subsequently managed to feed the ever-present fear of a Zulu invasion, after which on 12th April 1877 the British managed to annex the Transvaal without a fight.

From the logical point of view, the British were also driven by the fear of the indigenous Zulu people, who always relied on the military force. Frere and Shepstone, assisted by Carnarvon, attempted to draw the Zulus into the war, as Her Majesty's Government generally rejected war. The main target of the British amoral and lying campaign was the Zulu king Cetshwayo himself, who appeared to be a conciliatory, wise and friendly monarch towards the British. During this time Frere succeeded in portraying Cetshwayo as a belligerent barbarian and what is more, Frere sent on his initiative a provocative ultimatum to the Zulu king on 11th December 1878. Cetshwayo fulfilled all the points, however disbanding the army would mean both the end of him and the kingdom, so he refused. Frere subsequently declared war on the Zulus without the permission of Her Majesty's Government, which could not reverse the course because it was focused on the international situation.

On 4th January, the British led by Frederic Augustus Thesiger, 2nd Baron Chelmsford, attacked the native kingdom in three directions. After a quick victory in the skirmish in the Batshee Valley, the British reached Isandlwana, where one of the most disastrous battles in entire British history took place. On 11th January, the British army split on the Chelmsford's order, after which the Commander-in-Chief with the greater part of the troops began to pursue the Zulu scouts quite irrelevantly. The rest of the British remained in an unfortified camp, with 20,000 Zulu *impi* encamped nearby. The natives defeated the weakened British garrison in the ensuing battle, after which 1,300 members of the British army fell. The next day, another engagement occurred over the fortified post of Rorke's Drift, where 150 British managed to defeat a 4,000 Zulu army mostly thanks to the fortification.

The southern column under Colonel Pearse, after initial success at the Battle of the Inyezane River on 22nd January, had to entrench itself in the Eshowe redoubt, where it was subsequently besieged by the Zulus until April. The last group that was able to operate was

the northern Wood's column, which managed to win the first battle at Hlobane and then fortify itself in Khambula. This essentially stopped the entire British invasion, after which King Cetshwayo concentrated only on the defence and raiding of supply convoys, which appeared to be the main weakness of the British army. On 12th March, a battle took place at the Intombe River, where the entire 100-strong British garrison fell or fled. On 28th March, as a retaliatory strike, Wood at the head of his group tried to attack the Zulu settlement on Mount Hlobane again, but after the arrival of the majority of the Zulu army, the whole group had to withdraw to the fortress at Khambula. The following day, the entire *impi* actually attacked the British fortifications, despite the fact that King Cetshwayo had expressly forbidden it. In the battle itself, the Zulus had no chance against the fortified British, nevertheless this battle became the turning point of the entire war.

Meanwhile, Commander-in-Chief Chelmsford managed to reorganize the army and march to the aid of the British at Eshowe. The Zulu army stood in their way, but was defeated at Gingidlovu on 4th April. All British troops then fell back to their starting position, ending the first invasion in failure. However, the British actually succeeded in subverting the combat capability of the Zulu army while at the same time modifying themselves better to fight the Zulus. Meanwhile, reinforcements had arrived in South Africa sent by Her Majesty's Government, which had decided to officially support the war after the defeat at Isandlwana. At the same time, Wolseley was selected to become the new commander-in-chief of the entire invasion.

In this position, Chelmsford had to act quickly hence he ordered to construct numerous forts and supply posts around the Zulu kingdom during April, May and June. The always-peace-wanting Cetshwayo forbade Zulu soldiers to fight and raid British supply lines, preferring to concentrate only on the defence of the capital called Ulundi. In this position, many chiefs had already joined the British or signed a non-aggression pact. During the advance, Prince Louis Napoleon, the son of the former emperor Napoleon III, was killed in a skirmish with the Zulu on June 1st. Apart from this fact, however, the British managed to advance with ease whereas Chelmsford's army won the Battle of Ulundi on 4th July, officially ending the Second British Invasion in a succession manner.

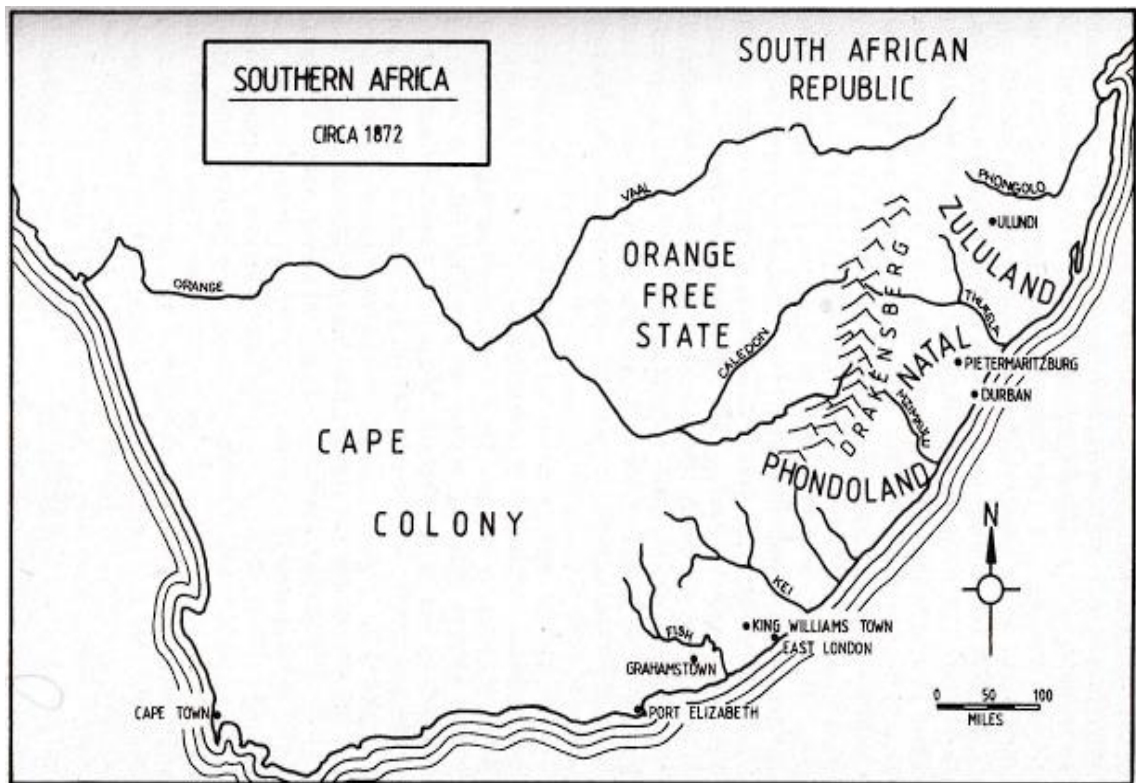
In the following days, Cetshwayo was deposed and exiled. However, confederation did not take place in the area of the Zulu Kingdom or the South African region until 1910. In the meantime, there were two British-Boer wars for dominance in the region. The Zulu Kingdom was ravaged by civil war and in 1887 permanently annexed by the British, ending the existence of an independent native kingdom. However, the Zulu society retained its customs and the successors of King Cetshwayo rule the *KwaZulu* region purely formally to this day.

PŘÍLOHY

Seznam příloh

1. Mapa jihoafrického regionu v roce 1872
2. Mapa operací a bitev ze strany britské armády
3. Plán bitvy u Isandlwany
4. Plánek opevnění u Rorke's Drift
5. Plánek britských pozic u řeky Intombe
6. Plánek opevnění v Kambule
7. Průběh bitvy u Ulundi
8. Územní dělení *KwaZulu* po válce včetně okolních zemí
9. Tabulka převodů jednotek

Příloha č. 1 – Mapa jihoafrického regionu v roce 1872

Zdroj: DROOGLEEVER, s. 23.

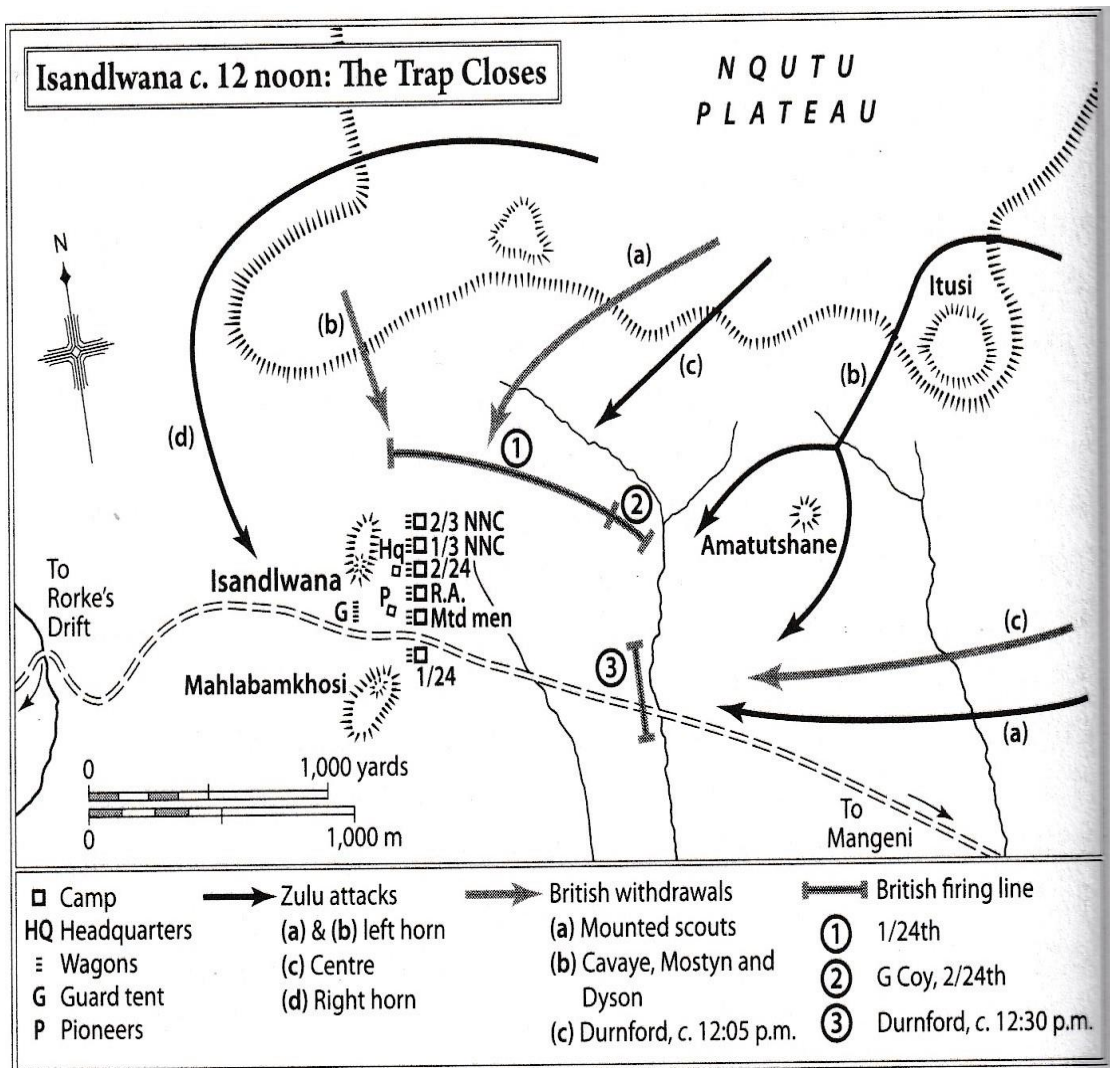
Příloha č. 2 – Mapa operací a bitev ze strany britské armády

Zdroj: RATTRAY, s. 26.

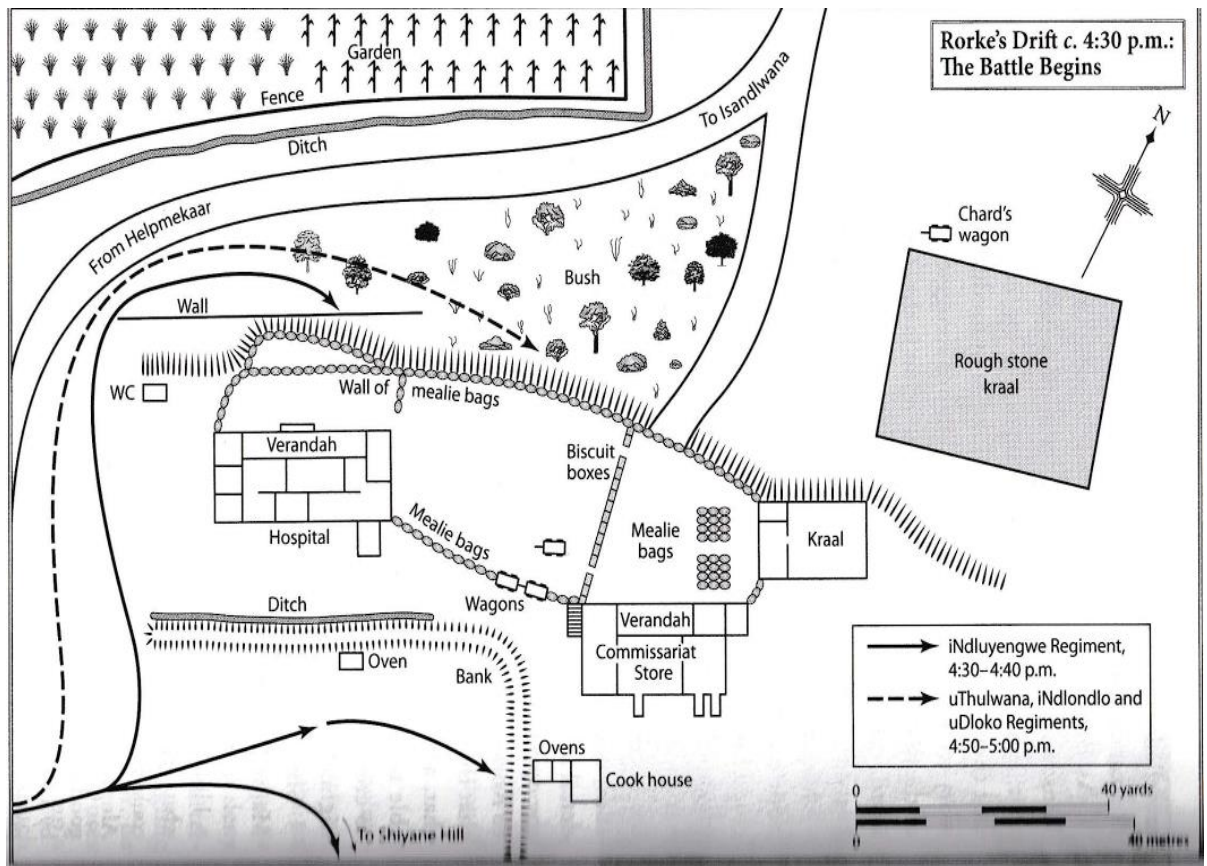

Příloha č. 3 – Plán bitvy u Isandlwany

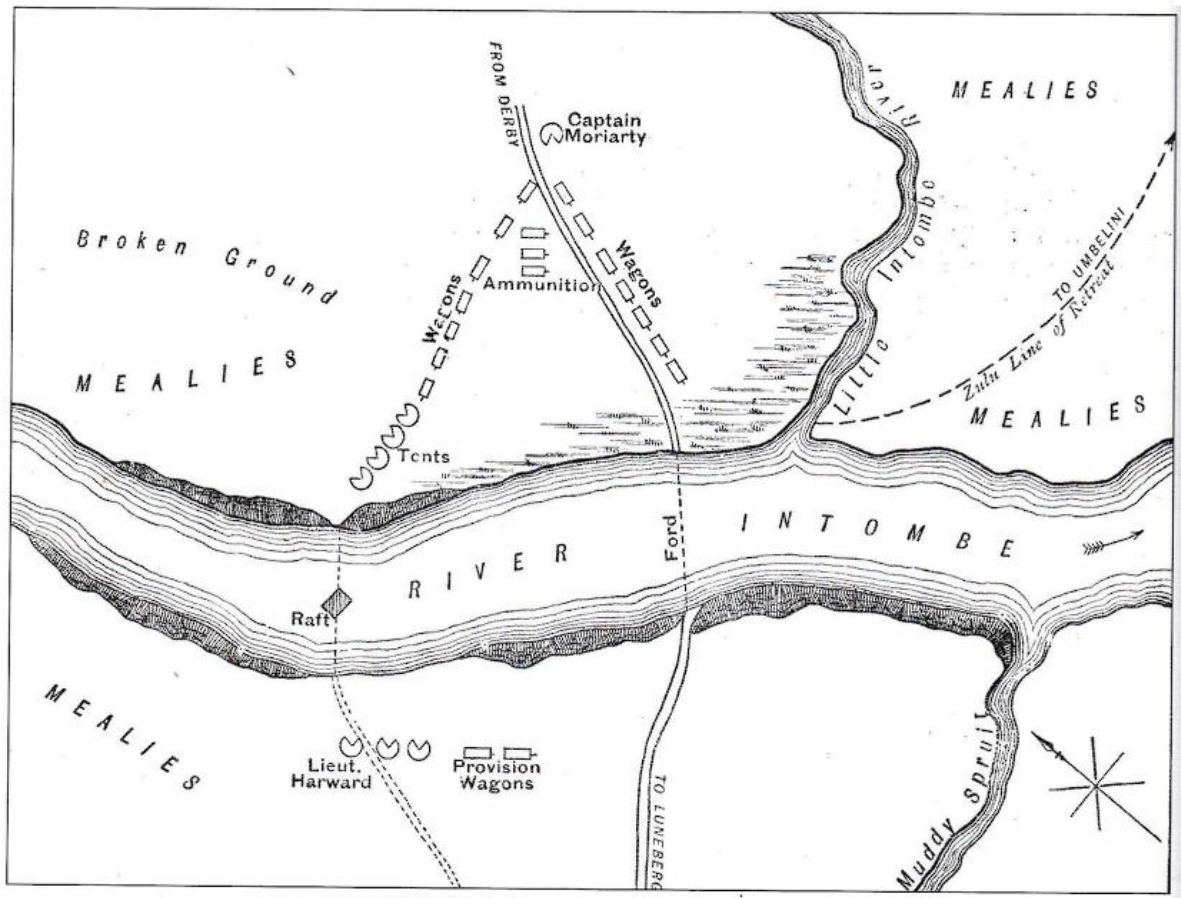
Zdroj: PEERS, *Minute by Minute*, s. 50.

Příloha č. 4 – Plánek opevnění u Rorke's Drift

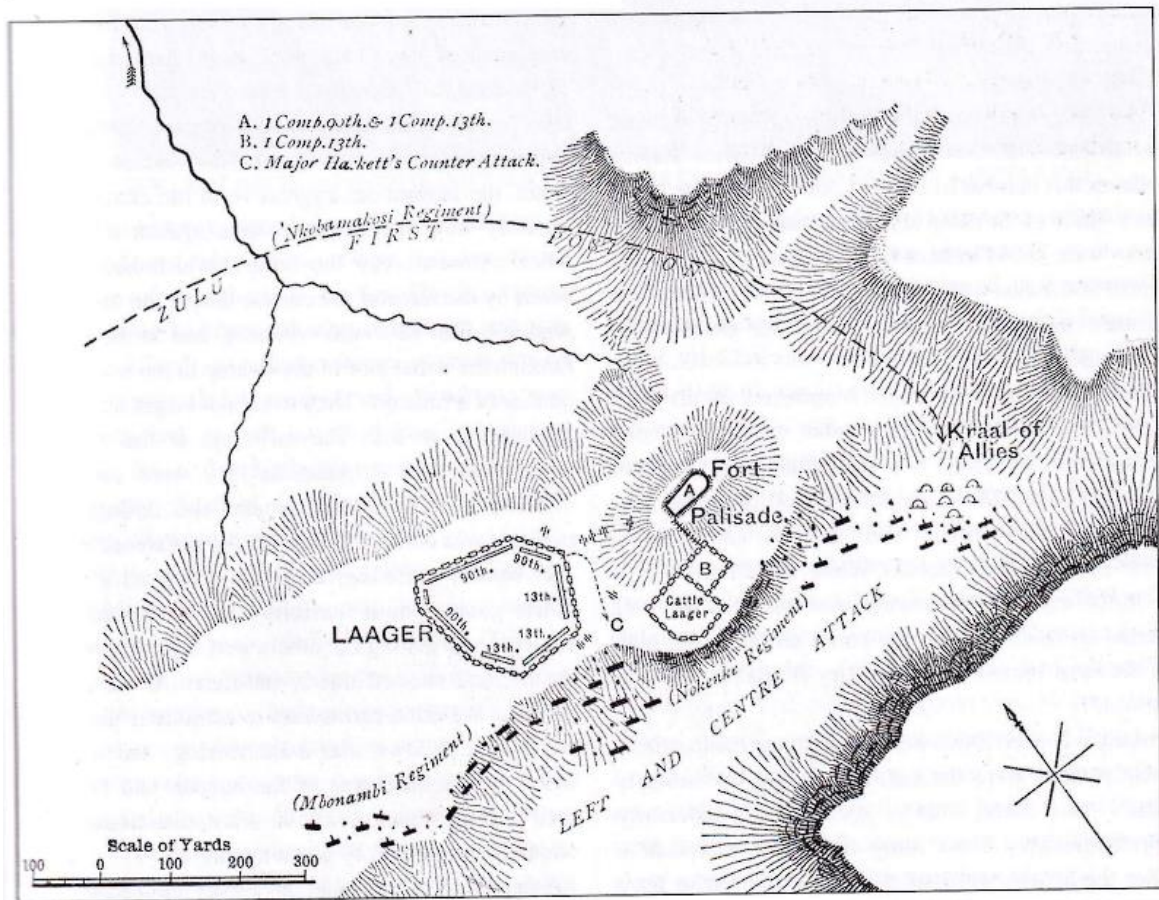
Zdroj: PEERS, *Minute by Minute*, s. 110.

Příloha č. 5 – Plánek britských pozic u řeky Intombe

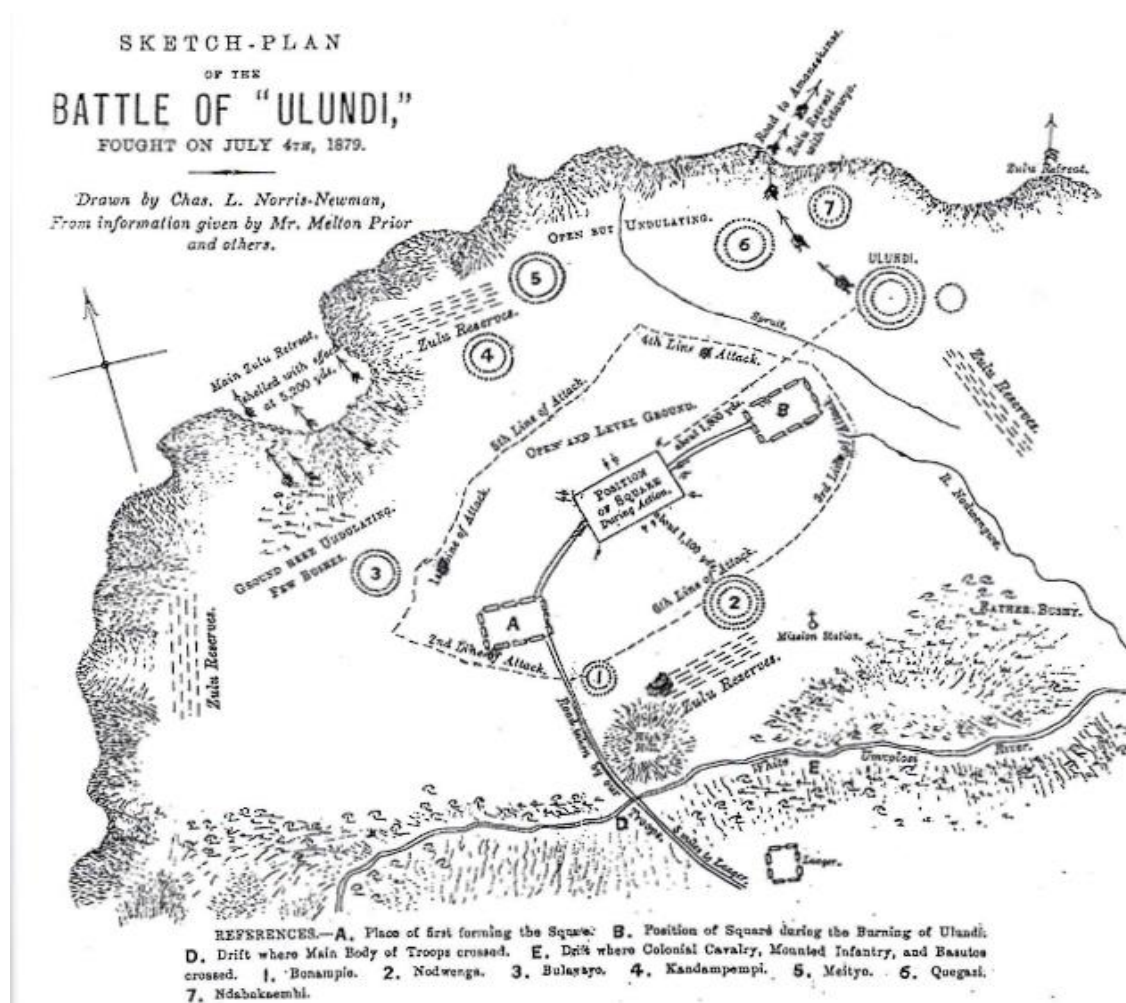
Zdroj: CARRUTHERS, s. 54.

Příloha č. 6 – Plánek opevnění v Kambule

Zdroj: CARRUTHERS, s. 67.

Příloha č. 7 – Průběh bitvy u Ulundi

Zdroj: RATTRAY, s. 143.

Příloha č. 8 – Územní dělení *KwaZulu* po válce včetně okolních zemí

Zdroj: RATTRAY, s. 191.

Příloha č. 9 – Tabulka převodů

Angloamerická měrná soustava	Mezinárodní systém jednotek
1 palec	2,54 centimetru
1 stopa	0,3048 centimetru
1 yard	0,9144 metru
1 míle	1,609 kilometru
1 libra	0,4536 kilogramu
1 unce	28,3495231 gramu

Zdroj: zpracováno dle KNIGHT, *Fortifications*, s. 2.